844 (2020-2021) – Nr. 21
ingediend op 28 maart 2022 (2021-2022)

Onderzoek

naar de aanpak van de met PFOS vervuilde gronden op de Oosterweelwerf
en de gevolgen voor de volksgezondheid

Verslag van de hoorzitting

namens de Onderzoekscommissie PFAS-PFOS
uitgebracht door Tinne Rombouts, Willem-Frederik Schiltz
en Mieke Schauvliege

van 22 oktober 2021
met de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM)

Documenten in het dossier:
844 (2020-2021) – Nr. 1: Motie
– Nr. 2 en 3: Amendementen
– Nr. 4: Tekst aangenomen door de plenaire vergadering van de motie
– Nr. 5 t.e.m. 20: Verslagen van de hoorzittingen

Vlaams Parlement

verzendcode: PFS

Samenstelling van de Onderzoekscommissie PFAS-PFOS:

Voorzitter: Hannes Anaf.

Vaste leden:
Koen Daniëls, Piet De Bruyn, Andries Gryffroy, Joris Nachtergaele, Freya Perdaens;
Bart Claes, Chris Janssens, Stefaan Sintobin;
Stijn De Roo, Tinne Rombouts;
Gwenny De Vroe, Willem-Frederik Schiltz;
Imade Annouri, Mieke Schauvliege;
Hannes Anaf.

Toegevoegde leden:
Jos D'Haese.

Op 16 juni 2021 nam het Vlaams Parlement een motie aan tot uitoefening van het recht van onderzoek naar de aanpak van de met PFOS vervuilde gronden op de Oosterweelwerf en de gevolgen voor de volksgezondheid. De installatievergadering van de onderzoekscommissie vond plaats op 25 juni 2021. Haar opdracht liep tot 31 januari 2022 en werd op 26 januari 2022 verlengd tot 18 maart 2022. In deze periode werd een reeks openbare hoorzittingen gehouden met experten en getuigen.

Hoorzittingen met experten:

2 juli 2021	Jacob de Boer en Wim De Coen
2 juli 2021	Nicolas van Larebeke, Jamie C. De Witt, Greet Schoeters en Ilse Loots
9 juli 2021	Juan D. Piñeros Garcet, Jan de Vos en William Leys
9 juli 2021	Arjen Wintersen
16 juli 2021	Karl Vrancken, opdrachthouder
20 augustus 2021	Karl Vrancken, opdrachthouder
27 augustus 2021	Isabelle Larmuseau en Geert Van Calster
27 augustus 2021	essenscia, VVP en VVSG
30 augustus 2021	Lucas Bergkamp

Hoorzittingen met getuigen:

3 september 2021	3M
6 september 2021	vakbondsafvaardiging en arbeidsgeneeskundige dienst van 3M
15 september 2021	THV RoTS
24 september 2021	Lantis
1 oktober 2021	OVAM
8 oktober 2021	Departement Omgeving, afdeling GOP
15 oktober 2021	Departement Omgeving, afdeling Handhaving
22 oktober 2021	VMM
29 oktober 2021	VITO
29 oktober 2021	Jan Tytgat
8 november 2021	agentschap Zorg en Gezondheid
19 november 2021	Departement Mobiliteit en Openbare Werken
19 november 2021	Grondbank vzw
26 november 2021	THV RoTS, Lantis en Jan Tytgat
3 december 2021	3M
10 januari 2022	gemeente Zwijndrecht
14 januari 2022	provincie Antwerpen
14 januari 2022	stad Antwerpen
17 januari 2022	bevoegde ministers uit de zittingsperiode 2014-2019
21 januari 2022	André Van de Vyver en Jan Van Rensbergen
24 januari 2022	bevoegde ministers uit de zittingsperiode 2019-2024
7 februari 2022	OVAM, de voogdijminister en de ministers bevoegd voor Mobiliteit en Openbare Werken en Omgeving uit de zittingsperiode 2014-2019

Op basis van deze hoorzittingen werd door de Onderzoekscommissie PFAS-PFOS een eindverslag opgesteld.

Hierna volgt het tussentijdse verslag van de hoorzitting van de Onderzoekscommissie PFAS-PFOS van 22 oktober 2021 met de Vlaamse Milieumaatschappij met als getuigen:
– Bernard De Potter (administrateur-generaal VMM);
– Wim Gabriels (diensthoofd Sturing en Rapportering Waterkwaliteit VMM);
– David Knight (beleidsmedewerker Luchtkwaliteit, team Luchtbeleid, kern lucht VMM);
– Lutgarde Hoebeke (beleidsmedewerker kern Advisering VMM);
– Anja Van Geyt (diensthoofd Advisering Afvalwater VMM);
– Jan Van der Meulen (dossierhouder 3M VMM);
– Kris Van Den Belt (diensthoofd Watervoorziening VMM);
– Ann Carrette (diensthoofd Juridische Zaken VMM).

Het verslag van deze hoorzitting is een geredigeerd woordelijk verslag dat aan de getuigen ter goedkeuring werd voorgelegd. De opmerkingen, rechtzettingen of aanvullingen van de getuigen werden als voetnoten vermeld.

Verslag van de hoorzitting van 22 oktober 2021
met de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM)

De voorzitter: Goeiemorgen collega's en getuigen, vandaag zetten we onze agenda verder met een hoorzitting met de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM).

Er zijn vandaag acht getuigen. We starten met de eedaflegging. De getuigen zijn Bernard De Potter, administrateur-generaal VMM, Wim Gabriels, diensthoofd Sturing en Rapportering Waterkwaliteit VMM, David Knight, beleidsmedewerker luchtkwaliteit, team Luchtbeleid, kern lucht VMM, Lutgarde Hoebeke, beleidsmedewerker kern advisering VMM, Anja Van Geyt, diensthoofd Advisering Afvalwater VMM, Jan Van der Meulen, dossierhouder 3M VMM, Kris Van den Belt, diensthoofd watervoorziening VMM en Ann Carrette, diensthoofd Juridische Zaken VMM.

Van deze getuigen werd de oproeping, de identiteit, beroep, plaats en datum van geboorte en woonplaats vastgesteld. Ik zou u willen uitnodigen om één na één de eed af te leggen.

Mag ik u vragen uw naam te vermelden en vervolgens de volgende eedformule uit te spreken: "Ik zal de gehele waarheid zeggen en niets dan de waarheid".

De heer De Potter heeft het woord.

Bernard De Potter: Bernard De Potter. Ik zal de gehele waarheid zeggen en niets dan de waarheid.

De voorzitter: De heer Gabriels heeft het woord.

Wim Gabriels: Wim Gabriels. Ik zal de gehele waarheid zeggen en niets dan de waarheid.

De voorzitter: De heer Knight heeft het woord.

David Knight: David Knight. Ik zal de gehele waarheid zeggen en niets dan de waarheid.

De voorzitter: Mevrouw Hoebeke heeft het woord.

Lutgarde Hoebeke: Lutgarde Hoebeke. Ik zal de waarheid zeggen en niets dan de waarheid.

De voorzitter: Mevrouw Van Geyt heeft het woord.

Anja Van Geyt: Anja Van Geyt. Ik zal de gehele waarheid zeggen en niets dan de waarheid.

De voorzitter: De heer Van der Meulen heeft het woord.

Jan Van der Meulen: Goeiemorgen. Ik zal de gehele waarheid zeggen en niets dan de waarheid.

De voorzitter: De heer Van den Belt heeft het woord.

Kris Van den Belt: Kris Van den Belt. Ik zal de gehele waarheid zeggen en niets dan de waarheid.

De voorzitter: Mevrouw Carrette heeft het woord.

Ann Carrette: Ann Carrette. Ik zal de gehele waarheid zeggen en niets dan de waarheid.

De voorzitter: De getuigen wordt gewezen op artikel 10, §4, van het decreet van 1 maart 2002 houdende de organisatie van het parlementair onderzoek, dat stelt: "Onverminderd het inroepen van het beroepsgeheim, bedoeld in artikel 458 van het Strafwetboek, kan iedere getuige weigeren te getuigen wanneer hij zich door zijn verklaringen zou kunnen blootstellen aan strafvervolging."

Van deze vergadering zal een proces-verbaal worden opgesteld waarbij u gevraagd wordt om dit binnen de 15 dagen na dit verhoor te ondertekenen, nadat u het gelezen en bevestigd heeft. Het verslag wordt u dan ook spoedig bezorgd.

U krijgt ongeveer 15 minuten de tijd om een openingsstatement af te leggen. Daarna starten we met de vragen van de parlementsleden. We organiseren eerst een vragenronde waarbij alle parlementsleden hun vragen kunnen stellen. Dan komt er een globaal antwoord, hopelijk op alle vragen of toch op de meeste vragen. Daarna gaan we een op een verder met volgende vragen.

Ik geef graag het woord aan de Vlaamse Milieumaatschappij voor een eerste openingsstatement.

Bernard De Potter: Voorzitter, geachte commissieleden, de recente ontwikkeling en het feit dat we hier zitten in een, althans voor ons, maar wellicht ook voor jullie, speciale zitting van een onderzoekscommissie geeft aan dat er toch wel iets speciaals aan de hand is. Het is al duidelijk van in het voorjaar en vanaf dat de tekens zich aandienden, heeft de VMM dan ook de nodige acties ondernomen en de problematiek heel serieus opgevat.

Even ter illustratie: we hebben intern een kernteam van deskundigen opgericht, hier deels aanwezig, om onmiddellijk alle interne kennis verder te versterken, maar ook om de relatie te leggen met het team van de expertengroep onder leiding van de opdrachthouder Karl Vrancken. We hebben die experten deftig gecoacht. Er is ook een managementgroep van leidend ambtenaren opgericht. Er was natuurlijk de vraag of er extra monitoringsanalyses moesten komen en of er al dan niet budgetten moesten worden vrijgemaakt.

We hebben onmiddellijk de nodige maatregelen genomen. We hebben dus de laatste maanden, weken, dagen, uren heel veel inspanningen geleverd om al de ongerustheden, vragen, bekommernissen, onduidelijkheden en kennisleemtes zo goed als mogelijk te beantwoorden. Getuige hiervan zijn de vele parlementaire vragen, maar ook de vele publieksvragen, de media, diverse overlegfora met betrekking tot 3M en Lantis en natuurlijk ook de expertengroep zelf met de werkgroepen. Er is ook overleg met de Nederlandse collega's want het zal u niet zijn ontgaan dat er ook over de grens enige bezorgdheid was ontstaan over de problematiek rond 3M, Oosterweel en bij uitbreiding de problematiek van de perfluoroctaansulfonaten (PFOS) en poly- en perfluoralkylstoffen (PFAS) in Vlaanderen.

Ik wens alvast alle medewerkers van harte te bedanken, want het waren en het zijn toch wel bijzondere inspanningen en er zullen ook in de toekomst nog bijzondere inspanningen worden verwacht.

We hebben niet gewacht tot het voorjaar. De PFOS-problematiek krijgt al een heel tijdje aandacht in de werking van de VMM. Laat me toe dit even te illustreren.

Sta me toe even op te frissen wat de precieze opdrachten van de VMM zijn. Onze kernopdrachten bestaan uit water, lucht en klimaatadaptatie. We voeren daarin het breed pakket vanuit de verschillende rollen in de hele beleidscyclus. De missie die we voor de VMM formuleerden is om voor de huidige en toekomstige generaties in Vlaanderen proper, aantrekkelijk en voldoende water te waarborgen, gezonde lucht te bewerkstelligen en de klimaatadaptatie mee te helpen ondersteunen en sturen.

Welke houding nemen we daarbij aan? We willen een oplossingsgerichte partner zijn in een klimaatbestendige leefomgeving. Dat is wel belangrijk. We zijn nog steeds – en we willen dat ook wel blijven – het argusoog voor Vlaanderen rond milieuproblematieken. Het komt straks nog aan bod. We monitoren de problematiek al heel lang, rond PFOS in het bijzonder. Het is natuurlijk niet voldoende om te duiden hoeveel gehalte aan PFOS er in het oppervlaktewater zit, maar ook om na te gaan wat eraan kan gebeuren.

Er is natuurlijk ook nog een veel bredere problematiek – dat hoef ik niet te ontkennen – want het gaat niet enkel om PFOS, er zijn nog heel wat andere uitdagingen om tot proper, aantrekkelijk en betaalbaar water te komen, evenzo voor lucht.

We willen dus samen mee nadenken over een oplossing, maar wel in een partnerschap. Ik kom er straks nog op terug, maar er moet als partners kunnen worden gehandeld. Het blijft onze houding, maar het heeft ook zijn grenzen. De problematiek heeft het al aangetoond.

Waar ik ook over wil getuigen, is over de betrokkenheid van de medewerkers van de VMM. Mocht men eraan twijfelen, dan kan ik nu getuigen dat alle medewerkers – van de rattenvangers tot de hydrologen, van de monsternemers tot de applicatiebeheerders, van het onderhoudspersoneel tot het management, dus allen – het in hun DNA meedragen om tot een gezond leefklimaat te komen, zowel voor de huidige generatie als voor de toekomstige generaties. Er zijn boeiende verhalen in onze nieuwsbrief die getuigen – ik nodig u uit om hiervan eens kennis te nemen – hoe onze medewerkers dit dagdagelijks beleven, in een onafhankelijkheidsituatie – dat is een vraag die al meermaals naar boven is gekomen – vertrekkende vanuit de houding: 'Wij willen voor zo'n proper en aantrekkelijk milieu gaan'. Dat is onze ingesteldheid van waaruit ook wordt gehandeld.

Essentieel in de werking is het Europees kader. De VMM coördineert het integraal waterbeleid in Vlaanderen, samen met partners, in de Coördinatiecommissie Integraal Waterbeleid (CIW). We nemen de volledige beleidscyclus op ons. Belangrijk is natuurlijk 'meten is weten', monitoring. Monitoring levert data en die data moeten in een context worden geplaatst. Het is af en toe een opgave om goed te kunnen inschatten wat bepaalde data opleveren. Ze moeten ook worden geassessed en dat leidt tot kennis. Die kennis kan dan weer worden ingezet voor adequate voorstelling in plannen voor het beleid. Het beleid beslist en kent de nodige middelen toe, waarna er kan worden uitgevoerd en een evaluatie en opvolging gebeurt. We doen dit zowel met het watersysteem, de waterlopen van bron tot monding met ook de hydrologische cyclus, als met de waterketen, drinkwater-producenten, gemeentelijke riooloperatoren en Aquafin als waterzuivering. De kader-richtlijn Water dient als basis, maar er zijn natuurlijk nog belangrijke richtlijnen. Ik vermeld er een aantal: de richtlijn Prioritaire Stoffen, de Drinkwaterrichtlijn, de Grondwaterrichtlijn en de richtlijn Stedelijk Afvalwater. We proberen ze allemaal op te volgen en te zorgen voor de omzetting in de Vlaamse regelgeving.

Essentieel is het begrip 'de goede ecologische toestand van ons watersysteem'. Wat is een goede ecologische toestand? Hoe maak je dat duidelijk? Dat wordt vastgelegd in milieukwaliteitsnormen: de intrinsieke kwaliteit die waterlopen moeten hebben in functie onder meer van de categorie.

Dat is dus het Europees kader waarvan wij uitgaan. We proberen het mee op te volgen. We hebben heel beperkte resources om een impact te hebben. Het is trouwens ook een taak van de collega's van het Departement Omgeving om expliciet in de fora van de Europese gremia te zitten, via de diplomatie, en mee te werken aan de voorstellen voor standpunten van de minister in bijvoorbeeld de Europese Raad Leefmilieu.

De kaderrichtlijn moet worden omgezet in plannen. Eerst en vooral is er de visie die is vastgelegd in de Waterbeleidsnota. De Vlaamse Regering heeft recent een nieuwe Waterbeleidsnota vastgelegd. Ze gaat uit van de waterbeheerkwesties, de essentiële

kwesties rond het watersysteem. Er zijn er een vijftal. De eerste is de verontreinigingsdruk die te hoog is – een vaststelling die we met z'n allen ook delen. Er zijn natuurlijk nog waterbeheerkwesties: de grote uitdaging versus de beperkte middelen, en het feit dat de doelstellingen niet haalbaar zijn vanuit het waterbeleid alleen. Mobiliteit, landbouw, ruimtelijke ordening enzovoort, zullen hoe dan ook mee moeten evolueren om die goede ecologische toestand te halen.

In de Waterbeleidsnota is de visie opgebouwd rond drie strategische doelstellingen en zes krachtlijnen. De eerste strategische doelstelling gaat over het bewerkstelligen van de goede ecologische toestand. De tweede speelt meer in op de situaties door de klimaatverandering, zoals droogte en overstromingen. De derde gaat over de mechanismen: de middelen, instrumenten, innovatie enzovoort.

De eerste krachtlijn onder de eerste strategische doelstelling stelt: "De kwaliteit van het oppervlaktewater en grondwater nastreven om die blijvend te verbeteren. De doelstelling wordt geformuleerd om de diffuse en puntverontreiniging van de prioritaire stoffen ..." – een thema dat ons vandaag bijeenbrengt – "... en specifiek verontreinigde stoffen brongericht aan te pakken en deze aanpak verder te zetten door maatregelen, opgenomen in de stroomgebiedsbeheersplannen, uit te voeren." Het plan is in volle voorbereiding, alvast het derde stroomgebiedsbeheersplan, en moet nu volgens de Europese verplichtingen klaar zijn. De Vlaamse Regering moet in december 2021 hierover een beslissing nemen.

Het plan omvat heel veel aspecten. Ik breng enkel één aspect naar voren, met name hoe er concreet in de vertaling van de bewaking van de prioritaire stoffen wordt omgegaan in de advisering van de lozing van gevaarlijke stoffen en welke rol we in onze adviesbevoegdheid voor de omgevingsvergunningen aannemen. Dit staat beschreven in het achtergronddocument 'Impactbeoordeling voor de lozing van bedrijfsafvalwater met gevaarlijke stoffen'. Ik neem aan dat de collega's graag bereid zijn om de inhoud van de impactbeoordeling straks verder in detail uit te leggen.

In het achtergronddocument wordt beschreven welke de basisprincipes zijn waarop onze adviezen zijn gebaseerd: beste beschikbare maatregelen, beste beschikbare gerelateerde emissiegrenswaarden, beste beschikbare technologische maatregelen en beste beschikbare technologisch gerelateerde emissiegrenswaarden en natuurlijk ook – heel belangrijk – de impact op het ontvangende oppervlaktewater. U zult begrijpen dat het nogal een verschil maakt of een bedrijf loost in een ecologisch waardevolle beek in een natuurgebied versus de Schelde. In de advisering wordt en moet daarmee rekening worden gehouden.

Ik wil u meteen ook een knelpunt signaleren. Ik heb gisteravond in het regeerakkoord de zoekterm 'no gold-plating' ingetikt die er verschillende keren in voorkomt. Ik begrijp ten volle het principe: Vlaanderen is een heel belangrijke economische regio in Europa en in de wereld en men wil natuurlijk het competitief speelveld van de bedrijven bewaken. Het is een terecht principe, maar ik denk dat er een evenwicht moet zijn tussen het economische, het sociale en het ecologische. Wij houden er alvast – en ik denk dat men ons dat niet kwalijk kan nemen, gegeven onze missie om op te komen voor een gezond milieu voor de huidige en toekomstige generaties – gebiedsgericht rekening mee, ook al omdat men verplicht is door Europa. Er is namelijk ook het Wezer-arrest dat zegt dat er geen emissies mogen komen die de achteruitgang van de ecologische kwaliteit bewerkstelligen. We zullen straks zien dat op vele plaatsen de achtergrondconcentraties en de achtergrondmilieukwaliteitsnormen nu al de grenzen overschrijden. Dan wordt het af en toe wel een probleem om extra emissies toe te laten.

Er is dus een afweging te maken tussen het principe no gold-plating en de effectieve toepassing in de praktijk. Het botst alleszins, zo ervaren wij dat bij nogal wat uitdagingen.

Het geheel wordt vertaald in de beleidsnota van minister Demir en de andere opdrachten van het agentschap. De jaarlijkse actualisering gebeurt, zoals u weet, in de beleids- en begrotingscyclus. De VMM vertaalt het dan in het jaarlijks ondernemingsplan dat wordt goedgekeurd door de minister. Ik ga niet het hele ondernemingsplan van de VMM voorlezen. Het ondernemingsplan wordt traditioneel opgebouwd in de maand november voor het daaropvolgend jaar. Het was alleszins geen strategisch project om rond prioritaire stoffen te werken. Er zijn uitdagingen rond droogte, overstromingen, organisatie van de waterketen enzovoort.

Zoals ik daarnet zei, zijn wij in mei en juni onmiddellijk in actie geschoten, ook al staat het niet in het ondernemingsplan, we hebben er de facto wel een strategisch project aan toegevoegd, met name hoe gaan we verder om met die zeer zorgwekkende prioritaire stoffen en hoe kunnen we er in de toekomst nog meer op inzetten. Ik zei al dat we er al lang mee bezig waren. Ter illustratie, monitoring van oppervlaktewater: PFOS is opgenomen in de meetstrategie sinds 2015, met als doel de concentraties van deze stof in oppervlaktewaterweefsels van biota en waterbodem op te volgen, conform de kaderrichtlijn Water. Monitoring van bedrijfsafvalwater: opgenomen in de meetstrategie sinds 2009 met als doel de advisering van vergunningen te helpen onderbouwen. Advisering van de lozingsvergunningen zelf: reeds voor de opname van PFOS op de richtlijn Prioritaire Stoffen, kreeg deze stof aandacht bij de afvalwateradvisering. In relevante dossiers werd een lozingsnorm opgenomen, natuurlijk rekening houdend met de toenmalige kennis. Verder werd deze stof ook behandeld in de bestebeschikbaretechniekstudies. Van zodra de milieukwaliteitsnormen zijn vastgelegd in de richtlijn Prioritaire Stoffen, zijn ze doorvertaald in het Vlaams reglement betreffende de milieuvergunning (VLAREM) en zijn de emissienormen verder aangescherpt. Er zijn natuurlijk alsmaar meer recente inzichten en de aanscherping gaat verder.

In 2018 heeft de VMM vanuit de coördinatiewerkgroep chemische stoffen van het Departement Omgeving de opdracht gekregen om een aantal acties te formuleren in het kader van het PFAS-actieplan. Als ik het goed heb, was 2 weken geleden het Departement Omgeving te gast, in samenwerking met entiteiten binnen het beleidsdomein. Ook daar zijn vragen over gesteld: verloopt de samenwerking goed? Ja, die samenwerking verloopt goed. Getuige daarvan dat we samen het PFAS-actieplan hebben opgemaakt.

De bedoeling van dit plan was om de kennisleemtes rond PFAS op het vlak van bronnen, verspreidings- en blootstellingsroutes, impact op mens en milieu in kaart te brengen en gecoördineerd, met de verschillende entiteiten, aan te pakken. De VMM heeft daartoe actief bijgedragen en ook de verantwoordelijkheid opgenomen om een aantal acties concreet uit te werken.

Dit was het thema water. Ik schakel nu over naar het thema lucht.

De voorzitter: Mijnheer De Potter, ik wil u even onderbreken. De vraag was een openingsstatement van 15 minuten. We zijn nu ongeveer 20 minuten bezig. Ik weet niet hoe lang uw statement nog duurt?

Bernard De Potter: Ik zal over 3 minuten afronden.

De voorzitter: Perfect. Dank u.

Bernard De Potter: Ook voor het thema lucht staan we in voor de inventarisatie en de rapportering van de emissies. Niet geheel parallel, maar er is ook een Europese kaderrichtlijn Lucht die is omgezet in het Luchtbeleidsplan. In dat plan zijn een aantal prioritaire stoffen aangehaald. Als ik het goed heb, gaat het over de stikstofdioxiden, fijnstof en ammoniak. Het plan is ook het kader waarrond we werken. Er zijn ook een aantal gebiedsgerichte acties rond de havens, Hoboken met een metaalverwerkend bedrijf en Genk-Zuid. Belangrijk is dat internationaal, Europees en ook recentelijk Vlaams, PFAS

niet op de radar stonden als relevante verontreinigende stoffen. Het ontbreekt immers aan een normenkader en meetmethoden. Het 'ontbrak', want we maken er nu versneld werk van.

Ik wil nog een aantal kanttekeningen maken. De focus ligt vandaag en voornamelijk op de PFOS en PFAS. Als we kijken naar de waterbeheerkwesties, dan zijn op zijn minst dezelfde beschouwingen te maken, namelijk dat de milieukwaliteitsnormen op heel veel plaatsen in Vlaanderen worden overschreden voor pesticiden, polycyclische aromatische koolwaterstof (pak), metalen, nonylfenol, polygebromeerde difenylethers (PBDE) enzovoort. Het is toch wel een uitdaging. We hebben nu heel veel middelen ingezet op PFAS en PFOS, maar in wezen, gegeven de situatie van die stoffen, is er een analoge aanpak nodig voor al die andere categorieën van stoffen.

Ik kan nu al zeggen dat we de inspanningen die wij doen rond PFOS-PFAS – en ik ga geen klaagzang houden over de besparingen – met de gegeven middelen niet kunnen volhouden. Ofwel komen er extra middelen, ofwel moeten er taken effectief worden afgebouwd. We volgen PFAS, laat staan dat we al die andere stoffen er moeten bijnemen.

Op dit moment hebben we een beleid dat vooral gebaseerd is op emissies. U weet dat PFAS 6000 stoffen omvatten. Het is ondenkbaar dat men in vergunningen voor 6000 stoffen emissiegrenswaarden gaat opleggen. Het is denkbaar, maar weinig realistisch. Men zal dus sowieso meer moeten overgaan naar een immissiegerichte benadering. We vertrekken vanuit de doelstelling om die goede ecologische toestand in de waterloop na te streven. Hoe kan men daartoe bijdragen vanuit de verschillende componenten die daartoe een aanleiding geven? We hebben voorstellen gedaan om met de sectorfederatie, binnen bijvoorbeeld het kader van een green deal, te werken, vanuit een vrijwillige context dus. Ik kan enkel vaststellen dat die gesprekken om die shift te maken, niet zo evident verlopen.

De VMM wenst, net zoals de andere collega's uit het beleidsdomein de voorbije weken ook hebben getoond, haar volle medewerking aan deze onderzoekscommissie te verlenen. Evenzeer beseffen wij dat vanuit de huidige PFAS-kennis een reeks kritische vragen kunnen worden gesteld over bepaalde acties die wij in het verleden hebben gedaan. We zullen zo goed mogelijk antwoorden op de gestelde vragen. Zowel intern in de VMM en als in overleg met de collega's van het beleidsdomein en ook met het agentschap Zorg en Gezondheid, zijn we al gestart met het identificeren van informatiebronnen – een betere doorstroming is nodig – en met het vaststellen van de nodige acties die we zullen implementeren.

We kijken alvast uit naar de aanbevelingen van de onderzoekscommissie. We staan ook klaar om die om te zetten. Excuses dat ik teveel tijd heb ingenomen.

De voorzitter: Dank u wel mijnheer De Potter.

We laten eerst alle parlementsleden vragen stellen en dan geven we opnieuw het woord aan de getuigen. Vorige keer is de Open Vld-fractie begonnen. Het is nu aan de Groenfractie om van start te gaan.

Mevrouw Schauvliege heeft het woord.

Mieke Schauvliege: Goedemorgen, collega's en mensen van de VMM. Hartelijk dank voor de toelichting en om met ons de hoofdlijnen van de waterbeleidsplannen, de stroomgebiedbeheerplannen en het luchtbeleidsplan door te nemen. We worden niet vrolijk van uw verhaal. Vandaag willen we het vooral hebben over de PFAS-problematiek en niet over een evaluatie van het volledige milieubeleid.

We kennen de VMM als de evenknie van de Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij (OVAM) qua taakstelling, maar dan voor lucht en water. Ik wil de verschillende compartimenten even bekijken. Wat mij het meeste opvalt, is het verhaal van lucht.

We hebben de afgelopen weken van heel veel partijen die de revue zijn gepasseerd, tal van signalen gehoord dat er wel degelijk al jaren aanwijzingen zijn voor een depositie, een uitstoot via de lucht en neerslag op de grond. Ik verwijs daarvoor naar de resultaten van het biomonitoringsprogramma waarbij al jarenlang hoge concentraties van PFAS in de bloedwaarden zitten. Ik verwijs daarvoor naar het beschrijvend bodemonderzoek van 2006 van de OVAM waar signalen worden gegeven dat er mogelijk ook via de lucht verspreiding kan zijn. Ik verwijs daarvoor ook naar de getuigenissen van Lantis en THV Rechteroever TunnelSpecialisten (RoTS) die aangaven dat er onmogelijk alleen via water een verspreiding van PFOS geweest kan zijn, maar dat er ook via de lucht verspreiding geweest moet zijn. In al die processen zie ik jullie als partner, als betrokken partij terugkomen. Ik zie daar geen actie op het terrein. U gaf daarnet aan dat er geen normen zijn op Europees niveau om de emissies te meten en dat er geen technieken bestaan. Maar er zijn wel aanwijzingen – ook 3M heeft dat hier verklaard – dat er uitstoot via de lucht en neerslag op de bodem is waardoor die verhoogde concentraties in de bodem worden gemeten. Waarom hebben jullie, ondanks het feit dat daar in het verleden al zoveel aanwijzingen voor waren, daar geen actie rond ondernomen? Dat blijkt althans niet uit de stukken. Of hebben jullie dat wel gedaan? Zijn er metingen van deposities gebeurd? Zo ja, waar? Wat waren de resultaten? Wanneer hebben jullie de signalen op het vlak van luchtemissies ernstig genomen? Is dat naar aanleiding van deze case of waren jullie daar al vroeger door gealarmeerd? Ik hoor in uw uitleg van daarnet dat dat eigenlijk pas nu het geval is.

Van het luik lucht sta ik er erg versteld van dat er zo weinig inspanningen zijn geleverd en dat ondanks het feit dat de VMM op de hoogte was of zou moeten zijn geweest van een aantal signalen, daar nauwelijks iets rond gebeurt.

Dan kom ik tot de watercomponent. We hebben grondwater, drinkwater en oppervlaktewater. Ik wil beginnen bij het drinkwater, want daar heb ik niets over gehoord. Sinds wanneer wordt er gemonitord op PFAS in drinkwater? Ik begrijp dat daar de Europese Drinkwaterrichtlijn geldt en de normen die daarin geformuleerd zijn. Die zijn heel wat hoger dan de ECHA-opinie (European Chemicals Agency) die er sinds 2020 is. Nederland heeft een aangepaste drinkwaternorm. Welke stappen hebben jullie hier al rond ondernomen? Als jullie de nieuwe norm zouden toepassen, hoe zit het dan met de kwaliteit van ons drinkwater op dit moment?

Er zijn ook rapporten waarin drinkwaterkwaliteit aan de kraan wordt gemeten. Ik lees daar nooit de parameter PFAS in. Welke verklaring geeft u daaraan?

We hebben die vraag over initiatieven wat betreft drinkwater ook aan professor Vrancken gesteld. Hij heeft letterlijk toegegeven dat er eigenlijk te weinig initiatieven rond drinkwater worden genomen in relatie tot PFAS. Wat is uw opinie daarover? Welke inspanningen worden er op dit moment gedaan om die drinkwaterkwaliteit in relatie tot PFAS te garanderen, te meten en er ook acties aan te koppelen?

Ik kom tot de component grondwater. Mij is het onduidelijk of er actief onderzoek loopt naar de verspreiding van PFAS in grondwater, wat de resultaten daarvan zijn en hoe de toestand van ons grondwater in het algemeen op Vlaams niveau is in relatie tot de concentratie van PFAS. Er is ook heel specifiek de relatie tot de OVAM. Als het in saneringsprojecten gaat over de kwaliteit van het grondwater, wat is jullie rol in dat aspect en wat is de rol van de OVAM daarin? Ook de OVAM heeft er uitspraken over gedaan dat dat niet altijd zo duidelijk is. Ik zie daar niet altijd een heel duidelijke lijn in.

Met betrekking tot het oppervlaktewater verwees u daarnet naar een aantal studies waaruit blijkt dat jullie de PFAS-concentraties in het oppervlaktewater meten. Jullie instelling is gekend op het vlak van meten. Ik verwijs naar een rapport waar biotametingen van 2015-2016 zijn opgenomen waaruit we zien dat er op vlak van PFOS overschrijdingen zijn in baars en paling. Dat zegt natuurlijk niet alles, maar die waren dermate ernstig dat de dieren die in onze waterlopen leven toch wel duidelijke signalen aangeven dat we met een

heel hoge verzadigingsgraad op het vlak van PFAS zitten. Dat hebt u daarnet ook gezegd. Toch blijven we lozingen van PFAS toestaan. Ik merk dat Nederland daar op een andere manier mee omgaat. Waarom blijven we lozingen toestaan, ook al is de achtergrondwaarde heel hoog? Waarom houden jullie jullie aan deze methodiek terwijl bijvoorbeeld Nederland eigenlijk geen lozingen van PFAS meer toestaat en men ervan uitgaat dat elke lozing PFAS-vrij is en gesaneerd is. Waarom kan dat in Vlaanderen niet op die manier gebeuren? Ik kan daar heel moeilijk bij, zeker gelet op de ernst van de situatie.

Ik heb een vraag over normering. U hebt geschetst hoe de normen tot stand komen. Opvallend is, ook in de stukken die we gezien hebben, dat er blijkbaar onderhandeld wordt over normen en adviezen over normen. Hoe zien jullie dat proces? Waar ligt voor jullie de grens van het onderhandelbare als het gaat over lozingsnormen en emissienormen? Wat is de rol van de beste beschikbare technieken (BBT) daarin? U verwees er daarnet al naar. Worden die altijd rigoureus toegepast? Ik stel die vraag omdat ik zie dat voor Lantis andere normen zijn toegepast dan bijvoorbeeld voor 3M. 3M heeft een lozingsnorm van 30 microgram per liter gekregen en Lantis 1 microgram. Eigenlijk zou het 0,1 microgram moeten zijn. Er is duidelijk over onderhandeld. Er zijn BBT's. Ik veronderstel dat beide bedrijven en beide instellingen die BBT's allemaal kunnen toepassen. Wat is uw onderhandelingsmarge? Wat is uw relatie met die BBT's? Worden die BBT's altijd en op dezelfde wijze toegepast?

U verwees ook naar de toepassing van de BBT's versus de no gold-plating. Daar is in deze commissie ook al meerdere keren naar verwezen. Volgens milieujurist Van Calster is de gold-plating een rem op de mogelijkheden. U gaf dat ook aan. Wat is dan uw voorstel? Hoe ziet u dat? Bent u van mening dat de no gold-plating het ideale principe is om adviesverlening en vergunningverlening af te stemmen? Hoe ziet u dat aan te passen? Zou u zonder het principe van no gold-plating tot totaal andere adviesverlening komen? Hoe groot is de impact van die uitspraak op jullie werking?

Ik verwees al naar het verschil in de lozingsnormen voor PFOS van 3M en Lantis. Kunnen jullie een wetenschappelijke argumentatie geven waarom jullie dat zo hebben geadviseerd? U hebt daarnet toegelicht dat de VMM de opdracht heeft om de milieukwaliteit te verbeteren. Kan met deze normen de milieukwaliteitsnorm behaald worden? Kan je stappen in de goede richting zetten als je op deze manier werkt?

U sprak daarnet ook over de impact op het ontvangende milieu en emissiegerichte handelingen. U gaf aan dat u werkt op emissies, maar dat u wil gaan werken op immissies. Kunt u schetsen wat de impact van jullie werk en adviesverlening zou zijn als Vlaanderen rigoureus zou kiezen voor die immissiegerichte aanpak? Dat lijkt mij een heel belangrijke vraag.

Ik kom tot Lantis. De mensen van Lantis hebben hier verklaard dat zij uitgaan van het standstillprincipe bij de werken rond Oosterweel. Dat betekent volgens mij, vrij vertaald, dat de milieukwaliteit niet verslechtert en niet verbetert. Hoe past dat in jullie verhaal? Botst dat principe niet met jullie visie en opdracht om altijd te zorgen dat de toestand van het milieu verbetert? Met andere woorden: als jullie adviseren vanuit dat principe, kunnen jullie dan nog altijd achter de adviezen staan die geleverd zijn voor Oosterweel? Waren jullie betrokken bij de opstelling van de dading tussen 3M en Lantis of bij het addendum van de dading? Dat addendum van de dading had vooral te maken met bemalingswerken en grondwaterlozingen. Waren jullie daarbij betrokken? Hebben jullie daar advies voor gegeven? Hebben jullie het eindresultaat gezien? We lezen dat daar toch wel wat bijstellingen zijn gebeurd waar jullie mogelijk van op de hoogte konden zijn of zouden moeten zijn geweest.

Ik heb een vraag over Lantis-Beheersmaatschappij Antwerpen Mobiel (BAM). Hebben jullie vanuit Lantis/BAM enige druk gevoeld om jullie adviesverlening bij te stellen of soepeler om te gaan met normen, of niet?

Ik heb een vraag over politieke druk. Dat zijn we in deze commissie uiteraard ook aan het onderzoeken. Het is een formele vraag die ik graag aan elk van jullie zou stellen. Heeft een van jullie weet van een collega die ooit de opdracht heeft gegeven om bepaalde punten of parameters niet te meten, meetapparatuur weg te halen of resultaten niet te registreren in de context van PFAS, 3M en/of de Oosterweelverbinding, zowel vanuit politieke hoek als vanuit leidinggevende hoek? Is daar een of andere inmenging geweest die jullie werk heeft beïnvloed, zowel op technisch als op adviesverlenend vlak? Heeft een van jullie weet van een collega die ooit de opdracht heeft gekregen om een advies bij te stellen of lossere lozingsvoorwaarden toe te staan in de context van PFAS, 3M en/of de Oosterweelverbinding, zowel vanuit politieke hoek als uit de hoek van de leidinggevenden?

Ik kom nog even tot de VMM zelf en de samenwerking met andere diensten en informatie-uitwisseling. U hebt daarnet een paar keer aangehaald dat u heel goed samenwerkt met het Departement Omgeving. Hoe wisselen jullie precies informatie uit? Wij hebben hier de afgelopen weken al een aantal keer gehoord dat er een gebrek is aan goede digitale platformen om informatie uit te wisselen, dat er geen transparantie is over vergunningen en lozingsvoorwaarden, of dat die toch niet gemakkelijk opzoekbaar zijn. Hoe gaan jullie daarin te werk? Waar zien jullie verbetervoorstellen?

Hoe werken jullie samen met de Milieu-inspectie? Jullie hebben ook een handhavende rol. Wat is precies jullie taak en wat is precies die van de Milieu-inspectie? Vorige week hoorden we dat als jullie overschrijdingen van lozingsnormen vaststellen, dan de Milieu-inspectie ter plaatse moet komen en opnieuw gaan monitoren en dan pas een vaststelling kan doen. Klopt dat? Wordt er automatisch een melding gegeven aan de Milieu-inspectie? Hoe verloopt dat precies? Zien jullie daar verbetervoorstellen? Het lijkt mij toch een zeer bizarre manier van werken dat jullie vaststellen en dat de Milieu-inspectie dat op haar beurt nog eens moet doen, binnen eenzelfde overheid. Zien jullie mogelijkheden om dat sneller en efficiënter te organiseren?

U gaf daarnet aan, mijnheer De Potter, dat u als missie hebt oplossingsgericht te werken. Als u alles overschouwt, namelijk het feit dat er geen luchtnormen en geen metingen zijn en dat er relatief soepel met lozingsnormen wordt omgegaan, vindt u dan dat u oplossingsgericht gewerkt hebt in deze materie? Hoe kunt u dat verbeteren?

Ik kom tot het luik besparingen. Vorige week hebben we gehoord dat de besparingen een brug te ver waren. Het ging dan vooral over de personeelsbesparingen. Ik heb zelf de cijfers voor de VMM opgevraagd. Die blijken in dezelfde lijn te liggen als bij het Departement Omgeving. Tussen 2010 en 2020 is 21 procent 'koppen' verdwenen. Dat gaat van 1067 medewerkers naar 846. Hoe kunt u met zo een drastische personeelsafvloeiing uw taken nog verder opvolgen? Hoe organiseert u zich zodat u dat wel kunt? Welke gesprekken zijn hierover geweest met de verantwoordelijke minister in het verleden en tot op vandaag? Er staat nog een besparingsopdracht op de planning, heb ik begrepen. Er moeten er deze legislatuur nog 59 sneuvelen. Vorige week werd ook aangegeven dat niet alleen het aantal mensen vermindert, maar dat het grote probleem vooral zit bij het budget dat nodig is om de taken te vervullen. Is dat ook zo bij de VMM? Een van de commentaren vorige week was dat niet alleen het aantal mensen en het budget vermindert, maar dat er zich met het verouderd personeelsbestand ook een probleem zal aandienen door een plotse pensionering van een groot aantal medewerkers. Ziet u dat ook bij de VMM gebeuren? Hoe bereidt u zich voor op dat probleem?

De voorzitter: De heer D'Haese heeft het woord.

Jos D'Haese: Goeiemorgen allemaal. Ik ga beginnen met de waterkwaliteit. Voor 3M zelf hebben jullie inderdaad veel metingen gedaan. Het is daar al kort over gegaan. Sinds 2006, als ik me niet vergis, waren er regelmatige metingen van de PFOS-concentraties in het lozingswater bij 3M. Uit jullie metingen blijkt dus dat er zeven keer overschrijdingen zijn geweest van de norm van 30 microgram per liter. Een eerste keer in 2011, op 10 maart

2011 zelfs ongeveer 30 keer de toenmalige norm. Jullie hebben één van die hoge metingen toen niet doorgegeven aan de Milieu-inspectie, omdat – zo horen we – de meettechnieken niet op punt stonden, en er geen afspraken of instructies waren om die metingen door te geven.

Ik vind dat een vreemde vaststelling. Als de meettechniek niet op punt staat, waarom meten we dan? Waarom zijn er dan maximumwaarden in de milieuvergunning, als er geen consequenties kunnen zijn, als de meettechniek niet in orde is? Of begrijp ik dat verkeerd? Ook het andere aspect – geen afspraken of instructies om metingen door te geven – is, nogmaals, toch een heel vreemde zaak. Gebeurt dat vaker? Ik kan me moeilijk inbeelden dat jullie metingen doen om in archiefkasten te steken, of zo. Ik neem aan dat het de bedoeling is dat er zaken mee gebeuren, u zei dat daarnet ook. Hoe komt het dan dat daar geen duidelijke afspraken rond zijn?

In maart 2011 werd dus een meting gedaan die bijna 30 keer hoger was dan de lozingsnorm die 3M op dat moment had, en die eigenlijk ook al aan de hoge kant was. Toch is er op dat moment daarrond geen actie ondernomen. Dat was blijkbaar niet alarmerend genoeg. Zouden jullie, ongeacht hoe hoog die meting was geweest, op dat moment geen melding hebben gedaan, vanwege het ontbreken van procedures, of onzekerheid over meettechnieken? Of is er toch een drempel waar jullie wel actie rond zouden hebben genomen? De metingen van 2011 – waarvan men zegt dat de meettechniek nog niet op punt stond – als jullie daar nu achteraf op terugkijken, waren dat de op dat moment beste beschikbare technieken? Denken jullie, achteraf gezien, dat jullie er ver vanaf zaten, met wat er toen gemeten werd? Zit daar effectief een grote foutenmarge op?

Zijn er, in de periode waarin jullie hebben gemeten – u zei daarjuist dat er al PFOS wordt gemonitord in bedrijfsafvalwater sinds 2009, als ik me niet vergis – nog overschrijdingen gemeten bij andere bedrijven? Zijn die wel of niet doorgegeven aan de Milieu-inspectie?

In 2016 hebben jullie opnieuw overschrijdingen vastgesteld. Die werden toen wel doorgegeven aan de inspectie, die er vervolgens geen actie rond heeft ondernomen, omdat hun metingen niet dezelfde waarden vertoonden. Daarover heb ik dezelfde vraag als mevrouw Schauvliege. Dat is toch een beetje bizar. Werken jullie dan met verschillende technieken? Het is toch raar dat twee overheidsinstanties dezelfde pijp moeten gaan meten, en dat de ene dan iets anders vindt dan de andere, en dat we eigenlijk jaar na jaar overschrijdingen vaststellen, maar dat er toch geen actie rond gebeurt. Wat is jullie reactie daarop? Wanneer jullie overschrijdingen vaststellen en de Milieu-inspectie niet, zeggen jullie dan: verdorie, dat is jammer? Of hoe gaan jullie daar dan mee om? Want jullie stellen uiteindelijk wel vast dat er zaken gebeuren die eigenlijk niet door de beugel kunnen.

Ik vroeg me ook af – want we gaan het zo meteen hebben over Lantis – of jullie voor de milieuvergunningen van 3M ook advies hebben gegeven rond de lozingsnormen? De eerste milieuvergunning van 2008, als ik me niet vergis, en dan de hervergunning in 2020, hebben jullie daarover advies geleverd rond de lozingsnormen voor PFOS/PFAS in water?

Vervolgens wil ik het hebben over Lantis. Zoals mevrouw Schauvliege zonet al zei, is er heel wat onderhandeld geweest over normen. Ook ik vind dat een heel bizar gegeven om vast te stellen. Er is een milieukwaliteitsnorm, waar u het daarnet over had, van 0,65 nanogram PFOS per liter, en dan wordt er onderhandeld over normen van 0,1 microgram – de detectielimiet – 1 microgram, en ook 2,5 microgram lag op een bepaald moment op tafel, geloof ik. Bij Lantis – toen nog BAM – lezen we "de norm lijkt haalbaar, maar we hadden hoger gewenst. We hebben gedaan wat we kunnen". Dat vinden we hele vreemde zaken om te lezen in gesprekken die eigenlijk gaan over milieukwaliteit. "We hadden graag hoger gegaan, maar we hebben gedaan wat we kunnen". De milieukwaliteitsnorm is 0,65 nanogram per liter. Jullie eerste voorstel was om 154 keer hoger te gaan, met 100 nanogram. Na de onderhandelingen zijn we dan nog eens tien keer hoger uitgekomen. BAM had graag 3800 keer die milieukwaliteitsnorm gehad: 2,5 microgram per liter.

Ik wil misschien beginnen met de vraag welke concentraties PFOS op dat moment, en op dit moment, in de Schelde teruggevonden worden. Want dat is uiteraard waar de milieukwaliteitsnorm voor geldt. Het is eigenlijk geen norm voor wat er uit een fabriek mag komen, maar wel voor wat er in het milieu aanwezig mag zijn. Hoe hoog ligt dat op dit moment voor de Schelde?

Wat betreft de onderhandelingen: mijn eerste vraag is misschien wat principieel, maar waarom wordt daarover onderhandeld? Gaat het dan over haalbaarheid? In interne mails van Lantis en van 3M lezen we dat de norm die jullie voorstelden haalbaar was. Toch wou men die niet hebben. Waarom wordt daarover onderhandeld? Is dat een gangbare praktijk? Wordt daar ook bij andere projecten, bij andere lozingspunten, op die manier mee omgegaan? BAM/Lantis heeft jullie om realistische normen gevraagd. Dat is een begrip dat vaak terugkomt: realistische normen. Is dat een bekend begrip, dat vaker terugkomt in dit soort procedures? Weten jullie wat daarmee bedoeld wordt? Gaat het over financieel realistisch? Want technisch bleek het dus realistisch. Gaat het over beste beschikbare technieken die realistisch zijn? Want ook dat lijkt het geval geweest te zijn, dat het kon. Is dat een term die vaker terugkomt, en wat wordt ermee bedoeld? En houden jullie daar rekening mee in jullie afweging?

Ten slotte is er uiteraard de vraag waarom er werd afgeweken van het initiële voorstel, van de initiële waarde van 0,1 microgram per liter, of 100 nanogram per liter? Op basis van welke gegevens is die beslissing genomen?

Dan wil ik ingaan op PFBA en PFBS. De impact van de korte PFAS baart heel wat zorgen. Jullie hanteren daarvoor een standaardlozingsnorm van 100 nanogram per liter, als ik me niet vergis. Dat betekent dat het grondwater, dat tijdens werken wordt opgepompt en waarin de concentratie hoger ligt, niet zomaar mag worden geretourneerd in de bodem. In dat geval moeten er afzonderlijke lozingsnormen worden aangevraagd en moet het water passeren via een zuiveringsinstallatie. Het lijkt alsof er tegenover 3M wel een genereuzere opstelling is geweest. De VMM adviseerde aan de provincie om de lozingsnorm voor PFBA in afvalwater voor 3M terug te brengen van 5 miljoen nanogram, dus 5000 microgram, naar 650 microgram of 650.000 nanogram per liter. Voor PFBA en PFBS mag 3M nu nog respectievelijk 5000 en 3700 microgram per liter in de Schelde lozen. In de nieuwe vergunning wordt dat amper 20. Waarom zijn die maximumwaarden zo hoog voor 3M? Hoe zijn die tot stand gekomen? Is het gebruikelijk dat er daar zo'n uitzonderingen voor worden voorzien, en op welke basis gebeurt dat dan? De 20 microgram, die uiteindelijk door de provincie werd toegekend, ligt een pak lager dan wat werd geadviseerd door de VMM. Hoe verklaren jullie dat?

Ik denk dat over de luchtkwaliteit de belangrijkste vragen gesteld zijn. Er werd daarnet, bij de inleiding, gesteld dat u op de emissies naar lucht niet hard heeft ingezet vanwege het feit dat er geen normen en ook geen meettechnieken voor waren. Ik denk dat het dat is, wat u zei? Maar er waren natuurlijk wel indicaties dat het heel ver verspreid was. Zeker als we de metingen van 2017 hebben gezien, waaruit blijkt dat PFOS zeer ver verspreid zijn rond de fabriek van 3M. Mijn vraag is dan ook hoe het komt dat men dan niet aan de alarmbel trekt en op zoek gaat naar mogelijkheden. Metingen in depositie in kruiken, zoals die nu gebeuren, dat is iets wat we in Hoboken al heel lang doen. Ik zeg niet dat het allemaal heel gemakkelijk is, dat wil ik zeker niet gezegd hebben, maar dat zijn toch zaken waar volgens mij al eerder aan gedacht had kunnen worden. Daarnaast is er ook – ik weet niet of dat jullie bevoegdheid is – de mogelijkheid om aan 3M zelf te vragen wat er door de schouw naar buiten gaat. Maar ook daarover is heel lang heel veel onduidelijkheid gebleken, tot op vandaag. Iedereen verwijst naar iemand anders die dat dan had moeten doen, want er is niemand voor bevoegd, maar ondertussen gebeurt het wel. Hoe komt het dat daar niet vroeger op is ingezet?

Over het personeelskader zijn de vragen al gesteld. Jullie zijn, als ik me niet vergis, van 1067 naar 864 voltijdequivalenten (vte's) gegaan, tussen 2011 en 2019. Dat is 19 procent minder personeel. Dat is niet niks. Dat horen we hier ook van de andere departementen. Ik vroeg me af of jullie kunnen zeggen hoeveel vte's dat vandaag zijn, hoeveel er vandaag nog in dienst zijn bij de VMM? Welke effecten heeft het verdwijnen van personeel op jullie werking gehad, in de afgelopen jaren? We hebben al van verschillende andere departementen en afdelingen gehoord dat ze prioriteiten moeten stellen en bepaalde zaken niet meer kunnen doen. Er zijn zelfs zaken die decretaal verplicht zijn die niet meer worden gedaan. Wat is de impact daarvan, op jullie werking?

Tot zover mijn vragen voor de eerste ronde.

De voorzitter: De heer Daniëls heeft het woord.

Koen Daniëls: Voor onze fractie zijn oudere werknemers alvast geen probleem. Wij weten hun kennis en ervaring ten zeerste te appreciëren.

Ik zal proberen in vijf hoofdstukken een aantal vragen te stellen. Mijn eerste vraag gaat over de samenwerking tussen de verschillende overheidsinstanties. Als ik het van buitenaf bekijk, dan kom ik tot de conclusie dat de OVAM bodem en grondwater, wanneer dat verontreinigd is, monitort. Bij de VMM is dat oppervlaktewater en lucht. Zij zijn de snuffelneuzen in Vlaanderen om te monitoren hoe het met lucht en water gaat.

Wat die snuffelfunctie betreft, is me niet volledig duidelijk vanaf wanneer wordt gekeken naar die PFOS en PFAS. U zei daarnet vanaf 2015, maar ik heb in de media een overzicht gevonden met grafieken en waarden vanaf 2011. Ik heb ook documenten gevonden waaruit blijkt dat sinds 2006 PFOS-metingen gebeuren, zowel door de VMM als door de OVAM. Mijn vraag is dan ook heel concreet vanaf wanneer de VMM PFAS en meer specifiek PFOS meet in oppervlaktewater, lucht en afvalwater, al dan niet in overeenstemming of in afspraak met de OVAM.

Ik ben afgelopen weekend naar Blokkersdijk geweest en ik heb daar een van jullie installaties gezien, een paal met drie bokalen, om PFOS in de lucht of de stofdeeltjes die in die glazen bokalen vallen, te meten. Is dat een meetmethode om PFOS in de lucht te meten of is dat een meetmethode om stof dat opwaait en waar PFOS aanhangt, dus grond of bodem, op te vangen?

Mijn derde vraag in verband met meten gaat over de uitstoot van PFOS en PFAS in de lucht. Ik heb hier een speciaal debat gehad met mevrouw Teeters over de vraag of 3M ooit PFAS heeft uitgestoten in de lucht. Het antwoord was: 'I cannot answer that question." In de massabalansen van zo'n chemisch bedrijf kon men niet aangeven dat er ergens iets weggaat. Een aantal mensen hebben hier gezegd dat zij dit niet kunnen meten, dat er geen meetmethodes en ook geen normen voor zijn. Ik wil mijn vraag omgekeerd stellen: meten jullie ook zaken waar geen normen voor zijn? Wanneer jullie in Vlaanderen snuffelen, sorry dat ik het zo zeg, in de lucht en in het water, kijken jullie dan enkel naar genormeerde stoffen of kijken jullie ook naar niet-genormeerde stoffen om te weten wat er in de lucht hangt en in het water zit?

Mijn volgende vraag gaat over de site van 3M en het overdragen van gegevens. Op welke manier krijgt de VMM gegevens van 3M over wat men uitstoot? Krijgt de VMM die? Bestaat daar een databank van waar de VMM dat kan zien en op basis waarvan zij haar meetnet kan bepalen? Wanneer een meetnet wordt uitgezet, neem ik aan dat dat niet willekeurig is, maar dat duidelijk is wat daar wordt gemeten. Maar waar baseer je je dan op? Ik zou denken dat er ergens een databank of gegevens zijn, maar dan is de vraag van wie. Wie bezorgt die gegevens, op welke manier gebeurt dat en op welke manier heeft dat een impact op de werking van de VMM?

Mijn volgende hoofdstuk gaat over PFOS in oppervlaktewater. In een mail van vrijdag 11 juni aan de VRT delen jullie mee dat er een veertigtal meetplaatsen zijn in Vlaanderen in een cyclus van 3 jaar. Dat zijn ongeveer dertien analyses per jaar, enkel van PFOS. Op de waterbodem zijn er zestig meetpunten. Er zijn vijftien meetpunten in het kader van het biotameetnetwerk PFOS en PFAS. Dat is vandaag. Mijn vraag is tot wanneer dit teruggaat, wanneer dat meetnetwerk is opgezet in die oppervlaktewateren. Wanneer heeft de VMM aan de alarmbel getrokken? Ik bedoel, wanneer hebben jullie een nota met veel uitroeptekens gemaakt om te signaleren dat er een probleem wordt vastgesteld in het oppervlaktewater? Aan wie zijn die gegevens bezorgd?

Drinkwater is een heel belangrijke taak van de VMM in het kader van PFOS en PFAS. Verschillende experten hebben ons al uitgelegd dat dit de manier is waarop mensen PFOS en PFAS tot zich nemen. Eind 2020 werd de Europese Drinkwaterrichtlijn goedgekeurd die tegen 2022 moet zijn omgezet in Vlaamse wetgeving.

Het komt er eigenlijk op neer dat er 100 nanogram PFAS per liter mag zijn voor de som van een lijst van 20 PFAS-stoffen en 500 nanogram PFAS per liter voor de som van alle PFAS-stoffen. De heer De Potter heeft daarnet gezegd dat daar heel veel stoffen inzitten en dat men die niet noodzakelijk kan meten. Wanneer we het dan hebben over 500 nanogram PFAS per liter voor de som van alle PFAS-stoffen, is dat dan meetbaar?

In 2018-2019 is een eerste verkennend onderzoek gebeurd naar de aanwezigheid van twaalf verschillende PFAS-stoffen in kraanwater. In zes op de tien stalen stelden jullie toen vast dat er een of meerdere PFAS-stoffen waren gevonden en in vier op de tien niet. Daarop werd een analyse gemaakt van het verschil tussen oppervlaktewater, drinkwater dat uit oppervlaktewater wordt gewonnen en drinkwater dat uit grondwater wordt gehaald. De resultaten van die beperkte set metingen waren geruststellend omdat nergens de norm van 100 nanogram PFAS per liter werd overschreden. Hier ga ik even in detail: was het voor die twintig PFAS-stoffen dat die norm van 100 nanogram nergens werd overschreden of was dat enkel voor die PFOS? Hoe moet ik dat bekijken? Voor mij is het belangrijk te weten in welke mate ons drinkwater in Vlaanderen al dan niet gecontamineerd is.

Tot slot mijn laatste vraag. Ik heb geprobeerd een tekening te maken van alle overheidsorganisaties die ergens mee bezig zijn. Eerst hebben we het luik vergunningen die een rol spelen. De heer De Potter zei net dat er in oppervlaktewater al ettelijke verontreinigingen worden gemeten. Op welke manier levert de VMM die input aan op het moment dat er nieuwe vergunningen worden aangevraagd? Kunnen jullie via een bepaald kanaal zeggen dat een bepaalde plaats verzadigd is? Op welke manier wordt die informatie aangeleverd?

Vervolgens wordt al dan niet een vergunning afgeleverd met voorwaarden. Dat nagaan doet Handhaving. Tijdens een vorige vergadering heb ik de vraag gesteld of men mag binnenstappen bij een bedrijf om een emmer onder de buis te hangen en te meten wat daar allemaal uitkomt. Het antwoord was ja. Mijn vraag is nu of de VMM die gegevens krijgt. Komen die automatisch bij de VMM terecht wanneer Handhaving of de OVAM iets vaststellen? Op welke manier gebeurt dat en wat gebeurt daar dan mee?

De voorzitter: Na collega Daniëls is het aan de Vlaams Belangfractie. Collega Claes, u hebt het woord.

Bart Claes: Dank u wel, voorzitter. Ook dank aan de mensen van de VMM om hier vandaag in zulke groten getale aanwezig te zijn. Dat toont aan dat jullie de onderzoekscommissie heel serieus nemen. Het zal de kwaliteit van de antwoorden op de vele vragen die al werden gesteld en ongetwijfeld vandaag nog zullen worden gesteld ook alleen maar ten goede komen.

Voorzitter, ik heb voor deze eerste ronde een paar specifieke vragen, gebaseerd op rapporten die door de VMM werden gepubliceerd en presentaties die in het verleden werden gegeven, en ook enkele algemene vragen, met name, zoals de collega's ook al hebben gevraagd, naar de tijdlijn, wat jullie wanneer wisten en wat jullie er concreet mee hebben gedaan.

Een eerste reeks vragen zijn specifiek gericht aan de heer De Potter, goedemorgen. Ik heb een eerste vraag over het tussentijdse rapport over PFAS- en fijnstofconcentraties in omgevingslucht rond Oosterweel dat vorige week vrijdag werd gepubliceerd. Daarin wordt expliciet beklemtoond dat er op dit ogenblik in Vlaanderen, in België, of Europa, nog steeds geen wettelijk kader, noch een gezondheidskundig toetsingskader bestaat voor de evaluatie van PFAS-metingen in lucht. Op dit ogenblik worden volgens dit rapport de meetwaarden getoetst aan een tijdelijk toetsingskader dat door Lantis werd aangereikt in afwachting van de uitvaardiging van officiële volwaardige gezondheidskundige advieswaarden voor PFAS in omgevingslucht. De VMM laat het als overheidsdienst met andere woorden volledig over aan de onderneming die jullie moeten controleren om de eigen controlecriteria te schrijven. Mijn eerste vraag daarbij is: acht u dit een normaal en geloofwaardig optreden van de overheidsdienst? Waarom reikt u als gespecialiseerde overheidsdienst indien nodig in samenspraak met de Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO) zelf niet tijdelijke of definitieve toetsingskaders aan voor PFAS in omgevingslucht?

Mijn tweede vraag luidt: in het verslag van de Milieu- en Natuurraad van Vlaanderen (Minaraad) webinar 'Zero Pollution Actieplan' van 6 juli van dit jaar formuleerde u de aanbevelingen dat men in Vlaanderen, om milieuvervuiling terug te brengen, moet komen tot een passende instrumentenmix die bestaat uit enerzijds de klassieke instrumenten, zoals regelgeving, verbods- en gebodsbepalingen, financiële instrumenten en anderzijds zachte instrumenten zoals Green Dealmechanismen. U stelde hierbij expliciet dat Vlaanderen als sluitstuk van de klassieke instrumenten absoluut nood heeft aan een goede handhaving om de minderheid van wat u freeriders noemde op het juiste pad te helpen – freeriders waarvan 3M er nu eentje blijkt te zijn.

Hieruit kan ik afleiden dat de afdeling Handhaving op dit ogenblik volgens u dan blijkbaar niet goed functioneert. Kunt u dan ook verduidelijken waar u op het vlak van milieuhandhaving knelpunten en verbeterpunten ziet, zeker in het licht van het dossier 3M alsook van de algemene PFAS- en PFOS-problematiek in Vlaanderen?

Ik heb nog een extra vraag, want tijdens datzelfde webinar stelde u dat er in Vlaanderen nood is aan een meer geïntegreerde en principiële benadering wat betreft de productie, de opslag en de lozing van gevaarlijke stoffen. U pleitte ervoor om, gelet op de normen en de diverse hoeveelheid chemische stoffen in Vlaanderen, enkel nog te werken met generieke principes in plaats van met normenkaders voor tienduizenden verschillende stoffen, aangezien de klassieke normstelling haar limieten volgens u heeft bereikt. Kunt u deze stelling iets meer verduidelijken? Hoe ziet u de door u voorgestelde toepassing van generieke principes in plaats van normenkaders in de vergunningverleningspraktijk, zeker wat betreft omgevingsvergunningen in het kader van productieprocessen en lozingen van chemische bedrijven als 3M hier in Zwijndrecht?

Ook op de VMM-website lees ik dat water-, lucht- en milieurapportering jullie kerntaken zijn. De VMM beschikt hiervoor enerzijds over een meetnetwerk verspreid over heel Vlaanderen en anderzijds voeren jullie ook periodiek controles uit op de als hinderlijk ingedeelde inrichtingen, zoals 3M in Zwijndrecht er ook eentje is. De VMM is dus de overheidsdienst bij uitstek die het best is geplaatst om als eerste signalen te kunnen opvangen wanneer op het vlak van water- of luchtemissies iets grondig fout loopt. En daarbij heb ik dan de vragen of u kunt verduidelijken op welke manier en via welke kanalen deze signalen doorgaans door de VMM verder worden doorgegeven aan enerzijds het kabinet van de Vlaamse minister van Omgeving, aan de leidend ambtenaar van het

Departement Omgeving en ook aan de afdeling Handhaving en de OVAM? Hoe gaat het precies in zijn werk?

Kunt u ook verduidelijken welke signalen de VMM in het verleden opving met betrekking tot PFAS- en PFOS-problemen bij 3M in Zwijndrecht en ook hoe hiermee werd omgegaan door 3M Belgium zelf? Kunt u verduidelijken welke signalen, met inbegrip van het tijdstip, de VMM kreeg vanuit de opeenvolgende Vlaamse ministeriële kabinetten, van andere Vlaamse overheidsdiensten, vanuit Lantis, vanuit 3M zelf met betrekking tot PFAS- en PFOS-verontreiniging in Zwijndrecht? Hoe is de VMM met die signalen omgegaan?

Dan heb ik nog een paar vragen die ik aan mevrouw Hoebeke wil stellen. Tijdens de VMM-powerpointpresentatie op het webinar van de Minaraad van 16 oktober vorig jaar, stelde u dat de VMM in het Vlaamse gedeelte van de Schelde en Maas in 2016, 2017, 2018 100 procent PFAS-normoverschrijding vaststelde. En nu, uit een recent antwoord op een schriftelijke vraag van 29 juli van een van de collega's, stelde minister Demir dat tussen 2018 en vandaag de situatie voor de Schelde nog altijd problematisch is. De PFAS-norm op het jaargemiddelde wordt op de meeste de VMM-meetpunten op het Vlaamse Scheldetraject nog altijd overschreden. En die overschrijdingsfactor, de verhouding tussen de getoetste waarde en de norm, varieert volgens dat antwoord op de schriftelijke vraag van 1,49 tot 149. De VMM stelt dus, met andere woorden, al sinds 2016 vast dat er een ernstig PFAS-probleem is op onze twee Vlaamse hoofdrivieren. Wat hebben jullie, behalve de publicatie van die meetgegevens, dan concreet verder gedaan met die info? Welke initiatieven heeft de VMM op dit punt genomen, naar de kabinetten van de opeenvolgende ministers van Omgeving, de leidende ambtenaren van het Departement Omgeving, de OVAM en de afdeling Handhaving toe?

Ik heb een tweede vraag voor mevrouw Hoebeke, of misschien eerder voor de heer De Potter, omdat hij er al in het begin van de inleiding naar heeft verwezen. Het gaat over Nederland en zeker Zeeland. Zij wijzen nu met een boze vinger naar Vlaanderen wat betreft de PFAS- en PFOS-verontreiniging van de Westerschelde. Nochtans kent Nederland ook een enorm zwaar PFAS- en PFOS-verontreinigingspuntendossier dat ook professor Jacob de Boer hier bij de start van de onderzoekscommissie uit de doeken heeft gedaan. Daarbij is het niet uitgesloten dat de Nederlandse PFAS- en PFOS-verontreiniging aanzienlijk bijdraagt tot de verontreiniging in de Westerschelde. Mijn vraag daarbij is: in welke mate kunnen die Nederlandse verontreinigingsbronnen, rekening houdend met getijdewerking en dergelijke meer, een impact hebben op de PFAS- en PFOS-verontreiniging van het Vlaamse gedeelte van de Schelde?

Ten slotte heb ik een voorlopig laatste vraag, voor de heer Van der Meulen. De VMM weet dus al minstens sinds 2016 dat er een groot probleem is van PFAS- en PFOS-verontreiniging in Vlaamse oppervlaktewateren. Ik verwijs hier opnieuw naar die presentatie van de Minaraad van 16 oktober 2020. Wanneer een omgevingsvergunningsaanvraag voor een eerste klasse hinderlijke inrichting wordt ingediend, waarbij een luik bedrijfsafvalwaterlozingen of significante luchtemissies is opgenomen, hebben jullie daar ten opzichte van de Provinciale Omgevingsvergunningscommissie (POVC) een adviserende rol bij. Mijn vraag daarbij is: kunnen jullie in die optiek aan de hand van een tijdlijn verduidelijken hoe jullie adviesverlening tussen 2016 en nu is verlopen ten aanzien van bedrijfsafvalwaterlozingen en luchtemissies, waarin mogelijk PFAS aanwezig is?

Voorzitter, dat zijn voorlopig mijn vragen.

De voorzitter: Mevrouw Rombouts heeft het woord.

Tinne Rombouts: Dank u wel, voorzitter. Ik wil eerst en vooral alle sprekers van harte danken. De collega's hebben al heel wat vragen gesteld, maar ik zal toch mijn vragen duidelijk oplijsten, omdat er mogelijk een aantal nuances zitten in die vraagstelling.

Ten eerste wil ik even stilstaan bij de kernopdrachten van de VMM: enerzijds de verantwoordelijkheid rond de monitoring van stoffen, rond lucht en water en anderzijds rond het opstellen van normen.

Wat betreft de monitoring – de collega's hebben er al naar verwezen – stel ik mij de vraag hoe er wordt bepaald welke stoffen wanneer en waar worden gemeten. Dat zijn heel wat woorden in één zin, maar elk woord is belangrijk om te begrijpen hoe het monitoringnetwerk wordt opgesteld.

En daarbij aansluitend, in welke mate is uit de monitoringsresultaten van grondwater, oppervlaktewater, drinkwater en anderzijds ook lucht, ooit naar boven gekomen dat er een probleem was – en dan bedoel ik effectief gecatalogeerd als probleem, niet het feit dat er op zich metingen of vaststellingen zijn – rond de verspreiding van PFOS of PFAS.

En, de collega heeft het woord ook al gebruikt, zijn er alarmbellen afgegaan? En wanneer zou dat dan geweest zijn? Wat is hiermee gebeurd? En dan bedoel ik enerzijds vanuit jullie zelf, vanuit de VMM: zijn er bepaalde acties, verdere monitoring, of eventueel afspraken met andere administraties gebeurd, signalen doorgegeven? Zijn er dus vanuit de VMM zelf acties ondernomen? Welke? En/of zijn er ook zaken gevraagd, op het vlak van politieke besluitvorming? Was daar politieke besluitvorming voor nodig? En/of, daarbij aansluitend, is die dan ook gevolgd of hebt u daarbij een afremming of tegenwerking ervaren, specifiek rond de stoffen PFAS en PFOS?

Ten tweede wil ik even stilstaan bij de normering rond lozingswater. De collega's hebben daar ook al naar verwezen. We hebben een aantal stukken doorgekregen, dus iedereen heeft die elementen gezien. Het is dan ook belangrijk dat jullie de gelegenheid hebben om bij de stukken en woorden die soms in verslagen staan, de achtergrond mee te geven over waarom en hoe bepaalde dingen worden besloten. Ik verwijs eerst naar een verslag uit 2007, naar aanleiding van een overleg met EPAS (Eco Process Assistance) en 3M. Daarin staat vermeld dat de VMM stelt dat zowel PFOS als PFOA behoren tot de zwartelijststoffen en dat er dient te worden gestreefd naar nullozing. Er zal contact worden opgenomen met de werkgroep gevaarlijke stoffen van de VMM, om de interpretatie van PBT-criteria (persistent, bioaccumulatief en toxisch) te bespreken. Vervolgens lezen we ook andere zaken, niet over 3M, maar over de discussie rond Oosterweel. Ook daarnaar hebben collega's al verwezen. De VMM lijkt in eerste instantie de 0,1 microgram per liter te willen voorstellen. Uit het advies van de POVC, waar alle administraties bij elkaar zitten, blijkt ook dat het advies aan de minister 1 microgram per liter is. En dat wordt ook zo overgenomen in de vergunningen. Er is hier al de stelling ingenomen dat er werd onderhandeld over normen. Ik weet niet of 'onderhandelen' de juiste term is. Maar er zijn alleszins gesprekken geweest over de bepaling van de norm. Bij dezen is mijn vraag heel duidelijk: op welke manier wordt zo'n norm bepaald? Kunt u ons duidelijk zeggen hoe die normen rond PFOS en andere PFAS in lozingswater bepaald zijn en hoe u dat in het verleden specifiek hebt gedaan, enerzijds voor 3M en anderzijds voor Oosterweel?

En, daarbij aansluitend, kunt u bovendien aangeven in welke mate er bij deze norm-bepalingen politieke inmenging is geweest of zou geweest zijn? Of is dat een proces dat volledig wordt getrokken vanuit de administraties, vanuit de VMM en de POVC – waarnaar ik net al verwees – eventueel in overleg met andere administraties?

Verder wil ik even stilstaan bij het element lucht. U bent ook verantwoordelijk voor de monitoring rond luchtkwaliteit. Kunt u duiden – en dat zit ook een beetje in mijn eerste vraag – in de dossiers PFOS en PFAS en de emissies naar de lucht, waarom het lijkt alsof dat voor u nooit een issue is geweest, noch bij vergunningverlening, noch bij de exploitatie van 3M, noch bij de Oosterweelwerken? Kunt u daar duiding bij geven? Want, zoals ik aangeef, lijkt het alsof het geen issue is geweest. Vorige week stond althans in de krant dat 'de VMM is gestart met permanente luchtmetingen in de omgeving van 3M-site in Zwijndrecht en de Oosterweelwerken om na te gaan hoeveel vervuilende PFAS-stoffen er

in de omgevingslucht zitten.' Zo stond het in de krant. Wanneer is men er zich van bewust geworden dat PFAS zich mogelijk in de lucht konden verspreiden? Waarom werd daar in het verleden niet specifiek rond gewerkt? Of beter: werd daar in het verleden niet specifiek rond gewerkt en werden er dus ook geen luchtnormen opgesteld?

Ik heb daarnet al heel duidelijk gehoord dat lucht wel een element is dat op jullie radar staat en dat er ook internationale contacten zijn. De heer De Potter stelde daarnet dat PFOS en PFAS in luchtemissies Europees en internationaal niet op de radar stonden en dat daar pas recentelijk verandering in is gekomen. Is dat dan ook een van de redenen waarom er daar minder aandacht voor was? Of hoe moet ik dat interpreteren? Hoe moet ik dat met elkaar in verhouding brengen?

U stelt ook dat er recentelijk verandering in is gekomen. Kunt u duiden wat recentelijk is en wat de aanleiding daarvoor dan misschien is geweest?

Ik heb hier nog een laatste vraag bij. Als er in het verleden inderdaad geen metingen zouden zijn gebeurd rond lucht, op basis van welke zaken is dat dan? Dat heb ik net al gevraagd, maar ik wil daar ook duidelijk bij vragen of er daar een politieke inmenging rond is geweest of is dat een politiek bewuste keuze geweest om daar niet op in te zetten? Of zijn daar eventueel, zoals ik daarnet stelde, andere verklaarbare, eventueel wetenschappelijke redenen voor?

Verder wil ik even stilstaan bij het humane risico en de inschatting daaromtrent. U hebt daarnet heel duidelijk, bij de start van uw toelichting, gesteld dat in het voorjaar een aantal alarmbellen zijn afgegaan en dat er heel snel gewerkt is om alles in stelling te brengen om alles zo goed mogelijk te beheersen, te meten en bijkomende antwoorden te zoeken op de vele vragen die er waren en die er zelfs vandaag nog zijn. Ik begrijp dat er op dat moment inderdaad een kantelmoment is geweest. Dat hebben we ook hier in het parlement moeten vaststellen. Maar ik wil eigenlijk teruggaan naar vóór dat moment, vóór het moment dat er hier is opgeroepen tot een onderzoekscommissie en er ook heel wat vragen op het terrein zijn bijgekomen. Ik stel mij de vraag in welke mate of wanneer precies vóór dat moment het voor u duidelijk is geworden dat PFAS en PFOS een groter ecologisch en/of humaan risico zouden zijn dan er initieel werd ingeschat bij de hele monitorings- en opvolgingsopdracht die de VMM eigenlijk heeft. Is er voordien een moment geweest waarop u hebt vastgesteld dat dit misschien toch wel risicovoller is dan initieel werd ingeschat, en dat u, als u alle cijfers en elementen naast elkaar legt, misschien toch een aantal extra acties moest ondernemen? Is er zo'n moment geweest? Wanneer is dat dan geweest? En welke bijkomende acties werden er dan ondernomen?

Vervolgens wil ik even stilstaan bij het personeelsverhaal. U hebt daarnet heel duidelijk aangegeven – en Europa werkt daar trouwens ook mee – dat er inderdaad met prioritaire stoffen wordt gewerkt en dat er keuzes moeten worden gemaakt. Maar anderzijds wordt er ook aangegeven dat er een personeelsbesparing is geweest. Welk effect heeft dat gehad op de werking? Ik ga ervan uit dat, als er meer personeel is, er sowieso meer kan worden gemeten en dat er een aantal zaken meer in beeld kunnen worden gebracht. Ik denk dat eenieder dat duidelijk erkent. Of daar zouden we toch van uit moeten kunnen gaan. Ik stel mij wel de vraag, als we specifiek naar deze case kijken: mocht er personeel zijn geweest, zouden er dan in het verleden andere normen gehanteerd zijn geweest? Of zou er dan op een andere manier gemonitord zijn geweest naar specifiek PFOS en PFAS? En, als ik het nog verder mag doortrekken, zouden we er dan wel in slagen om ál die stoffen – want u hebt daarnet aangegeven dat er heel wat stoffen zijn, één PFAS-groep heeft er al zesduizend, maar er zijn ook nog heel wat andere stoffen die de aandacht vragen van de VMM – op een andere manier aan te pakken en/of te onderzoeken en/of te weren uit ons milieu? Stel dat we naar een verdubbeling van het personeel gaan: zou dat u dan lukken?

Waarom stel ik die vraag op deze manier? Omdat ik het signaal krijg dat we toch heel wat stoffen in beeld moeten hebben. Het is ook een zaak waarmee Europa worstelt. Ik stel mij dan ook de vraag of we ooit voldoende personeel zullen hebben of dat we naar een andere werkwijze moeten zoeken om tot een betere bescherming en betere werkzame manieren te kunnen komen.

Ik kom tot op mijn laatste vraag: welke suggesties hebt u voor de toekomst om toch sneller en strikter opvolging te kunnen geven aan risicovolle producten? Want vandaag is het PFOS/PFAS.

Ik stel mij zelfs nog een andere vraag – dus toch nog een bijkomende vraag, voorzitter, excuses. U hebt daarnet aangegeven, mijnheer De Potter, dat er heel wat stoffen zijn die in beeld zijn en die we moeten opvolgen. Als we teruggaan naar januari 2021, waren PFOS/PFAS voor u dan de stoffen die er prioritair uitsprongen? Of zouden er andere stoffen zijn die eigenlijk meer aandacht nodig hebben en waar u zich op zou hebben gericht? En wat is daarvoor dan de reden? Want nu komen PFOS en PFAS heel fel naar voren, maar rekening houdend met die andere stoffen, wat zou op 1 januari 2021 uw keuze geweest zijn, of hoe was de beleidslijn toen uitgetekend? Want er zijn dus vele stoffen.

Mijn laatste vraag is: wat zijn uw suggesties om op een werkzame manier die risicovolle stoffen toch strikter en sneller te kunnen opvolgen? Hebben wij op het moment dat de stoffen worden geproduceerd of gebruikt, voldoende zicht op alle mogelijke blootstellingsroutes, op alle mogelijke impacts? Of hebt u suggesties om daar een beter zicht op te krijgen?

De voorzitter: Dank u wel, dan is het aan de Open Vld-fractie. Mevrouw De Vroe heeft het woord.

Gwenny De Vroe: Dank u wel, voorzitter. Op onze beurt danken wij de VMM hartelijk om een toelichting te geven en om hier zo talrijk aanwezig te zijn.

In eerste instantie had ik graag wat vragen gesteld over de bedrijfscultuur en de relatie met de politiek. Ik had graag exact willen weten hoe jullie precies omgaan met vragen die vanuit de politiek komen. Want uit vorige hoorzittingen met uw collega's bij de OVAM en het Departement Omgeving kregen we daar, vind ik persoonlijk toch, nog steeds een vrij flou beeld van. Ik hoop daar vandaag dan ook wat meer duidelijkheid over te kunnen krijgen. Ik wil weten hoe onafhankelijk jullie jullie werk kunnen uitvoeren. Worden bijvoorbeeld specifieke dossiers met uw bevoegd kabinet, met uw bevoegde minister, besproken en krijgt u daaromtrent instructies vanuit de politiek? Als er specifieke dossiers worden besproken, op wiens vraag is dat meestal? Daarover had ik graag toch iets meer informatie gekregen, omdat ik wil weten of er dossiers zijn of normeringen waarin er vanuit de politiek effectief druk werd gezet of wordt gezet om bijvoorbeeld een mildere mening of opstelling af te dwingen.

In de Panoreportage hebben we vastgesteld dat er bij het Departement Omgeving toch een probleem bestaat waarbij ambtenaren zich niet gesterkt voelden om problematische situaties aan te kaarten binnen hun interne hiërarchie. Zij voelden zich blijkbaar genoodzaakt om anoniem te getuigen via de televisie, via een reportage. Ik had graag willen informeren hoe dat bij jullie verloopt. Wat is jullie integriteitsysteem? Zijn er in het verleden ook al dossiers geweest die op zo'n manier werden aangekaart of afgehandeld? Kunt u bevestigen dat uw organisatie voldoende sterk staat zodat we er toch wel op kunnen vertrouwen dat de VMM haar taak op een onafhankelijke manier kan uitvoeren?

Ten tweede wil ik het net als een aantal collega's hebben over de kennisdeling, de deling van expertise en de acties binnen de Vlaamse overheid. De voorbije weken kreeg ik immers de indruk dat er heel wat ruimte voor verbetering is. Er worden niet noodzakelijk gestandaardiseerde normeringen of zelfs stofnamen gebruikt over verschillende

departementen of agentschappen heen en er is ook geen allesomvattend vergunningsregister. Wat vinden jullie daarvan? Welk effect heeft dat specifiek op de werking van de VMM?

Ik heb vorige week of 2 weken geleden ook geïnformeerd bij uw collega's hoe jullie omgaan met het internationale karakter van multinationals. Treden jullie in contact met landen waarvan jullie weten dat dat bepaald bedrijf daar ook werkzaam is, om ook daaruit te leren? Volgen jullie de internationale wetenschappelijke evoluties rond bijvoorbeeld lozingsnormen of emissies van PFAS? En welke verbeteringen zien jullie daarin?

We hoorden vorige week van Peter Cabus van het Departement Omgeving toch wel een opvallende verklaring, namelijk dat het departement niet op de hoogte was van de problematiek rond 3M en dat dat ook op het managementcomité van begin 2020, wanneer het PFAS-actieplan werd afgerond, niet werd vermeld. Was u daarbij aanwezig? Wat werd daar dan wel specifiek besproken? En hoe komt het dat het dossier, wanneer zo'n actieplan wordt opgemaakt of afgerond, niet op tafel werd gelegd van het managementteam? Er wordt een heel plan opgemaakt om PFAS-vervuiling na te gaan, maar het meest significante vervuilingspunt daarvan in Vlaanderen wordt daarbij niet besproken. Dat vind ik onbegrijpelijk. Vond u dat op dat moment een normale gang van zaken?

U was zelf ook intens betrokken bij verschillende aspecten van dit dossier. Ik vraag me dan ook af waarom dat op dat moment vanuit de VMM niet op tafel werd gelegd. Persoonlijk vind ik dat geen normale gang van zaken. Hoe staan jullie daar tegenover? Hoe achterdochtig waren jullie eventueel op dat moment? Vinden jullie dat dat managementcomité goed functioneert? Welke verbeteringen stellen jullie eventueel voor?

Ik kom tot het aspect communicatie, een aspect dat hier de voorbije weken ook al heel uitvoerig aan bod kwam. U weet ongetwijfeld dat er in deze onderzoekscommissie daarover toch wel heel wat vragen worden gesteld. Wij vinden dat de burgers in Zwijndrecht niet voldoende werden ingelicht en willen graag in detail weten hoe dat is verlopen.

Wat betreft het al dan niet informeren van de burgers in Zwijndrecht hebben we, uit verslagen van vergaderingen waarin we inzage hebben gekregen, vastgesteld dat de VMM het logisch vond dat de OVAM zou instaan voor de communicatie naar burgers en dat er verder onderzoek zou zijn naar de potentiële vervuiling in die woonwijken. Kunt u toelichten waarom u het op dat moment logisch vond dat die communicatie blijkbaar enkel via de OVAM diende te verlopen? Hoe staat u er vervolgens tegenover dat er niet meer naar de OVAM werd gekeken voor bewonerscommunicatie, maar dat dat dan doorgeschoven werd of zou worden naar Lantis? Want in eerste instantie konden we toch zien dat de VMM het heel logisch vond dat die communicatie vanuit de OVAM zou dienen te geschieden en dat de OVAM daar die rol werd toegewezen. Hebt u zich daar op dat moment vragen bij gesteld? Was de VMM betrokken bij de uiteindelijke beslissing om geen communicatie naar omwonenden te doen en ook geen verdere onderzoek in die woonwijken te doen? Hoe kijkt u nu terug op de beslissing die toen werd genomen? Wie heeft die beslissing genomen? Was de VMM het eens met die beslissing? En waarom waren jullie het eens? Ik wil graag in detail jullie standpunt, jullie mening daarover weten. Vinden jullie dat een normale gang van zaken? Als ik als buitenstaander die stukken bekijk, vind ik dat toch wel een heel vreemde gang van zaken.

Er werd niet alleen in 2017 gesproken over bewonerscommunicatie. Minstens ook in de loop van 2018 zagen we twee momenten waarbij dat opnieuw naar boven kwam. Werden jullie daar op dat moment bij betrokken? En welke positie hadden jullie daar dan en waarom?

Ik had ook graag willen weten of de VMM in die periode of daarna dit dossier actiever is gaan opvolgen. Hebt u dit zelf op dat moment bij het bevoegde kabinet of bij de bevoegde minister opnieuw aangekaart? Zo ja, wat was de respons daarop? Er zijn sinds dan ook

verschillende beleidsadviezen geweest die verstrengingen bepleitten, die de schadelijkheid van PFAS en gehanteerde normeringen op scherp stelden. De vraag aan de VMM is nu: was het dan niet jullie taak, aangezien jullie toch op de hoogte waren van de problematiek op die site, om daar nog meer mee aan de slag te gaan? Achtte u het op dat moment bijvoorbeeld niet nodig om extra metingen te doen in grond- en oppervlaktewater?

Is er in 2017 en nadien overwogen om luchtmetingen uit te voeren rond die site? Waarom wel, waarom niet? En als je – op basis van de resultaten die we hier van BAM en Lantis zagen – ziet dat er binnen een perimeter van 3 kilometer vervuiling wordt vastgesteld, moest dan de hypothese dat die verspreiding via de lucht kon worden teweeggebracht op dat moment ook al niet worden onderzocht? Wat stond er jullie in de weg om op dat moment al luchtmetingen uit te voeren? We zagen in de stukken dat er in 2006 al mogelijk sprake was van PFAS in de lucht. Hebt u er in al die jaren bij de VMM dan niet aan gedacht dat u dat verder moest onderzoeken?

En daaraan gerelateerd: wat heeft ervoor gezorgd dat die luchtmetingen nu wel worden uitgevoerd? Wat is er in de situatie veranderd waardoor dit nu wel of zelfs nog meer moet? Er is uiteraard meer media-aandacht voor. Ik had graag geweten waarom dat toen al niet is gebeurd?

Vervolgens, volgens de informatie die we hier ontvingen, werd het agentschap Zorg en Gezondheid, dat nu wel heel actief wordt betrokken bij alles, toen totaal niet betrokken. Klopt dat? Dat is wat wij hier vandaag als informatie hebben gekregen. Hoe kijkt u daarnaar terug?

Tijdens de hoorzitting met de OVAM kregen we hier ook te horen dat het niet aan de OVAM was om humaantoxicologische effecten in te schatten. Maar het lijkt er wel op dat dat exact is wat er gebeurde. De OVAM communiceerde naar haar partners dat er op dat moment, volgens de gehanteerde normen en vaststellingen, geen humaantoxicologisch risico was. En op basis daarvan werd dan beslist dat er verder niets meer hoefde te gebeuren. Was het vanuit uw ervaring en expertise dan toch niet – of wel – de taak van de OVAM om die inschattingen te maken op dat moment? Als dat niet aan hen was, hoe komt het dat daar dan wel op werd voortgegaan? En waarom heeft niemand op dat moment aan de alarmbel getrokken en gezegd dat het niet aan de OVAM was om op dat moment die inschatting te maken? Wat is jullie standpunt daarover?

Nu zien we dat er vandaag wel heel wat bewonerscommunicatie is, gelukkig maar. En we zien dat het agentschap Zorg en Gezondheid daar nu heel nauw in wordt betrokken. Moest het agentschap volgens jullie, in 2017 en de daarop volgende jaren al niet betrokken zijn geweest? Waarom werd dat door jullie en door de OVAM eigenlijk nooit gesuggereerd? Dat is moeilijk te begrijpen na heel het dossier grondig te hebben doorgenomen.

Ik zeg heel kort iets over de lozingsnormen. Daar is al heel wat over gezegd door de collega's. Ik zal niet meer in herhaling vallen. Ik wou nu vooral namens onze fractie de aandacht vestigen op die communicatie en op de onafhankelijkheid. Maar misschien kan ik één vraag die ik misschien de belangrijkste vind met betrekking tot de lozingsnormen kort herhalen. Lantis en 3M hebben lange tijd geprobeerd om een hogere lozingsnorm bij de VMM te kunnen verkrijgen. Dat is wat we hebben gehoord. Maar die vraag viel blijkbaar telkens op een koude steen. Er werd voor een norm gepleit, zo hebben we gehoord en gelezen, die tweeënhalve keer zo hoog ligt als de verkregen norm en uiteindelijk tien keer hoger dan wat technisch haalbaar zou zijn. En daarbij stellen we natuurlijk de vraag hoe dat eigenlijk allemaal kan. Het lijkt toch gewoon normaal en gebruikelijk dat communicatie in die richting werkt dat, als een administratie een norm oplegt, een bedrijf zich daar gewoon aan dient te houden. Dus uiteraard vinden we dat een heel vreemde situatie dat er aan de VMM wordt gevraagd om een realistische houding aan te nemen om tot een geschikte lozingsnorm te komen. Ik had daar graag wat meer informatie over wil hebben.

Tot daar voorzitter, de vragen die ik momenteel wenste te stellen.

De voorzitter: Dank u wel, mevrouw De Vroe. Zijn er nog collega's die willen aansluiten in deze eerste ronde?

De heer De Roo heeft het woord.

Stijn De Roo: Dank u wel, voorzitter. Dank u wel voor jullie openingsstatement. Er zijn al heel wat vragen gesteld. Het is al een paar keer aangehaald, maar ik wil het toch expliciet benoemen: er zijn verschillende momenten waarop er wat meer aandacht was voor PFOS en PFAS en 2017 is zo'n cruciaal moment. Hoe en wanneer is de VMM in 2017 op de hoogte gebracht van de mogelijke PFOS-vervuiling op en rond de 3M-site? Hoe zijn jullie daarmee omgegaan? En welke stappen hebben jullie sindsdien ondernomen rond PFAS en PFOS? Kunnen jullie daar iets meer uitleg bij geven, misschien ook op een tijdlijn?

Mijn tweede vraag gaat over de aanpak van andere stoffen. Want in deze onderzoekscommissie willen we natuurlijk ook aanbevelingen voor de toekomst formuleren. U hebt in het openingsstatement een aantal zaken gezegd. Eén, u hebt alle medewerkers bedankt voor de bijzondere inspanningen, wat toch wel een statement is, dat die inspanningen bijzonder waren ten opzichte van de normale gang van zaken. Twee, u hebt ook gezegd dat er zich een analoge aanpak voor andere categorieën van stoffen opdringt. En drie, u hebt ook gezegd dat er geen strategisch project was om rond die prioritaire stoffen te werken. Maar het is niet omdat het niet in het ondernemingsplan staat, dat er ook niets gebeurt.

Ik heb daar een aantal vragen bij. Is uw suggestie effectief om een analoge aanpak rond andere stoffen uit te voeren – analoog aan vandaag, aan de maatregelen die nu zijn genomen? En zo ja, kunt u dan misschien ook schetsen wat u dan precies bedoelt met die analoge aanpak? Of bedoelt u misschien dat u zich meer wilt richten op andere stoffen dan op PFOS? En kunt u daar dan ook meer uitleg bij geven? En dan heb ik daar nog een bijkomende vraag bij: hoe verhoudt PFOS zich ten opzichte van de andere stoffen die u hebt opgenoemd? Welke weging moeten we daarin zien? Wat zijn de huidige inzichten daarvoor?

Mijn laatste vraag gaat over de Europese en de internationale aanpak. U hebt in uw openingsstatement gezegd dat het een expliciete taak is om in de Europese fora te zitten, om mee te werken aan de standpunten in de Europese Raad. Mijn vraag is: hoe kan informatie en kennis over zaken als PFAS en PFOS, maar ook over andere vormen van vervuiling, in de toekomst beter worden gedeeld in Europese werkgroepen, maar daarnaast ook in internationale werkgroepen? Wat is uw visie daarop? Hoe kan die informatie beter worden gedeeld? Ik dank u alvast voor uw antwoord.

De voorzitter: Er zijn al heel veel vragen gesteld. En zowat alle technische vragen die ik had, zijn al gesteld door de collega's en die zal ik dus zeker niet herhalen. Maar ik zou kort nog even willen inzoomen op die periode waarover we het ook met Lantis en de OVAM al een paar keer hebben gehad, de periode van augustus tot oktober 2017. Want het is een van de belangrijke taken van onze onderzoekscommissie om na te gaan hoe de zaken zijn gelopen, wie wat wanneer wist en waarom er op bepaalde momenten niet is gecommuniceerd.

Lantis gaf aan dat ze aandrongen op proactieve gezamenlijke communicatie op dat moment, om te vermijden dat er een ongecontroleerde bom zou ontploffen, wat dan 4 jaar later wel is gebeurd. We hebben van de mensen van de OVAM best een gedetailleerd overzicht gekregen van verschillende overleggen die er geweest zijn in die periode en van welke standpunten er daar zijn ingenomen. Ik vind het eigenlijk wel eens interessant om te bekijken hoe jullie die periode hebben beleefd. Bij welke overlegmomenten zijn jullie in die periode aanwezig geweest? Wie was daarop aanwezig? Wat was de houding die je daar telkens hebben aangenomen? Maar ook: welk overleg is er geweest met het kabinet? Op welke manieren is er daar een terugkoppeling geweest? Hoe liep jullie overleg met het

kabinet tout court? En ook op dit moment: hebben jullie wekelijks overleg? Is PFOS in die periode ter sprake gekomen of niet?

De OVAM sprak ook over een overleg van 21 september, waarbij zowel BAM/Lantis, de OVAM als de VMM aanwezig waren. Voor de VMM was dat mevrouw Van Geyt – zo staat het toch in het verslag. Wat is er daar beslist? En welke terugkoppeling is er vanuit jullie dan geweest over dat overleg naar het kabinet? Welke instructies zijn er dan geweest? Het zou fijn en goed zijn als daar een tijdlijn kan worden gegeven van die verschillende momenten in die periode.

Verder heb ik nog een heel concrete vraag. Wanneer hebben jullie als de VMM het rapport van Tytgat ontvangen, dat rapport van 6 oktober 2017? Vanaf wanneer hadden jullie daar kennis van? Want daar stonden toch een aantal niet mis te verstane aanbevelingen in, onder meer over het oppompen van grondwater. Hoe hebben jullie daarop gereageerd? Heeft dat rapport aanleiding gegeven tot bijkomende onderzoeken of metingen? Hoe stonden jullie tegenover de vraag van BAM/Lantis om te communiceren? Hebben jullie die vraag ondersteund? Welke instructies hebben jullie daar eventueel over gekregen? En onderschrijven jullie de stelling dat het de instructie was van het kabinet van de minister om die proactieve communicatie niet te doen? Was dat een beleidsbeslissing of niet? En was dat een beleidsbeslissing die jullie ook hebben gekregen of niet?

Ik heb nog een vraag over het bijkomende onderzoek. De OVAM verklaarde dat in 2017 hun standpunt was dat, als je een volledig beeld wilde van de vervuiling om op een correcte manier te kunnen communiceren naar de bevolking – want ze gaven aan dat er vele vragen zouden komen indien er daarover werd gecommuniceerd en dat ze daarom een breder beeld nodig hadden – je ook bijkomende onderzoeksdaden nodig had. De resultaten van het onderzoek van Tytgat gaven volgens de OVAM eigenlijk te weinig indicaties over de risico's. En daarom moest er ook meer onderzoek gebeuren. Zien jullie dat ook zo? En waarom is dat al dan niet gebeurd?

Dat zijn mijn bijkomende vragen. Ik neem aan dat we daar straks nog wel dieper op ingaan.

Ik geef jullie graag het woord. Het is aan jullie om te bekijken wie er op welke vraag zal antwoorden. Het zijn heel veel vragen. Maar het zou fijn zijn als jullie op zoveel mogelijk van die vragen toch al een antwoord kunnen bieden.

De voorzitter: De heer De Potter heeft het woord.

Bernard De Potter: Er zijn inderdaad een aantal generieke vragen gesteld waarop ik zal ingaan. Mijn collega's kunnen op de concretere topics rond lucht, samenwerking met handhaving enzovoort ingaan.

We weten dat de emissiegerichte benadering haar grenzen heeft. Zoals ik al zei, is het Europees kader voor de VMM richtinggevend. Er is op dit moment de 'zero pollution strategy' die door de Europese Commissie is gepubliceerd, maar dat is een strategie en er is nog heel wat werk aan de winkel om die concreet te implementeren in een handelingskader voor de concrete entiteiten in Europa.

Sowieso is het aangewezen dat wordt bekeken hoe blootstellingsroutes terechtkomen in onze oppervlaktewateren of in grondwater en dat men daar collectief de verantwoordelijk voor neemt. Dat betekent dan ook gezamenlijk middelen reserveren om heel lokaal gebiedsgericht die analyses te maken, die blootstellingsroutes te detecteren, er de risicoafweging van te maken en de nodige maatregelen te treffen.

Dergelijke voorstellen zijn in uitwerking binnen de projectportfolio die we intern het traject 2030 noemen. Het feit dat we ons maximaal moeten terugplooien op de kerntaken en het feit dat zaken uit de actualiteit zich aandienen, maakt dat dergelijke trajecten zeer traag

vooruitgaan. Wat de praktische implementatie van die immissiegerichte benadering betreft, wachten we op concretere raadgevingen van Europa, maar ook intern is het een uitdaging om dat concreet mee naar voren te brengen.

Er zijn natuurlijk twee concrete producten, de ecotoxbenadering en het Wezer-stappenplan. Ik neem aan dat de collega's dit verder in detail zullen toelichten.

De besparingen laten zich voelen. Men probeert in eerste instantie met een kaasschaaf te werken, dus alles met een beetje minder. Maar sinds mijn aantreden in augustus 2018 heeft die methode haar limieten meer dan bereikt. We zijn dan gestart met een strategisch project. Het aantal meetpunten is gehalveerd, de frequentie van de metingen is gehalveerd, en bij het adviseren van vergunningen is er een risicogebaseerde benadering waarbij slechts een fragment van de entiteiten wordt geadviseerd. Er vallen dus dossiers door de mazen van het net. Ook bij de andere taken waarbij vroeger bepaalde competenties ontdubbeld waren, blijft nu maar één persoon over. Wanneer die ziek wordt of vertrekt, ontstaat er een groot probleem. We zijn dit punt intussen voorbij. Dat betekent dat in het activiteitenpakket zich wel degelijk ernstige vraagstukken aandienen.

Zou een verdubbeling van het personeelsbestand alles oplossen? Dat zou natuurlijk leuk zijn, maar ik denk dat zich dan nog keuzevraagstukken zouden aandienen. Daarnaast worden ook de investeringsuitgaven beperkt. Wanneer een gezin tijdelijk minder inkomsten heeft, dan stelt het herstelwerken uit. Dat is ook iets dat hier gebeurt en ook dat heeft zijn limieten. Bepaalde datasystemen, softwaresystemen en dergelijke meer houdt men zo lang mogelijk in leven tot die software niet meer wordt ondersteund. En dan hebben we een probleem.

Wat ook wordt geschrapt, is alle kennisverwerving en dat is een probleem. Men vraagt hier of wij naar internationale tendensen kijken en meewerken in Europese werkgroepen om daar informatie uit te wisselen, maar dat is al lang geschrapt. Wanneer je bepaalde vergunningsaanvragen maar met moeite kunt adviseren, dan is er weinig tijd over om nog naar congressen te gaan en actuele tendensen op te volgen. Dat heeft hoe dan ook zijn repercussies waardoor wij inderdaad heel afhankelijk zijn van evoluties op Europees vlak die wij dan kunnen opvolgen en omzetten in de praktijk. Dat betekent dat er heel wat uitdagingen zijn die wij ook aanpakken met dat traject 2030.

Er is meermaals gevraagd of de politiek tussenkomt in individuele dossiers. Sinds ik hoofd ben van de VMM zijn er geen feiten bekend waar de politiek is tussengekomen in individuele dossiers. Het spreekt natuurlijk voor zich dat wanneer de minister een beslissing moet nemen in een beroepscontext of dergelijke, er overleg is over het standpunt dat de minister zal innemen.

Het managementcomité is een bijeenkomst van leidend ambtenaren die wel degelijk de beleidsnota voorbereiden en bezig zijn met de actuele topics die zich vanuit het voorzitterscollege aandienen. Het gaat dan over de interne werking van de Vlaamse overheid: hoe gaan we om met de besparingslogica, wat is de datastrategie van de Vlaamse overheid en dergelijke meer. Het was en is een heel goed initiatief om specifiek proactief rond de PFAS-problematiek – zoals de OVAM heeft geïnitieerd en gedetecteerd – gezamenlijk gecoördineerd te werken.

Van daaruit is het initiatief genomen om proactief een PFAS-actieplan op te maken waarbij de verantwoordelijkheden van elke entiteit naar voren zijn gebracht. Ik denk dat dit een mooi voorbeeld is waarbij wij, gezien de ernst van dit topic, gezamenlijk middelen vrijmaken om de problematiek verder uit te werken. We zullen proberen die kennisleemtes versneld in te vullen.

Ik denk niet dat wij voor al die stoffen een afzonderlijke strategie moeten ontwikkelen. Ik denk dat we dat beter geïntegreerd doen. Zoals de 'zero pollution strategy' aangeeft,

kunnen we schema's ontwikkelen waarbij we met de bedrijven en de verantwoordelijke actoren geïntegreerd die problematiek bekijken. Wanneer we dat per product aanpakken, zullen we dat, zelfs wanneer het personeelsbestand zou worden verdubbeld, niet aankunnen.

Ik ben aangesteld in augustus 2018. Wat de problematiek van 2017 betreft, heb ik wel de memo's gelezen. Ik kan alleen maar zeggen dat wanneer de situatie zich morgen opnieuw zou voordoen, de medewerkers dezelfde houding zouden aannemen. Men moet dit natuurlijk schetsen in de situatie van 2017. De vraag of ik anders zou hebben gehandeld, vind ik een fictieve vraag. Ik probeer alert te zijn, maar als leidend ambtenaar is het onmogelijk om elk individueel dossier op te volgen. In de mate dat er natuurlijke kritische factoren zijn, moet dat geëvalueerd worden. Voor bepaalde dossiers gebeurt dat ook en die zal ik dan ook actief opvolgen, zoals nu het geval is met 3M en Lantis. En zo zijn er nog een aantal dossiers die bijzondere aandacht verdienen.

Wat de samenwerking met het beleidsdomein betreft, ervaar ik, voor het geval ik iets zou hebben geïnsinueerd tijdens die webinar, dat de collega's van Handhaving ook hun uiterste best doen binnen de kaders waarin zij moeten werken. Het is duidelijk dat er in de informatie-uitwisseling tussen de VMM en Handhaving zeker verbeterpunten geïdentificeerd zijn. Daar wordt nu aan geremedieerd. Of dat voldoende is, zullen we later zien.

Het is inderdaad merkwaardig dat vaststellingen twee keer moeten worden gedaan en dat er geen 'mutual recognition' kan zijn van vaststellingen binnen de Vlaamse overheid tussen verschillende entiteiten. Op dit moment is er geen geautomatiseerde datatransfer. Er moeten dan ook bijkomende inspanningen worden geleverd rond verdere wederzijdse onlinedata-uitwisselingen. Dat zijn verbeterpunten die ook vandaag al op de radar staan en waar wij verder actie rond zullen ondernemen.

Ann Carrette heeft hier recent een getuigenis gegeven over het verschil in bevoegdheden, meer bepaald welke rol de VMM inzake toezicht en handhaving heeft en welke rol het Departement Omgeving heeft. Ook in de elementen die al zijn aangebracht, handelen wij altijd vanuit onze bevoegdheid. Wanneer er een problematiek is waarbij er een politiek stuurcomité is rond een bepaald dossier, dan is het logisch dat vanuit dat politiek stuurcomité de concrete beraadslaging gebeurt en de nodige afspraken worden gemaakt over communicatie. Wanneer dat het geval zou zijn, zou ik me dan ook niet geroepen voelen om nog eens parallelinitiatieven op te zetten. Ik denk dat iedereen binnen zijn rol probeert te blijven.

Ann Carrette: Er zijn inderdaad een aantal vragen gesteld over informatiedoorstroming en bevoegdheidsverdeling, zowel tussen de VMM en de afdeling Handhaving, als tussen de VMM en de OVAM, wat dan grondwater betreft.

De VMM doet heel veel metingen, maar slechts een beperkt deel van die metingen gebeurt door toezichthouders. Het gros van onze metingen kadert in de opdracht van de kaderrichtlijn Water. Het zijn geen toezichthouders die dat doen. De metingen die in het bedrijfsafvalwater zelf gebeuren ter controle van de heffingen, zitten in een ander circuit. Dat is een ander soort van toezichthouders, ik noem ze gemakshalve het DABM (decreet houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid). Het zijn toezichthouders in dezelfde soort van regelgeving als de collega's van de afdeling Handhaving.

De informatiedoorstroming kan er alleen zijn tussen hetzelfde soort van toezichthouders. Dat heeft te maken met het geheim van het strafonderzoek, het recht op verdediging in strafzaken. Daar zit eigenlijk een schot tussen dat te maken heeft met onder andere de rechtsbescherming van wie wordt gecontroleerd. Op dat punt bestaat er sinds lang een afspraak over informatiedoorstroming. Die is vorig jaar helemaal geactualiseerd in een nieuwe samenwerkingsovereenkomst met de afdeling Handhaving. Die informatie-

doorstroming is dus geregeld en gebeurt. Er zijn regelmatig nog wel wat vragen, bijvoorbeeld wanneer er metingen gebeuren bij incidenten. Het gaat om incidenten in de waterlopen waar die mensen vaststellingen doen. Die mensen moeten aangestuurd worden door de toezichthouders van de VMM en soms heeft de afdeling Handhaving vragen of dat wel degelijk zo gebeurt. Om die reden gebruiken ze onze metingen soms niet als basis voor hun handhaving en doen ze nieuwe metingen. Maar sowieso is het toch noodzakelijk, zeker bij incidenten waarvoor die VMM-toezichthouders echt bedoeld zijn, regelmatig metingen te doen om het effect te bekijken. Die informatie stroomt door.

De informatie die wij hebben uit metingen en oppervlaktewateren en het gros van de metingen waarin PFAS worden vastgesteld, komt uit dergelijke metingen. Dat zijn emissiemetingen die worden verzameld in het kader van vooral de kaderrichtlijn Water. De VMM gebruikt de resultaten om jaarlijks mee te helpen aan een omgevingshandhavingsplan van de afdeling Handhaving. Maar wij deden dat ook al sinds jaar en dag voor het inspectieplan van de Milieu-inspectie, de voorganger van de afdeling Handhaving of, omdat we op die manier kunnen zeggen dat er in een bepaalde omgeving iets loos is. En dan is het aan de Milieu-inspectie om te bekijken in welke bedrijven er iets loos is.

Ook wanneer wij metingen doen voor de handhavingsheffingen, niet op de waterlopen maar op het lozingspunt van de bedrijven zelf, zullen we die informatie gebruiken om dat inspectieplan aan te sturen. En bovendien is er al heel lang, om de zes maanden, op de diverse buitendiensten van de VMM en de Milieu-inspectie, overleg over handhavingsacties en problemen met verontreiniging in de waterloop. Die informatie wordt gedeeld.

Sinds 2017 is het ook voor de VMM veel gemakkelijker geworden om in die massa's metingen en analyseresultaten die daaruit komen, op een handige en automatische manier te kunnen selecteren op normoverschrijdingen. Die staalnames, die analyses genereren immers massa's data en die data moeten worden geïnterpreteerd. Die data staan al jaar en dag op onze website en sinds 2017 kunnen we daar een automatische triage in doen. Het zijn ook de getrieerde gegevens die niet meer getarget zijn op het naleven van vergunningsnormen die we aan de collega's van de Milieu-inspectie, afdeling Handhaving, geven.

De VMM beschikt al jarenlang over een databank van alle vergunningen voor lozingen van grondwater en oppervlaktewater en voor grondwateronttrekkingen, maar voor de rest bestaat er geen algemene vergunningendatabank. Het is echter niet aan ons om daar verdere initiatieven rond te nemen. In het Omgevingsvergunningsdecreet is trouwens opgenomen dat een dergelijke databank er zal komen.

Wat de taakverdeling met de OVAM inzake grondwater betreft, is het inderdaad zo dat de VMM volgens haar taakstelling in het DABM het grondwater beheert, maar in de praktijk klopt dat niet. Het eerste Bodemsaneringsdecreet van 1995 bepaalt dat de bodem bestaat uit het vaste deel van de aarde, maar ook uit grondwater. De hele problematiek van vervuild grondwater zit dus in het takenpakket van de OVAM. De VMM wordt bij grondwaterverontreiniging enkel betrokken wanneer er een grondwatersanering gebeurt en wanneer daarvoor lozingsnormen moeten worden opgelegd. Men zit dan eigenlijk in een situatie waarbij de bodemsanering tegelijkertijd omgevingsvergunningsplichtig is omwille van die grondwateronttrekkingen, de bemalingen en de lozingen die daarmee gepaard gaan. Op dat moment zitten de collega's van grondwater daar met het petje van adviseur omgevingsvergunning voor die sanering.

Wim Gabriels: Er is gevraagd wat we meten en waar en wanneer, hoe die meetprogramma's tot stand komen en sinds wanneer we specifiek PFOS meten.

Het gaat over jaarlijkse meetprogramma's die worden opgesteld. We moeten daarbij een onderscheid maken tussen de verschillende meetnetten. Zo is er het meetnet oppervlaktewater. Binnen dat meetnet zijn er de biologische meetnetten en de fysisch-chemische

meetnetten. Bij afvalwater is er bedrijfsafvalwater en afvalwater van rioolwaterzuiveringsinstallaties (RWZI's). Daarnaast is er nog ons meetnet waterbodem. En tot slot is er nog een meetnet met digitale metingen. Daarmee doen we metingen met automatische meetsondes.

Voor elk van die meetprogramma's maken we jaarlijks een gedetailleerd programma op basis van de vragen die we krijgen. Er zijn heel vele verschillende redenen waarom je concreet een schep water gaat nemen. Dat kan te maken hebben met een Europese rapporteringsverplichting, met een internationale afspraak, bijvoorbeeld in het kader van de Scheldecommissie, met een vraag die we krijgen van onze collega's van milieuadvisering, bijvoorbeeld om bij een bedrijf te gaan meten. Al die vragen komen samen en worden vertaald in een concreet programma naar meetpunten, parameters en frequenties. Bijvoorbeeld, volgend jaar zouden wij van meetpunt X graag parameter Y twaalfmaal bemeten zien.

Al die meetvragen worden samengenomen, dat is een zeer complexe oefening die jaarlijks gebeurt en waar uiteindelijk een beter programma uit gedistilleerd wordt, rekening houdend met de beperkingen inzake personeel en analysecapaciteit.

Sinds wanneer meten we dan heel specifiek PFOS? In oppervlaktewater is PFOS in 2013 toegevoegd aan de lijst prioritaire stoffen. Dat is in 2015 vertaald in VLAREM. In 2015 zijn we ook gestart met metingen in biota. De normen die in de dochterrichtlijn en in VLAREM zijn opgenomen, zijn zowel normen voor oppervlaktewater als voor biota. Dat meten we dan concreet in weefsels van vissen. Naast de metingen in biota doen we ook metingen in de waterbodem, beide sinds 2015, op een vijftiental punten per jaar. In oppervlaktewater doen we metingen sinds 2017. Het gaat over een dertigtal punten per jaar in de periode 2017 tot en met 2020. Sinds 2021 gebeurt dat wat beperkter tot vijftien punten. Van die dertig punten waren er vijftien die we specifiek maten in het kader van onttrekkingsgebieden voor drinkwater. Dat wordt nu niet meer gedaan omdat de drinkwaterproducenten dat zelf voldoende monitoren.

Een andere vraag was of wij ook stoffen meten waarvoor geen norm bestaat. Het is inderdaad zo dat de normering, in de eerste plaats de Europese normering, een belangrijk leidend principe is bij het bepalen van de stoffen die we meten in oppervlaktewater, meer specifiek dan de dochterrichtlijn Prioritaire Stoffen. Maar daarnaast proberen we in de mate van het mogelijke ook andere stoffen te meten die nog geen norm hebben met als doel een inschatting te maken van de milieurelevantie daarvan. Vanuit Europa is er ook de zogenaamde watchlist met een beperkt aantal stoffen waarvoor Europa aan alle lidstaten vraagt om specifiek die stoffen ook al te monitoren, met het oog op een eventuele opname in die dochterrichtlijn bij de eerstvolgende herziening.

Stoffen waarvoor geen norm bestaat, kunnen we niet toetsen aan een milieukwaliteitsnorm, maar we kunnen wel eventueel een toetsing doen ten opzichte van de PNEC-waarden (predicted no-effect concentration). Dat zijn ecotoxicologische waarden die indicatief kunnen zijn omdat ze op een gelijkaardige manier worden opgebouwd als wanneer er effectief een Europese norm wordt vastgesteld.

Wat tot slot de communicatie over onze metingen betreft, is daarnet al ingegaan op de uitwisseling van onze meetgegevens met de afdeling Handhaving in het kader van de handhaving. We doen daar input in het kader van het omgevingsinspectieprogramma, maar daarnaast is er dus het centraal en decentraal overleg op het niveau van de buitendiensten.

Bernard De Potter: Ik stel voor om nu concreter in te gaan op de vertaalslag van de prioritaire stoffen. De BREF's (Best Available Techniques Reference document) en BBT's (beste beschikbare techniek) zijn daarin belangrijk.

Lutgarde Hoebeke: De vraag was of normen onderhandelbaar zijn en wat de rol van BBT's daarin is. BREF's en BBT's vormen eigenlijk de basis van de normering van de sectorale lozingsvergunningen in VLAREM. Een BREF bepaalt de technieken voor de verwijdering van bepaalde stoffen en daaraan wordt dan een BBT-gerelateerde norm gekoppeld. Die norm komt in VLAREM en daar kan eigenlijk niet van afgeweken worden. In VLAREM II kan het eigenlijk helemaal niet, tenzij op basis van waterbesparende maatregelen. Dat moet heel goed gemotiveerd worden. En als men dat wil doen in het kader van VLAREM III, dan moet men daarvoor naar de minister. Die onderhandelingsmarge op basis van BBT's is dus eigenlijk bijna niet mogelijk.

Vanuit de VMM volgen wij niet alle BREF's op, alleen deze die relevant zijn voor water en gevaarlijke stoffen. Maar de ervaring met de intensieve opvolging van deze BREF's toont wel aan dat er binnen die BREF's te weinig aandacht is voor de prioritair gevaarlijke stoffen. Dat wordt door verschillende lidstaten aangekaart. Er zijn ook werkgroepen om dat te verbeteren.

Heel specifiek voor PFOS en PFAS kan ik het voorbeeld geven van de recente BREF-textiel die eigenlijk nog moet worden gefinaliseerd. We zitten in de laatste fase. Daarbij hebben wij vanaf het begin gevraagd om PFAS te behandelen als een 'key environmental issue'. Dat wil zeggen dat er BBT-zuiveringstechnieken en BBT-gerelateerde emissiegrenswaarden moeten worden bepaald. Men is daar niet op ingegaan. En dan hebben we in tweede instantie in die technische werkgroep met een aantal andere, gelijkgestemde landen gevraagd of dit kon worden opgenomen in een substitutiemaatregel. Daar waren eigenlijk heel goede gronden voor want eens die stoffen er zijn, krijgt men ze niet meer uit het milieu. De enige echte BBT is daar de substitutie van de groep. Ook daar is men niet op ingegaan omdat dit voor de nieuwe PFAS-stoffen interfereert met REACH (Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals) en omdat dit voor PFOS, PFOA al gereglementeerd is

Een volgende stap die we hebben geïnitieerd, is een split view. Dat betekent dat we aangeven dat we het niet eens zijn met de beslissing om daar geen BBT rond de substitutie over te maken. Die is goedgekeurd en dat geeft ons nu de mogelijkheid om in onze Vlaamse wetgeving te implementeren om toch verder te gaan dan wat Europa daarover in zijn BREF-documenten heeft opgenomen.

Er zijn heel weinig of bijna geen BREF's, enkel de BREF-afvalverwerking waar een monitoringverplichting in staat en waarin die prioritair gevaarlijke stoffen aan bod komen.

Bernard De Potter: Anja Van Geyt zal verder ingaan op hoe die BREF/BBT's doorwerken in de concrete adviesverlening. Ik wil ook wijzen op de repercussies van de besparingen waardoor de dienst is getroffen.

Anja Van Geyt: Ik zal starten met de algemene vragen over hoe een advies van de VMM tot stand komt en wat we daarvoor in rekening brengen. Zoals de heer De Potter ook al zei, is dat advies voornamelijk gebaseerd op twee grote principes: enerzijds de BBT en anderzijds de impact op oppervlaktewater. De kaderrichtlijn Water vraagt eigenlijk dat lidstaten verder gaan dan die BBT wanneer dat nodig zou zijn om de kwaliteit van het oppervlaktewater te garanderen.

Intussen is er ook een Wezer-arrest geweest dat de doelstellingen van de kaderrichtlijn Water meer op scherp heeft gesteld. De overheid mag geen vergunningen uitreiken wanneer dat zou leiden tot een achteruitgang van de toestand. Om dat te kunnen objectiveren, hebben we een aangepast toetsingskader uitgewerkt dat wordt toegepast op aanvraagdossiers die worden ingediend na 1 februari 2021. Dat toetsingskader is dus nog vrij nieuw en vervangt ook de MER-richtlijnen zoals die voorheen waren (MER: milieueffectrapport). Zij zullen nu worden berekend in een stappenplan.

Daarbij willen we in negen stappen bekijken wat de impact is van een bestaande of een nieuwe lozing en die evalueren. Het begint met een voortoets om in te schatten of die volledige impacttoets al dan niet zinvol is. De kleinste lozingen vallen daaruit, het gaat eigenlijk over een soort trechtersysteem waarbij we vooral de grootste lozingen viseren.

Die impact wordt berekend op basis van het debiet van de lozing ten opzichte van het debiet van de ontvangende waterloop waarin wordt geloosd en op basis van de concentratie van de stof die aanwezig is in het oppervlaktewater ten opzichte van de milieukwaliteitsnorm of de toetswaarde. Op die manier proberen we op een uniforme en objectieve manier de doorrekening van de impact te maken.

In het toetsingskader werd in een bepaalde stap ook een BBT+-tool opgenomen. Het is dan de bedoeling dat we verder gaan dan wat de BBT voorschrijft. Die tool moet het mogelijk maken om na te gaan hoeveel strenger de technische en economische eisen zijn die men kan stellen aan de bedrijven. We hebben VITO onder de arm genomen die voor ons een dergelijke tool heeft uitgewerkt.

Vaak worden normen dan ook voor een beperkte termijn vergund met de bedoeling dat intussen verder wordt gezocht naar steeds efficiëntere zuiveringstechnieken. Wat vaak nog meer te verkiezen is, is een aanpak van die stoffen aan de bron en volledige substitutie. Zoals mevrouw Hoebeke net zei, is dat de enige goede manier om in de toekomst met die PFAS-stoffen om te gaan.

Onze Nederlandse collega's werken ook met het Wezer-stappenplan, inclusief die BBT+-tool, in hun zogenaamde immissietoets. Dat is min of meer eenzelfde manier van aanpakken.

Ook de EU-richtlijn Prioritaire Stoffen voorziet een aanpak van mengzones, en dat is ook geïmplementeerd in ons Wezer-stappenplan. Een mengzone betekent dat de milieukwaliteitsnorm in de nabije omgeving van een puntlozing in die lozingspluim niet kan worden gehaald. Die moet beperkt zijn in ruimte en afstand en op die manier berekenen wij wat de gewenste lozingsnormen zouden kunnen zijn voor een bedrijf.

Voor de PFOS/PFAS-stoffen wordt die manier van doorrekenen bemoeilijkt. Voor die stoffen, behalve voor PFOS, is er nog geen milieukwaliteitsnorm. We verwachten die binnen een paar jaar. Als u wilt, kan ik straks nog verder ingaan op de stand van zaken daarvan.

Om dat goed te kunnen doorrekenen, is het bovendien ook belangrijk om over goede recente meetgegevens te beschikken, zowel in het oppervlaktewater als in het afvalwater, wat voor de PFAS-stoffen nog niet altijd het geval was. Een ander punt dat dit bemoeilijkt, ook voor die PFAS-stoffen, is dat er nog geen geschikte zuiveringstechnieken voorhanden zijn, maar daar zullen de collega's straks nog verder op ingaan.

Er moet dus een afweging worden gemaakt tussen de BBT enerzijds en de impact op oppervlaktewater anderzijds. Dat is een afweging waarmee de VMM sowieso worstelt. Eigenlijk zouden wij altijd rigoureus alleen de impact van het oppervlaktewater willen adviseren, zonder rekening te moeten houden met wat technisch of economisch haalbaar is. Wanneer we echter dergelijke adviezen zouden geven, zouden we ofwel niet worden gevolgd door de vergunningverlenende overheid, en dan hebben we uiteindelijk niks bereikt, ofwel zouden we wel worden gevolgd, wat de facto zou betekenen dat heel veel bedrijven de deuren zouden moeten sluiten of technieken zouden moeten toepassen die heel drastisch zijn, zoals omgekeerde osmose, indamping van de brijstroom, verbranding. En dan is de vraag natuurlijk of dit gewenst is naar het compartiment lucht, qua energieverbruik, qua kostprijs. Dat zijn vragen waar we sterk mee worstelen.

Tot nu toe zijn wij altijd uitgegaan van een stapsgewijze aanpak waarbij gefaseerd naar de gewenste lozingsnormen wordt gegaan. Uit de praktijk blijkt eigenlijk dat dit bij de

meeste bedrijven de beste aanpak is en dat we daarmee sneller resultaat boeken. Het gaat dan over het systematisch verfijnen van die BBT en uitbreiden van de zuiveringstrein, verdergaand dan de BBT maar wel nog binnen de mogelijkheden. Bij de meeste bedrijven is dat de juiste aanpak gebleken, bij 3M kunnen daar natuurlijk vragen over gesteld worden.

Er is gevraagd of het de gewoonte is om te onderhandelen en of dat vaak gebeurt. We hebben vaak discussies met bedrijven die zeggen dat de norm niet haalbaar is. De vraag is dan welke norm al dan niet haalbaar is. Daarom is het logisch dat wij in vooroverleg gaan met bedrijven. Bedrijven kennen ons en nemen ook vaak contact op met ons om, wanneer ze een aanvraagdossier moeten indienen, al op voorhand met de dossierbeheerders die de adviezen schrijven te bekijken wat al dan niet mogelijk is. In de teksten van het Omgevingsvergunningsdecreet is trouwens een officieel vooroverleg voorzien, maar vaak gebeurt dat ad hoc.

Wat Oosterweel betreft, werd samen bekeken wat mogelijk was voor de PFOS-norm. Ik zal proberen dit aan de hand van een tijdlijn chronologisch te overlopen, zoals ook werd gevraagd. Op 10 mei en 5 juli 2017 is er vooroverleg geweest door onze dossierhouder op de buitendienst die moet adviseren. Het voorstel was eerst een lozingsnormen van 2,5 microgram per liter, gebaseerd op eerdere rapporten. Op dat moment vroeg de VMM om op laboschaal de adsorptie-isothermen voor vier verschillende actieve kool bij verschillende doseringen uit te testen, specifiek voor dat bemalingswater. Men zou dus op voorhand in een studie uittesten wat precies haalbaar was en wat de beste vorm van actieve kool was voor dat soort water.

Dat huiswerk was meegegeven aan BAM om die studie te doen met het studiebureau Witteveen+Bos. Begin september is er contact geweest tussen David Van Herreweghe van BAM en de toenmalige administrateur-generaal van de VMM met de vraag om te overleggen over de lozingsnormen. Het was mij niet helemaal duidelijk of die persoon al op de hoogte was van het overleg dat eerder had plaatsgevonden.

Die vraag was doorgespeeld aan mij en ik heb samen met de dossierhouder van de buitendienst afgesproken om eind september een vervolgoverleg te organiseren. Intussen zou de studie van Witteveen+Bos bijna afgelopen zijn.

Op 18 september werd onze toenmalige administrateur-generaal opnieuw gecontacteerd met de vraag om ook aanwezig te zijn op een werkvergadering op 21 september. De toenmalige administrateur-generaal kon niet aanwezig zijn en heeft mij gevraagd om hem daar te vervangen. Op die vergadering op 21 september met Henny De Baets van de OVAM en Luc Hellemans van BAM is duidelijk gemaakt dat men zo snel mogelijk wilde starten met de Oosterweelwerken. Op die vergadering werd nogmaals aan de VMM gevraagd om haar voorstel te doen voor de lozingsnormen. Daarop heb ik verwezen naar de vervolgvergadering die intussen al gepland was voor 29 september en de gevraagde studieresultaten die tegen dan beschikbaar moesten zijn.

Verder bleek dan ook de problematiek te spelen van de bemalingsaanpak zelf, namelijk de vraag of er al dan niet moest worden gewerkt met een ondergrondse scheidingswand. Daarvoor heb ik dan doorverwezen naar de collega's van grondwater die dat moesten opnemen.

En inderdaad, op diezelfde vergadering werd ook de kwestie besproken over de eventuele communicatie over die verontreinigde bodem in het woongebied van Zwijndrecht. De OVAM was bereid om die communicatie op zich te nemen en zou op basis van onderzoeks-resultaten nagaan of daar conclusies uit getrokken konden worden. Aangezien die bodemverontreiniging geen expertise is van de VMM, werd van de VMM verder ook geen inbreng verwacht en zijn wij verder ook niet op de hoogte gehouden over of betrokken geweest bij de al dan niet communicatie daarover.

Er is gevraagd of het wel logisch is dat de VMM daar niet over communiceert. Die bodemexpertise is niet onze expertise en in die zin is dat inderdaad logisch en zouden wij vandaag exact dezelfde beslissing nemen.

Ik heb intern teruggekoppeld binnen de VMM naar alle rechtstreeks betrokkenen en op 29 september vond de technische vervolgvergadering plaats waar de resultaten van het onderzoek met de verschillende vormen van actieve kool ons zijn toegelicht. Onze dossierhouder heeft dat verder bestudeerd en is tot de conclusie gekomen dat de norm van 1 microgram per liter een aanvaardbare norm was. Dat hebben we dan ook meegedeeld en in de dossiers die vervolgens zijn ingediend, is die norm aangevraagd. Er was een eerste dossier op 10 augustus 2017. Dat was een dossier van Fluxys, beperkt in de tijd voor 2 jaar en dus intussen afgelopen, waarin de normen voor PFOS van 1 microgram per liter, voor PFOA van 5 microgram per liter en voor de som van de rest van 30 microgram per liter is geadviseerd en opgenomen.

Op 19 december 2018 is een dossier ingediend, toen op naam van Rinkoniên, en is de VMM om advies gevraagd over de lozing van 20 m³/u bedrijfsafvalwater bestaande uit gezuiverd bemalingswater via een effluentleiding in de Schelde. Dat is aan dezelfde normen voor PFOS geadviseerd en uiteindelijk ook vergund. Er werden toen ook dagelijkse metingen opgelegd en de effluentanalyses voor die stoffen moesten om de drie maanden worden bezorgd aan de VMM. Uit die analyses blijkt ondertussen dat die 1 microgram per liter zeker goed haalbaar was, meer nog, we zien dat we daar aan ongeveer 0,1 microgram per liter zitten.

Een lozingsnorm is natuurlijk een maximumnorm. Het is eigenlijk de bedoeling dat bedrijven daar sterk onder werken om nooit boven dat maximum te komen.

De vraag of de VMM ook een advies heeft gegeven in het kader van grondwater, zal mijn collega straks beantwoorden.

Die vergunning werd verleend voor een periode van 8 jaar. Op 4 november 2019 was er een tweede advies in het kader van diezelfde vergunning waarbij het voor de lozing van afvalwater enkel om een aanpassing van het debiet ging maar niet om een wijziging van de lozingsvoorwaarden. Belangrijk was daar een vraag om het bemalingsconcept te herbekijken, maar daar zal mijn collega straks ook meer over zeggen.

Deze zomer is na de publicatie van het rapport van de Commissie Grondverzet een werkgroep toezichthouders 3M-Oosterweel opgestart. Tijdens de vergaderingen van deze commissie werden vooral de monitoring en de handhaving van de aspecten lucht, oppervlaktewater, grondwater en afvalwater verder bekeken, wat eventueel zal leiden tot een aanpassing van de vergunning, ook om meer meetgegevens te krijgen.

Ik denk niet dat er een andere lozingsnorm zou zijn geadviseerd indien er meer personeel was geweest, in geen van beide dossiers. In 2017, na die vergaderingen over Oosterweel, hebben wij intern wel afgewogen of we de vergunningen van 3M onmiddellijk zouden herzien, omdat daar nog altijd de norm van 30 microgram per liter in stond. We wisten dat de milieuvergunning van 3M afliep in 2020. Een aanvraag moet 18 maanden voordien worden ingediend en we hebben dan ook geoordeeld dat dossier af te wachten om meer informatie te hebben, ook omdat we de dossiers die op ons bureau belanden en die we moeten adviseren, nauwelijks kunnen behappen. Het is bijna onmogelijk om voor vele dossiers proactief in te grijpen en de vergunning proactief te herzien. Wat daarin ook wel belangrijk is, is dat bij de overgang van de milieuvergunning naar het Omgevings-vergunningsdecreet, een beperkend criterium is opgenomen, namelijk dat adviesinstanties enkel de maand voorafgaand aan een evaluatie, een aanvraag voor een wijziging van de voorwaarden kunnen indienen. Dat maakt het voor ons ook wel moeilijker om zelf proactief in te grijpen.

Indien er meer personeel was geweest, hadden we waarschijnlijk vroeger ingegrepen op de vergunning. De overgangstermijn van 2 jaar die voor 3M was opgenomen, zou intussen misschien al voorbij zijn.

Bernard De Potter: Jan, vooraleer je verder ingaat op 3M zelf, er zijn ook vragen gesteld waarom er soms andere normenkaders ten aanzien van 3M-Lantis zijn gehanteerd. Ik denk dat daar goede redenen voor zijn.

Jan Van der Meulen: Het verschil tussen Lantis en 3M is dat het twee processen zijn die je niet kunt vergelijken. Lantis pompt verontreinigd grondwater op, als gevolg van een historische bodemverontreiniging van 3M. Dat grondwater bevat in hoofdzaak PFOS-PFOA en in mindere mate enkele andere PFAS, maar veel minder organische verontreiniging.

3M heeft 180 verschillende processen in het bedrijf waarvan 31 gerelateerd zijn aan een 'protective', dat zijn PFAS-stoffen die worden gebruikt als water- en olieafstotende middelen. Het proces is dus veel complexer. Er zijn ook veel meer organische componenten. Ook de waterzuivering is volledig anders. Bij Lantis bestaat de waterzuivering uit een zandfilter, gevolgd door twee actiefkoolfilters in serie. Bij 3M heb je een fysicochemie die volgend jaar nog wordt uitgebreid met een tweede fysicochemie. Dan is er een volledig biologische zuivering met twee nabezinkers en dan volgen twee aktiefkoolkolommen.

Ik zal even de historiek van 3M schetsen. Het bedrijf is sinds 1971 in Zwijndrecht gevestigd. Bij de hervergunning in 2001 is voor de eerste keer de parameter organische fluorverbindingen opgedoken. Die is toen vergund als soluble organic fluorine (SOF) met een norm van 27 milligram per liter. In 2002 heeft 3M dan een statement gemaakt dat ze wereldwijd zouden stoppen met de productie van de C8-fluorchemie, dus de PFOS- en PFOA-verbindingen. Die zouden dan geleidelijk worden vervangen door C4, dus de PFBS en aanverwanten. Dan is het bodemsaneringsdossier gekomen waarvoor 3M een wijziging van de milieuvergunning heeft gevraagd en normen, specifiek voor PFOS en PFOA, heeft aangevraagd op basis van de toenmalig gekende PNEC. Ze bedroegen 30 microgram per liter voor PFOS en 220 microgram voor PFOA. De SOF-norm werd iets verstrengd naar 25 milligram per liter. Er zijn toen ook acute ECOTOX-testen (Ecotoxicology Database) opgelegd en ook chronische testen op basis van rotiferen die iedereen jaarlijks heeft uitgevoerd en waar nooit problemen werden vastgesteld.

De PFOS en PFOA die momenteel nog door 3M worden geloosd, zijn zuiver afkomstig van de bodemsanering, want die stoffen worden sinds lang niet meer geproduceerd.

Op 17 september 2020 werd dan een hervergunning verleend. Er was een voorafgaand overleg over. 3M had een studie laten uitvoeren door Trevi, een studiebureau gespecialiseerd in waterzuivering, om de waterzuivering aan te passen en tot lagere normen te komen. We hadden hen al gezegd dat 1 microgram per liter minstens het streefdoel moest zijn. Toen ze bij ons zijn gekomen, hadden ze nog niet concreet ingegrepen. Ze hadden wel een studie waaruit bleek dat een zandfilter na de klaringsbekkens van de biologische waterzuivering – want PFOS wordt wel gecapteerd op organisch materiaal wat minder is bij korte ketens – meer zwevende stoffen zou kunnen verwijderen, wat al een positief effect zou hebben. Met dan nog eens een derde actieve kool in serie, dachten ze de norm van 2 microgram per liter te halen, wat zij voorstelden. Hun meettoestel dat aan het einde van de zuivering staat waar de PFOS wordt gemeten en op basis waarvan ze overschakelen naar drie nieuwe actiefkoolkolommen die telkens parallel klaarstaan, zou maar tot 1 microgram per liter nauwkeurig kunnen meten waardoor die 2 microgram per liter als haalbaar werd gezien. Wij gingen daar toen niet mee akkoord en zeiden dat ze een accurater toestel moesten aanschaffen omdat 1 microgram de limiet moest zijn. Er is toen overeengekomen om een overgangstermijn van 2 jaar te geven, niet enkel om die lagere PFOS- en PFOA-norm te behalen, maar ook omdat er voor de SOF-norm, die een somnorm is voor alle organische fluorverbindingen, problemen zijn met de

metingen en de meetmethode en ze die wilden vervangen door individuele componenten van korte ketens en middellange ketens.

In de WAC-methode van VLAREM (compendium voor de monsterneming, meting en analyse van water) zijn twaalf stoffen opgenomen die volgens de door VITO goedgekeurde meetmethode kunnen worden geanalyseerd. Ze hebben er elf van gevraagd, plus PFBA dat niet volgens de WAC is geregeld, maar volgens hen ook voorkomt in hun afvalwater. In de advisering zijn er een aantal weggevallen omdat ze nooit boven de rapportagegrens van 0,1 microgram per liter werden gemeten.

Zo zijn we tot een set voorwaarden gekomen en is de overgangstermijn gegeven omdat ze wilden nagaan wat het effect zou zijn van de uitbreiding van hun waterzuivering met de zandfilter en de actiefkoolfilter op de korte ketens. In april van dit jaar is de zandfilter geplaatst en in augustus de tweede actiefkoolkolom. Op zich heeft het lang geduurd om een toch niet zo complexe zuivering te plaatsen. Nu blijkt dat sindsdien, voor de lange ketens, de norm van 1 microgram per liter ook altijd wordt gehaald en zelfs een stuk lager. Het blijkt ook dat voor de korte ketens deze zuiveringstechniek onvoldoende is. In het Trevi-rapport stond ook al dat er onderzoek moest worden verricht naar verregaande zuivering door middel van ofwel advanced-oxydationtechnieken ofwel ionenwisseling. Daar zijn ze nu mee bezig.

Door de problematiek die in het voorjaar in Zwijndrecht naar boven is gekomen, heeft de provincie proactief ingegrepen en beslist om de vergunning van 3M aan te passen met onmiddellijk een norm voor PFOS van 1 microgram per liter en een verstrenging voor de andere PFAS waar ze het initiatief lieten aan de adviesverleners om normen voor te stellen. We hebben toen intern overlegd en beslist om, vooral voor PFBS en PFBA, een norm te hanteren die was gebaseerd op de toenmalig beschikbare meetdata. Als je onmiddellijk een norm gaat opleggen die onhaalbaar is, dan laat je het bedrijf zo goed als stoppen met produceren of toch gedeeltelijk.

Ons advies moest in augustus worden afgeleverd. Intussen waren er nieuwe ontwikkelingen aan het licht gekomen. Handhaving heeft vastgesteld dat er een andere stof PFBSA werd geloosd die niet in de vergunning opgenomen is. VLAREM stelt dat je in principe geen stoffen mag lozen boven het indelingscriterium wanneer die niet in de vergunning zijn opgenomen. Voor die stof is er geen indelingscriterium, maar 3M heeft ook nagelaten om die stof, plus nog enkele andere stoffen, te vermelden. Handhaving vond het nodig om in te grijpen en heeft een verbod opgelegd voor het lozen van die stoffen. PFBS en PFBA zijn afbraakproducten van die stof. We zijn er dus van uitgegaan dat die ook niet meer geloosd mochten worden. De afdeling GOP en Milieu heeft dat in haar advies, 3 weken later dan het onze, opgenomen. We zijn daar in de POVC in meegegaan.

Momenteel is de vergunning verleend. Ik heb ze nog niet gezien, maar vermoedelijk wordt de strenge normering wel aangehouden door de provincie.

Dat is zowat de historiek van het 3M-dossier zoals het nu voorligt.

Bernard De Potter: Dank u. Een vraag over grondwater en ook drinkwater: kunnen we gerust naar huis gaan en kraantjeswater drinken?

Kris Van den Belt: Ik zal starten met grondwater. Er is gevraagd naar twee aspecten. Wat gebeurt er met de aanpak van PFOS in het grondwater in het algemeen? En wat met het grondwater in het kader van het dossier Oosterweel?

Het is al toegelicht door mijn collega Ann Carrette. De werking van de VMM rond grondwater situeert zich hoofdzakelijk rond het opvolgen van de kaderrichtlijn Water en meer specifiek rond de algemene doelstellingen daarin die zich dan ook vertalen in de dochterrichtlijn rond de Grondwaterrichtlijn. Onze meetnetten zijn opgebouwd om de

toestandsbeoordeling, in uitvoering van dat wettelijk kader, te kunnen doen. Ze richten zich op wat wij de diffuse impact van verontreiniging noemen. Klassiek kom je dan tot de problemen van pesticiden en bemesting. Dat zijn ook de twee parameters die vanuit Europa verplicht worden opgelegd in het normenkader voor grondwater.

Daarnaast is er een lijst van stoffen in de Grondwaterrichtlijn waarvan de Commissie zegt dat de lidstaten voor deze stoffen moeten nagaan in hoever ze lokaal hetzij normwaarden, hetzij drempelwaarden gaan opleggen. Als we naar die lijst kijken, stellen we vast dat voor een aantal prioritaire stoffen de link op Europees niveau ook nog niet is gelegd tussen de verschillende directieven en de richtlijnen zelf. PFAS staan as such ook niet vermeld op die lijst.

Het traject loopt wel. Binnen de kaderwerking en de expertenwerking rond grondwater is het als een minpunt opgepikt. Naar analogie met het oppervlaktewater, toegelicht door mijn collega Wim Gabriels, wordt het watchlistprincipe ook gehanteerd op expertenniveau waarbij landen kennis poolen rond nieuw opkomende stoffen en die stoffen generiek opnemen in de monitoringsverplichtingen in uitvoering van de kaderrichtlijn. Enkele jaren geleden zijn PFAS daar ook geëvalueerd, maar die evaluatie is nog niet afgerond. Die evaluatie is vooral gemaakt om bij een toekomstige herziening van de Grondwaterrichtlijn PFAS al dan niet op te nemen in een meer stringent kader ter aansturing van de monitoringsverplichtingen in de verschillende lidstaten. Dat traject loopt dus nog.

In functie van de recente problematiek zijn we nu gestart met oriënterende monitoringen volgens de WAC-methode om en rond de site van PFAS en de site De Naeyer in Mechelen. Via dit compendium voor wateranalyse zijn er analysetechnieken voor 35 stoffen mogelijk. Wat zien we in het grondwater? De resultaten zijn beschikbaar en ontsloten via de Databank Ondergrond Vlaanderen (DOV).

De grootschalige bredere opvolging in het volledige meetnet Vlaanderenbreed was budgettair niet haalbaar. Er waren geen duidelijke signalen dat PFAS op dat ogenblik al een diffuse parameter was. Dat inzicht is pas recent gegroeid. De essentie is dat we 250 locaties hebben geselecteerd in het grondwatermeetnet om vanaf 2022 de groep van PFAS systematisch op te volgen om een beter en breder beeld te krijgen van de verspreiding – de ruisverspreiding – van die stoffen in het Vlaamse grondwater. Opnieuw, die metingen zullen ook niet gericht zijn om de specifieke hotspots die nu in kaart worden gebracht, op te volgen. Daar leunen we op het kader dat bij de OVAM bestaat om verspreiding vanuit puntbronnen naar het grondwater op te volgen.

Ik spring even naar het grondwater in het Oosterweeltraject. Bij zulke complexe projecten worden de werven met grondwater in voortrajecten bevraagd, specifiek naar de aanpak en bemalingen. Wij zijn op verschillende momenten in overleg gegaan met Rinkoniên, BAM en later Lantis over hoe de bemaling aan te pakken. We hebben als uitgangspunt aangenomen, net zoals de OVAM, dat de gekende verontreiniging niet verder mag worden verspreid door een bemaling. Van zodra men water gaat pompen, is er het risico dat de pluim zich gaat verspreiden. Het was ook bij Lantis een aandachtspunt dat dit niet mag gebeuren. Er zijn verschillende scenario's besproken over wat er al dan niet mogelijk was. Uiteindelijk heeft Lantis bij de aanvraag gezegd dat men niet gaat bemalen in de zone met gekende hoge concentraties PFOS, maar dat men gaat werken in gesloten bouwkuipen, met damwanden enzovoort, zodat er niet moet worden bemaald. Op de andere locaties van de site waar er minder verontreiniging was, werd er dus wel bemaald. Er was geen risico en die vergunning is dan ook verleend. Vandaar de vergunning voor 8 jaar met retourbemaling. Dat was dus de oorspronkelijke aanpak.

Een tijd later is er opnieuw een aanvraag gedaan, zoals mijn collega net zei. Lantis vroeg om het dossier te herzien en of er een alternatieve benadering mogelijk was. Er was een grote budgettaire impact van de werken zoals ze oorspronkelijk bedoeld waren, namelijk in een gesloten bouwkuip. Ze hebben met studies een aantal mogelijke alternatieven

onderbouwd. Toen kwam de piste van retourbemaling op tafel. Door een gerichte retourbemaling – volgens de studies en volgens een inschatting van onze experten – zou er een soort van ondergronds hydraulisch scherm kunnen worden gecreëerd dat verspreiding of aanzuiging van die pluim zou kunnen vermijden. Dat dossier is ook behandeld en geadviseerd door ons. Voor ons kan de retour, voor zover het water op voorhand gezuiverd is. Er is ook een grens van 0,1 microgram per liter opgelegd voor het water dat geretourneerd werd in de grond, dus oorspronkelijk opgepompt, gezuiverd en geretourneerd als een scherm om te verspreiding tegen te gaan. Op die manier is die vergunning dus geadviseerd en afgeleverd.

Dan kan ik overgaan naar drinkwater. Men vraagt wat er rond PFAS in drinkwater gebeurt. PFAS is in onze kennis altijd sterk gekoppeld aan puntbronnen. De kennis over diffuse verspreidingsrisico's is maar recent gegroeid. Wij leggen de focus vooral op de parameters die de Europese Drinkwaterrichtlijn bevat. Er zijn nog maar recent normen. De oude Drinkwaterrichtlijn bevatte geen normenkader voor PFAS. Betekent dat dat we alleen maar kijken naar wat er in de normen staat? Dat is zeker niet het geval. De drinkwaterbedrijven hebben de verplichting om te allen tijde schoon en gezond drinkwater te leveren. Dat is ook het uitgangspunt van de Europese Drinkwaterrichtlijn. In Vlaanderen is al sinds jaren een generieke verplichting van een 'risk based approach' afgedwongen bij de drinkwaterbedrijven, waarbij zij de bronnen moeten opvolgen, nagaan of er risico's aan de bron zijn en extra monitoring moeten doen voor parameters die risicovol zijn enzovoort.

Het aantal stoffen dat in ons milieu terechtkomt, is gigantisch. Het drinkwater proper houden, is een grote uitdaging voor een drinkwaterbedrijf. Voor grondwater is het een uitdaging, voor oppervlaktewaterwinningen is het een grote uitdaging. Maar alle oppervlaktewaterbedrijven zijn uitgerust met heel robuuste zuiveringstreinen die garanties bieden dat er een barrière is. Er is meestal een vaste barrière: actieve kool in combinatie met ozon of met membraaninfiltraties. Ze vormen vaak een effectieve barrière voor het gros van de ongekende polluenten die eventueel in de bron aanwezig zijn. Toch wordt er meer en meer gemonitord naar specifieke polluenten.

Hoe moeten we de drinkwaterbedrijven aansturen? Een van de belangrijke pijlers is dat de metingen van de VMM de innamepunten van de waterbedrijven, de voedende beken er naartoe, specifiek opvolgen en alles meten wat er ook maar kan worden gemeten. Die informatie is altijd overgemaakt aan de drinkwaterbedrijven. Het gaat niet enkel over PFOS maar over veel meer stoffen zoals pesticiden, metabolieten enzovoort. Deze informatie wordt overgemaakt aan de drinkwaterbedrijven en getoetst aan de bestaande toetsingskaders rond risico. Zo hebben we ook de data over PFOS overgemaakt aan de drinkwaterbedrijven. Als we die op dat ogenblik toetsten aan de beschikbare kennis rond relevantie en impact, was er geen element om toen te zeggen dat we een niveau hoger moesten gaan schakelen en actie moesten ondernemen rond PFOS. De waarden die we zagen in het oppervlaktewater, waren toen niet van die orde om op dat ogenblik sterk te gaan schakelen.

De metingen zijn dus van 2017 en de dynamiek rond de Drinkwaterrichtlijn en de herziening is gestart begin 2018. De evolutie in het PFAS-verhaal heeft samen gespoord met het onderhandelen over de Drinkwaterrichtlijn waarbij het PFAS-aspect heel sterk aan bod is gekomen. Wij hebben afgewacht wat hiervan het resultaat zou zijn. Van zodra we in 2018 in de ontwerpteksten van de Europese Commissie zagen dat men PFAS gemotiveerd zou opnemen als parameter voor het drinkwater, zijn we gestart met het bewuste onderzoek waar we een oriënterende 'rapid screening' hebben gedaan. U vroeg specifiek of het over alle stoffen ging. Er zijn toen twaalf stoffen in rekening genomen. De lijst die de Commissie toen had voorgelegd aan de lidstaten, bevatte twaalf van die individuele PFAS-stoffen. Die lijst is naar aanleiding van de onderhandeling en inbreng van bijvoorbeeld Nederland – zij wisten vanuit hun problematiek dat de korte ketens heel belangrijk waren – gegroeid en aangevuld tot twintig. In de studie van 2018 zijn we dus gestart met de lijst die er was, namelijk de lijst van twaalf PFAS. De resultaten uit het

rapport zijn getoetst aan 100 nanogram voor die twaalf PFAS. Zo werkt de norm. Die studie was geruststellend omdat ze in lijn lag met die 100-norm.

Er was ook nog een specifieke vraag vanwaar die 500 nanogram komt. Die komt uit het debat. Oorspronkelijk had de Commissie twee parameters PFAS-PFOA opgenomen. De WHO vroeg meer en de Commissie trok het open en lanceerde een somparameter[1]. De lidstaten vonden het belangrijk om ook een soort algemene parameter, de som van het totaal, mee te nemen. De lidstaten mogen op dit moment kiezen: ofwel werken ze met de 500 nanogramgrens, ofwel hanteren ze de som 20-parameter. Waarom is dat? Omdat de som 500 vrijwel een 'mission impossible' is. Het is zeer moeilijk. De commissie heeft nu ook de taak gekregen om ons te ondersteunen en om tegen 2024 duidelijke aanbevelingen en richtlijnen te geven over hoe we die stoffen moeten meten. Hoe kan men dat analytisch aanpakken? De eerste feedback die we onlangs van ECHA hebben gekregen, is dat er meetmethodes zijn voor die som 20, wat is bevestigd door ons eigen laboratorium. Ze zijn inderdaad te meten. Het vraagstuk van de som 500 is volgens ECHA niet te doen. We wachten af hoe we ermee moeten omgaan, maar de richtlijn zegt niet dat het moet via de totaalparameter, maar dat het ook mag via de som 20-parameter. Werken met die som 20 zal de enige piste zijn. Dit is mijn antwoord op uw vraag hoe we hiermee moeten omgaan.

We kennen nu de situatie, getoetst aan die twaalf stoffen. Van zodra de richtlijn beschikbaar was, getriggerd door de PFAS-problematiek en wetende dat het vragen zou opwerpen voor het drinkwater, heb ik aan de drinkwatersector gevraagd om een grondig onderzoek te starten van bron tot kraan en om de risicoanalyse, die men door de implementatie van de Drinkwaterrichtlijn toch zou moeten doen, nu al te doen. Die screening loopt nu. Het is echt een bijzonder doorgedreven screening waarbij in elke grondwaterwinning en alle winningsputten de 'load' van die stoffen wordt gemeten. Waar in Vlaanderen is er een probleem? Hoe groot is het probleem? Vanwaar komt het? In welke winningsputten zit het? Welke maatregelen kunnen er worden genomen?

Het onderzoek loopt. Er zijn metingen gebeurd in drie periodes: juni, augustus en september. De resultaten komen nu mondjesmaat binnen. Ze zullen worden ontsloten van zodra we ze hebben kunnen interpreteren en we zullen er ook een rapport over opmaken. Het is zo afgesproken, onder meer in de werkgroep met Karl Vrancken, dat wij die analyse gaan doen. We doen die analyse samen met de collega's van Zorg en Gezondheid die in tandem met ons toezichthouder zijn op het hele verhaal van drinkwater.

Er was nog een vraag over het EFSA-kader (European Food Safety Authority). We stellen ook vast dat EFSA op verschillende momenten haar normen heeft bijgesteld. De EFSA-2008-waarde voor PFOS was eigenlijk de basis voor de WHO om een aanbeveling te doen. Die leidde, afhankelijk hoe je rekent, tot 900 of 400 nanogram per liter, afhankelijk met welke allocatiefactor je rekening houdt. In 2018, opnieuw in de tijdlijn van de Drinkwaterrichtlijn, schuift EFSA een andere waarde naar voren. De waarde voor PFOS gaat naar beneden, de advieswaarde wordt niet strenger. Nu zitten we op het niveau van de implementatie van de richtlijn en intussen is er opnieuw een bijsturing van de EFSA. De kennis en de wetenschappelijke inzichten groeien enorm, wat leidt tot gezondheidskundige advieswaarden die iedere keer worden bijgesteld. Kan je daar normatief op reageren of niet?

In Nederland is dat debat ook bezig. U hebt er naar verwezen. Het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) heeft aanbevelingen gedaan aan de overheid. Welke norm gaan we vasthouden als wettelijke norm? De Europese norm is 100 voor de som van die 20, maar je kunt als lidstaat altijd strenger zijn als je dat wenst. Ik plaats ook hier no

[1] De WHO schoof oorspronkelijk PFOS en PFOA naar voren om de PFAS-groep op te volgen. De Commissie trok het open en lanceerde een somparameter. (i.p.v. Oorspronkelijk had de Commissie twee parameters PFAS-PFOA opgenomen. De WHO vroeg meer en de Commissie trok het open en lanceerde een somparameter.).

gold-plating bij. Europa heeft de norm gelegd op 100 nanogram per liter voor de som van het totaal. Die normen zijn zeer veilig en gelden voor levenslange blootstelling. Maar Europa legt naast de zuiver wetenschappelijke en humaantoxicologische benadering ook dat het technisch haalbaar moet zijn. Als we een norm opleggen die geen enkel drinkwaterbedrijf technisch kan halen, dan moet je mogelijks in half Europa bedrijven sluiten. Het zijn zaken die je in het normenkader moet meenemen. Europa heeft gezegd 100 voor de som van die 20: het is dus niet alleen voor PFOA, maar het is 20 stoffen optellen en die som moet onder de 100 blijven.

Het is belangrijk om te zeggen dat EFSA nog maar voor vier stoffen specifiek iets heeft gezegd, dat is nog heel ver van die twintig.

We nemen de EFSA-normen mee. In het debat, ook met VITO en Karl Vrancken, zullen we nagaan welke keuze we finaal maken voor de normstelling. Opnieuw, als we een norm opleggen in hun wetgeving, is die bindend. Als we een getal opnemen in de drinkwaterwetgeving, triggert het formele non-compliances met formele opvolgingen enzovoort. We moeten dus bekijken wat haalbaar is, een beetje naar analogie met wat collega Van Geyt zei. Wat we aan de bedrijven opleggen, moet haalbaar en wenselijk zijn.

We zullen hier de combinatie moeten maken – wat de richtlijn zelf ook doet – van harde normen die niet mogen worden overschreden en van streefwaarden waarbij we de drinkwaterbedrijven de nodige incentives geven om te streven naar lagere waarden met inzet van onder meer nieuwe technologieën. We brengen ook in kaart waar er mogelijke problemen zijn met de strengere EFSA-normen, welke de pistes zijn om ze maximaal te laten respecteren en tegen welke termijn het haalbaar is. Die oefening is bezig en volgen wij op. We sturen de drinkwaterbedrijven hierbij aan.

Bernard De Potter: Dan is er nog de component lucht.

David Knight: Lucht is een ietwat ander verhaal dan water. Zoals eerder al gezegd, stonden PFOS en PFAS niet op de radar van de 'luchtkwaliteitscommunity', als ik dat zo mag noemen. Tot op vandaag is er geen internationaal of Europees normenkader. Er zijn geen gevalideerde meetmethoden. Er wordt wel gemeten, maar geaccrediteerd wil zeggen – en in Vlaanderen is dat via VITO – dat we met geaccrediteerde labo's betrouwbare resultaten verkrijgen.

Op luchtvlak volgen we de internationale processen op en de gegevensuitwisseling die daar is. Momenteel is de herziening van de Europese kaderrichtlijn Luchtkwaliteit bezig, maar de PFAS-problematiek komt er niet ter sprake.

Op het niveau van de Verenigde Naties is er het Verdrag betreffende grensoverschrijdende luchtverontreiniging over lange afstand (LRTAP) waar afspraken worden gemaakt over het grensoverschrijdend transport van luchtverontreiniging. Ook daar staan PFOS en PFAS niet op de agenda als belangrijk luchtkwaliteitsprobleem.

Hoe is het dan wel op onze agenda gekomen? Ik moet dan kijken naar het biomonitoringsonderzoek, de humane biomonitoring van de collega's van het Vlaams Planbureau voor Omgeving (VPO), Milieu en Gezondheid. Daar werd vastgesteld dat in heel Vlaanderen PFAS in het bloed van mensen werd gevonden. Een vraag die daarbij opdook, was of luchtverontreiniging in de verspreiding van PFAS in het bloed van mensen een belangrijke rol speelt, hoewel dat op dat moment weinig gedocumenteerd was. Als gevolg daarvan is actie 14 in het PFAS-actieplan opgenomen waarbij een literatuurstudie is uitgevoerd. Uit die literatuurstudie bleek wel degelijk de mogelijkheid van atmosferische vervuiling door PFOS en PFAS. Een van de voorbeelden die onder andere werd aangehaald, was Dordrecht, maar ook Zwijndrecht werd vermeld.

Het PFAS-actieplan is in 2020 goedgekeurd. We hebben dan beslist om toch meetmethoden te ontwikkelen voor de omgevingslucht en voor de emissiebronnen zelf, het meten aan de schouw. Door budgetbeperkingen kunnen we niet alles wat wij van plan zijn, meten en uitvoeren. Er bestaat zoiets als het referentielabo lucht van VITO dat ieder jaar een bepaald budget krijgt en daarmee aan de slag gaat om meetmethoden te ontwikkelen. Voor de problematiek van PFAS en PFOS stond het op het programma van 2022.

Toen de PFAS-crisis losbarstte en we een veel beter beeld kregen van de verspreiding, schrokken we hoe ver die ging. Eigenlijk is er maar één verklaring voor en dat is atmosferische depositie. Vandaar dat we in juni 2021 ook hebben beslist om heel snel werk te maken van die meetmethode.

We zijn meetmethodes gaan ontwikkelen, maar we zijn ook onmiddellijk gaan meten, namelijk stalen gaan nemen. De meetmethode bestaat uit een staalnamemethode en daarnaast een analysemethode. Wij zijn dus stalen gaan nemen en gelijktijdig is VITO in allerijl gestart met de ontwikkeling van een methode om dat op een nauwkeurige manier te kunnen bepalen.

Wat kan ik nog zeggen? In de metingen die we nu sinds juni uitvoeren, focussen we eerst op de site rond 3M. Rond 3M en Oosterweel zijn we echt wel intensief aan het meten met diverse meetapparatuur. We meten ook op een achtergrondlocatie in Dessel om na te gaan wat er in de achtergrond aanwezig is. We weten uit literatuur dat PFAS en PFOS echt overal zitten, tot op de polen, wat nogmaals bewijst dat het om atmosferische depositie gaat.

Hadden we bij de VMM vroeger op de hoogte moeten zijn van deze problematiek? Ik heb al geduid dat het internationaal en Europees niet op de agenda stond. Er is gezegd dat het al in een bodembeschrijvend onderzoek van 2006 stond. Je moet het ook zien in het tijdkader toen. In 2006 werd PFOS al niet meer gebruikt. Als je van depositie spreekt, is het eerder depositie door toedoen van verwaaiing van een bodem met gecontamineerde grond. Als uit een bodemonderzoek blijkt dat er moet worden gesaneerd en er een bodemsaneringsonderzoek komt, dan bekijkt men ook de verspreidingsroutes. Als de bodemsaneringsdeskundige onderzoekt en bevindt dat door toedoen van die atmosferische verspreiding – verwaaiing – normen zijn overschreden, dan moeten er in het bodemsaneringsproject ook acties voor worden ondernomen. Inmiddels hebben we met de OVAM overlegd om eens na te gaan hoe het toen was, maar toen lagen de normen – zoals ook de OVAM heeft gezegd – veel en veel hoger. De slides gaven een verschil van het terugvinden van 10 of 20 microgram in de bodem, terwijl de norm op 30.000 lag. De bodemsaneringsdeskundige gaat in dat geval ook zeggen dat er atmosferische depositie is, maar geen risico, en dat er dus geen actie moet worden ondernomen. Nu het hele normenkader veel strenger is geworden, is het probleem veel acuter en moet er natuurlijk wel worden gekeken naar de verspreiding van die polluenten.

Wat ons advies over de Oosterweelwerken betreft, is het zo dat wij sinds het Stofactieplan dat in 2013 is ingevoerd, hebben gemerkt dat het lossen en verladen van stuifgevoelige stoffen in belangrijke mate bijdraagt, zeker in havengebieden, aan de totale fijnstofconcentraties in de lucht. Op dat moment is beslist om er in VLAREM een apart hoofdstuk aan te wijten. Daarin staat dat men, vanaf een bepaalde tonnage aan opslag van stuifgevoelige producten of wanneer men een hoeveelheid verlaadt, een hele reeks van stofmaatregelen moet nemen. Er moet ook een stofrapport worden opgesteld.

De Rinkoniênvergunning bij de Oosterweelwerken bevat zo'n stofrapport. In dat rapport werd ook gezegd hoe men de stofopwaaiing zal beheersen, en dus de bepaling van VLAREM zal toepassen. Men zal er ook voor zorgen dat de PFOS-vervuiling in bedwang wordt gehouden.

Sinds we de omvang van het probleem leerden kennen, zijn we ons wel zorgen beginnen maken over de werken, over het verder verspreiden van de PFAS. We hebben dan aan

VITO gezegd om zo snel mogelijk een meetmethodiek op punt te zetten om goed te monitoren dat er bij de werken niet teveel stof vrijkomt en dat er niet teveel PFAS in dat stof aanwezig zijn.

Er lopen dus twee meetprojecten. Er is vorige maandag 18 oktober over gecommuniceerd, als ik het goed heb. We hebben toen gezegd dat er twee soorten van metingen bezig zijn. We gaan het stof dat in de lucht zweeft, opvangen en bepalen hoeveel PFAS er in dat stof aanwezig zijn. We hebben aan VITO gevraagd om een toetsingskader uit te werken. Er werd daarnet gezegd dat Lantis dat zou hebben uitgewerkt. In het begin heeft Lantis wel degelijk zelf een toetsingskader ontwikkeld, met een Nederlands consultancybureau, maar wij hebben gevraagd om dat te reviseren. Het is ook aangescherpt door de gezondheidsdeskundigen en toxicologen die bij VITO werken. We hebben dat ook laten checken door de collega's van het agentschap Zorg en Gezondheid.

Men vroeg ook of we goed samenwerken met het agentschap Zorg en Gezondheid. Dat is zeker het geval. Dat is niet alleen nu zo, maar in het verleden zijn er werkgroepen opgericht rond andere hotspots. Een hotspot die heel veel in de pers is gekomen, is die van Hoboken. We komen met een hele groep mensen – de OVAM, het agentschap Zorg en Gezondheid, VPO, GOP, Handhaving – al geruime tijd samen om de nodige acties te doen. In dit geval is dat niet anders. Ook voor de bijstelling van de vergunning voor Lantis – want we gaan het met een bijstelling regelen – doen we dat zo. We gaan het toetsingskader invoeren en de metingen toetsen aan dat toetsingskader om na te gaan of er niet te veel PFAS in de lucht hangen.

Daarnaast hebben we gewerkt aan een vrij innovatief project dat in Vlaanderen nog niet is toegepast, en dat is een monitoring van de hoeveelheid fijnstof die ontstaat in de verschillende windrichtingen. We meten het fijnstof tegen de windrichting in, de werf daartussen, en dan meten we met de windrichting mee. Zo weten we wat de nettoproductie aan fijnstof is. Die metingen lopen. We zijn ook bezig om hiervoor een soort van toetsingskader te bepalen zodat we een soort van waarschuwingsfase en een alarmfase hebben. In de waarschuwingsfase vragen we aan Lantis om toch te checken of alles oké is, in de alarmfase moet er verder actie worden ondernomen. Boven de reeds genomen maatregelen moeten er andere komen of kan er tijdelijk, bij storm bijvoorbeeld, worden gestopt.

Wij hebben ook advies gegeven voor de vergunning van 3M. Zowel het team luchtkwaliteit als het team luchtbeleid hebben het dossier onder ogen gekregen. Er zat onder meer een screening-MER bij die vrij goed was uitgewerkt, maar in het deel over lucht is er ook geen sprake van de uitstoot van PFAS. Als milieuadministratie volgen wij 3M al jaren heel nauw op voor de broeikasproblematiek, de F-gassen. Dat is hier ook al aan bod gekomen: 3M heeft een heel belangrijk aandeel in de totale uitstoot van de niet-ETS-emissies (emissions trading scheme). Vandaar dat er vooral daarop is ingezet. F-gassen zijn vooral stoffen die bestaan uit koolstoffluorverbindingen maar zonder een actieve groep, zoals dat bij PFAS wel het geval is. Ze worden gerapporteerd door 3M.

Hoe hebben wij een zicht op de emissies van het bedrijf? Er is het emissiejaarverslag: ingedeelde inrichtingen die een bepaalde drempel in hoeveelheid emissies overschrijden, moeten verplicht een emissiejaarverslag indienen. We hebben van alle bedrijven een overzicht van de emissies die worden gerapporteerd. Zo kunnen wij ook snel screenen welke vergunningen belangrijk zijn inzake luchtverontreiniging. We hangen natuurlijk voor een belangrijk stuk af van de informatie die het bedrijf geeft. Zo ook voor PFAS in dit geval.

We vinden PFAS terug in de ruime omgeving van 3M, in de bovenste bodemlagen. Dan komt de atmosferische depositie sowieso naar boven. We vinden ze ook op grote afstand in het grondwater. Er is een grondwatermeetcampagne bezig. We vragen ons af hoe dat komt, maar we zijn nog de achtergrondwaarden aan het bepalen om te zien tot waar de hotspot juist gaat. Op heel veel plekken blijkt er een PFOS- of PFAS-problematiek te zijn.

Atmosferische depositie kan op verschillende manieren tot stand komen. Er kan een rechtstreekse uitstoot uit een bron zijn, zoals uit de schouw van 3M, als ik het zo mag zeggen. Een andere mogelijkheid die in de literatuur wordt genoemd, is dat bij de beluchting bij waterzuivering druppels nevel vrijkomen waardoor er verspreiding ontstaat. Er kunnen ook andere bronnen zijn zoals de brandweeroefenterreinen en ook de verwaaiing van fijnstof kan een bron van luchtverontreiniging of van depositie van PFAS zijn.

Toen we dat verhaal hoorden, was onze grootste bezorgdheid of 3M vandaag nog PFAS uitstoot, naast de bezorgdheid dat die PFAS zich zouden verspreiden bij de Oosterweelwerken. Begin juli hebben we contact opgenomen met 3M en alle dossiers nog eens bekeken. We hebben gekeken naar de MER-screening, naar de vergunningsadviezen die toen zijn afgeleverd, naar de BREF's. We vonden toen eigenlijk geen informatie dat er PFAS konden vrijkomen. Waarom is dat? Dat heeft vooral te maken – denk ik – met de vluchtigheid van die producten. Europa heeft een beleid uitgetekend voor vluchtige organische stoffen. Die vluchtige organische stoffen verdampen wanneer ze een zekere vluchtigheid hebben. Als je PFOS vergelijkt met de cijfers van vluchtigheid van die vluchtige organische stoffen, ligt dit heel laag. Je verwacht eigenlijk niet dat ze worden uitgestoten uit een proces.

Er was onlangs, in 2021, nog een interessante webinar in de Verenigde Staten waar men beschrijft hoe die PFOS uit de fabrieken toch in de atmosfeer zijn terechtgekomen, net zoals dat in Dordrecht het geval was. Dat komt waarschijnlijk door de procesomstandigheden, door hoge druk en hoge temperatuur, waardoor PFOS en PFAS toch hun weg naar buiten vinden.

Vandaar dat we aan 3M hebben gevraagd om de gegevens van alle processen te krijgen, zodat we weten welke PFAS in welke subprocessen zitten. De voorbije maanden hebben we informatie ontvangen, maar die laat ons absoluut nog niet toe om te antwoorden op de vraag: 'Welke PFAS komen er voor en bestaat dat de kans dat die in de atmosfeer komen?'. Die vraag heeft men nog altijd niet beantwoord. We hebben detailvragen gesteld, gewacht, gevraagd om alstublieft de informatie te geven die men al heeft, maar op de duur hadden wij toch de indruk dat 3M onvoldoende besef had van de urgentie van de problematiek. Wij wilden zo snel mogelijk de burgers kunnen geruststellen en zeggen dat uit de schouw van 3M niets meer vrijkwam.

Bij het agentschap Zorg en Gezondheid leefde hetzelfde gevoel, net als bij Handhaving. We hebben de koppen bij elkaar gestoken, waarna er op 1 oktober een aanmaning is gekomen waarin we opnieuw alle gegevens hebben opgesomd die we tot hiertoe al hadden gevraagd. Tegen 15 oktober moest 3M alle verzamelde informatie bezorgen, met een plan van aanpak voor de ontbrekende gegevens. Het enige antwoord was dat ze die gegevens niet hebben, dat de vragen veel te omvangrijk zijn en dat ze daarvoor meer tijd nodig hebben. We hebben in die aanmaning ook afgesproken dat we een expertenteam wilden. 3M gaf verschillende keren de boodschap dat er zoveel informatie werd gevraagd die ze binnen die korte termijn niet konden bezorgen. Vandaar het idee van een expertenteam. Zoals Handhaving vorige week al zei, moet er nog een antwoord komen. Het is de volledige bevoegdheid van Handhaving, maar we hebben onze insteek gegeven.

Ik heb nog iets neergeschreven over andere stoffen. Voor water is er de kaderrichtlijn Water en Prioritaire Stoffen, voor luchtverontreiniging bestaat dit niet. Er is wel de kaderrichtlijn Luchtkwaliteit maar dat is een limitatieve lijst van stoffen, opgemaakt uit internationale ervaring. Mogelijk zullen PFAS er ooit eens bijkomen. Het is koffiedik kijken, want het zal ook afhangen van de informatie die momenteel door ons wordt verzameld. Op dat vlak zijn we een heel belangrijke informatiebron.

Hoe gaan we om met gevaarlijke stoffen die hun weg naar de lucht kunnen vinden? Er zijn de algemene emissiegrenswaarden in VLAREM, een uitgebreide lijst van stoffen en van organische stoffen waarvoor emissiegrenswaarden gelden. Hoe schadelijker de stof, hoe

strenger de emissiegrenswaarden. Dat is het algemene principe. Er zit een vangnet in: als bij het bedrijf stoffen worden uitgestoten die niet in de lijst van VLAREM zijn gereguleerd en toch hun weg naar de atmosfeer vinden, dan moet het bedrijf de normen respecteren van stoffen met een gelijkaardige schadelijke impact die wel in VLAREM gereguleerd zijn. Als er dus een nieuwe of exotische stof is, dan moet je vergelijken met de lijst van stoffen die al gereglementeerd zijn. De norm van de schadelijkheid die daarmee overeenkomt, neem je dan over in de milieuvergunning.

Daarnaast zijn er de Europese en Vlaamse BBT-studies die specifieke aandacht hebben voor schadelijke stoffen. Men werkt met de etiketteringsrichtlijn uit de CLP-verordening (Classification, Labelling and Packaging). Voor stoffen die carcinogeen zijn, potentieel carcinogeen, mutageen, schadelijk voor de voortplanting, stelt men normen op die zeer streng zijn, zeker in de BREF's, maar ook in de algemeen bindende emissiegrenswaarden van bijvoorbeeld de Solventrichtlijn die een deel is van de IED-richtlijn (richtlijn Industriële Emissies).

Als we alle informatie over de stoffen hebben die in zo'n vergunningsdossier zitten en er wordt geoordeeld dat er een stof naar buiten kan gaan, dan zijn die stoffen op die manier wel gereglementeerd. Die informatie hadden we, voor alle duidelijkheid, bij de vergunningverlening van 3M niet en hebben we tot op de dag van vandaag ook nog niet.

Er was nog een vraag naar het soort metingen dat we uitvoeren rond de Oosterweelwerf. De heer Daniëls sprak over de 'bokalen' die daar hangen, specifiek om de depositie te meten. Wat komt er neergevallen? Het kan zowel fijnstof zijn of nevel die ontstaat en neervalt. Dat is een eerste meetmethodiek die we aan het uitwerken zijn. Een tweede is dat we fijnstof op een filter zuigen. We zuigen lucht door een filterplaatje en we meten dan hoeveel fijnstof er in de lucht rondzweeft. Met zo'n fijnstofmeting kunnen we het gecollecteerde stof op de filter analyseren op PFAS. Dat is nu gebeurd en we hebben er vorige maandag over gecommuniceerd. Alle resultaten liggen momenteel onder de toetsingswaarden die we hebben bepaald. Een derde meting die we uitvoeren in de omgevingslucht, is die voor vluchtige PFAS. Stel dat er vluchtige PFAS in de lucht hangen, dan meten we die ook, niet op fijnstof, maar op het gas dat aanwezig is in de lucht. Daarnaast wordt er een meetmethode ontwikkeld om emissies aan de schouw te meten, wat iets complexer is. Onze testmetingen beperken zich niet tot 3M, maar we testen ook afvalverbranding om absoluut zeker te zijn dat de temperaturen hoog genoeg zijn om PFAS te verbranden en dat er geen neveneffecten zijn, zoals de vorming van F-gassen.

Zijn we beïnvloed om PFAS niet te gaan meten? Ik kan er absoluut 'neen' op antwoorden. Wat we gaan meten, is een ambtelijk proces waarbij kennis van de verschillende diensten – water, lucht – wordt samengelegd om te bespreken wat er wordt uitgewerkt in het referentielabo lucht bijvoorbeeld. Dit staat op het programma voor 2022 omdat het programma voor 2021 al vol zat. Zo is dat. We hebben nu nieuwe budgetten gekregen om de PFAS-problematiek versneld aan te pakken, waar we ook werk van hebben gemaakt.

Concluderend kan ik zeggen dat we helemaal niet traag hebben geschakeld in deze PFAS-problematiek. Het omgekeerde is echt waar, we hebben eigenlijk zeer snel geschakeld. Ik denk dat we nog nooit zo snel meetmethoden hebben ontwikkeld. Het is eigenlijk een huzarenstuk om het hele fijnstofmonitoringsplan dat is uitgewerkt, op zo'n korte termijn op te zetten. Het is een pluim voor de mensen die met die metingen bezig zijn.

Ik denk dat ik hiermee de meeste of alle vragen heb beantwoord.

Bernard De Potter: Ik wil nog even afsluiten. Ik heb in mijn inleiding gezegd dat mijn medewerkers zeer betrokken zijn bij de problematiek. Ik denk dat uit de getuigenissen die elk van hen hebben gegeven, duidelijk blijkt dat ze de vragen zeer wel overwegen, telkens die zich aandienen. De vragen zijn natuurlijk wel heel complex. Het lijkt soms eenvoudig, maar er komen heel veel elementen bij kijken en men moet wel degelijk over de nodige

expertise kunnen beschikken. Bij de personeelsbesparingen lijkt me niet zozeer het aantal, maar vooral het expertisebehoud, essentieel zodat we met voldoende competenties binnen de Vlaamse overheid in dergelijke sectoren en bedrijven aan de slag kunnen gaan.

De informatieasymmetrie zal altijd blijven. De ingenieurs van 3M zullen nog altijd beter de bedrijfseigen processen kennen dan wie dan ook buiten het bedrijf. Dat geldt niet enkel voor 3M, maar voor alle bedrijven. Wij kunnen dus ook maar uitgaan van de verantwoordelijkheid van de actoren zelf. Ik denk dat er nog werk is. Zeker vanuit een circulaire gedachte werkt men ook op Europees vlak aan de producentenaansprakelijkheid. REACH zal ook verder worden uitgebouwd en kan misschien nog worden versterkt.

Er gaan heel veel middelen naar innovatie. Wellicht is het te overwegen om ook eens te kijken of men niet veel vroeger in het proces de weerslag op mens en milieu structureel mee moet inbedden in die programma's.

U hebt ons de vraag gesteld of wij vanuit onze missie of visie als een oplossingsgerichte partner, na al deze maanden nog steeds deze filosofie zouden aanhouden. Het antwoord is 'ja', maar toch met een kritische bemerking. Als blijkt dat er wantrouwen groeit, als informatie niet of zeer laattijdig wordt gegeven, als men zich moet afvragen of informatie geloofwaardig is, dan moet er wel een einde komen aan die oplossingsgerichtheid en moet er naar een andere modus worden overgeschakeld. Dat was wat ik bedoelde, op dat moment moet er een ketting in gang schieten zodat er wel degelijk kan worden opgetreden. Ik ben geen specialist, maar ik denk dat aan die ketting van vaststelling, toezicht tot en met strafrechtelijke en andere bepalingen, verbeteringen mogelijk zijn.

De voorzitter: Dank u wel voor het zeer uitgebreide antwoord. Ik kan me voorstellen dat een aantal collega's dieper op een aantal aspecten willen ingaan. Ik stel voor dat we nu schorsen voor een korte lunchpauze. Om 13.45 uur zullen we opnieuw starten. Het moet haalbaar zijn om dan de vergadering opnieuw te hervatten.

De voorzitter: Collega's, we starten met de tweede ronde, telkens met vraag en antwoord. Ik wil u vragen om de vragen en de antwoorden bondig en 'to the point' te houden. Er is al veel geantwoord, maar uiteraard is het de bedoeling om nog verder in te gaan op de zaken die misschien niet duidelijk waren of waar er meningsverschillen over zijn.

Mevrouw Schauvliege heeft het woord.

Mieke Schauvliege: Goedemiddag. Ik heb vanmorgen mijn vraagstelling geëindigd met de vraag over politieke beïnvloeding. Ik heb gevraagd of een van jullie weet heeft van een collega die ooit de opdracht heeft gekregen om bepaalde punten of parameters niet te meten, meetapparatuur weg te halen of meetresultaten niet te registreren, zowel uit politieke hoek als uit de hoek van de leidinggevenden. Ik zou graag van ieder van jullie het antwoord daarop horen, al is het maar voor het verslag.

Lutgarde Hoebeke: Neen, ik heb dat eigenlijk nooit meegemaakt.

Anja Van Geyt: Neen, ik ook niet.

Jan Van der Meulen: Ik ben nooit politiek beïnvloed geweest.

Wim Gabriels: Ik ook niet.

Kris Van den Belt: Ik ook niet.

Ann Carette: Ik heb daar ook geen weet van.

Bernard De Potter: Ik kan maar bevestigen wat ik deze voormiddag gezegd heb: ik heb daar geen weet van.

David Knight: Voor mij geldt hetzelfde.

Mieke Schauvliege: Mijn tweede vraag is: heeft een van jullie weet van een collega die ooit opdracht gekregen heeft om een advies bij te stellen, lossere lozingsvoorwaarden toe te staan, zowel uit politieke hoek als uit de hoek van een leidinggevende? Opnieuw de vraag aan ieder van jullie.

Lutgarde Hoebeke: Neen, dat is eigenlijk nog nooit gebeurd.

Anja Van Geyt: Neen, ik heb daar ook geen weet van.

Jan Van der Meulen: Neen, ik ook niet

Wim Gabriels: Ik ook niet maar ik ben zelf niet betrokken bij de vergunningsadvisering.

Kris Van den Belt: Neen.

Ann Carette: Neen, ik evenmin.

Bernard De Potter: Neen, geen weet van.

David Knight: En ik ook niet.

Mieke Schauvliege: Oké, dat is dan duidelijk. Nochtans, mevrouw Van Geyt, in een mail van 27 september spreekt u over politieke druk. Kunt u uitleggen wat u daar precies mee bedoelt? Het is een interne mail die u naar collega's verstuurde. Het is er vanmorgen al even over gegaan. Daar meldt u wel heel degelijk politieke druk. Wat verstond u daar dan onder?

Anja Van Geyt: Politieke druk in die zin dat het duidelijk was dat men zei: "De Oosterweelverbinding moet er nu zo snel mogelijk komen. De procedures van de Raad van State zijn voorbij en we zouden nu graag zo snel mogelijk van start kunnen gaan." In die vorm was er politieke druk, maar geenszins van dien aard dat dat ons advies zou beïnvloeden nadien. Dat advies hebben wij vanuit de VMM onafhankelijk gemaakt.

Mieke Schauvliege: Dus ik interpreteer het correct dat de politieke druk gaat over de snelheid van het dossier bevorderen en niet over de inhoud van het dossier?

Anja Van Geyt: Ja, dat klopt. Het is hier vanmorgen ook al aan bod gekomen. Men vraagt inderdaad een realistische houding van ons, maar dat is ook wat vastligt, enerzijds impact en anderzijds beste beschikbare techniek (BBT).

Mieke Schauvliege: Ik wil even verder ingaan op die BBT en de OSPAR-richtlijn (verdragen van Oslo en Parijs) die aangeeft dat we onze BBT's moeten gebruiken bij de adviesverlening. Ik verwees vanmorgen al naar Nederland. Daar hanteert men nullozing van PFAS. Hoe verklaart u dan dat wij toch nog met een bepaalde lozingsnorm werken?

Lutgarde Hoebeke: Ik denk niet dat een nullozing in BBT's terug te vinden is. Dat zal zeker een techniek zijn die verder gaat dan BBT.

Mieke Schauvliege: Ik heb het niet begrepen.

Lutgarde Hoebeke: Ik denk niet dat in BREF's en BBT's nullozing al als BBT-maatregel wordt opgenomen. Dit is duidelijk een techniek, denk ik, die verder gaat dan BBT.

Mieke Schauvliege: Dus u verklaart het verschil in houding van Nederland ten opzichte van Vlaanderen door het feit dat zij verder gaan dan BBT. Begrijp ik dat juist?

Anja Van Geyt: Ik denk dat je het niet volledig kunt vergelijken. Ik veronderstel dat u het dan hebt over Chemours?

Mieke Schauvliege: Ik baseer mij op mailverkeer tussen uzelf en de Nederlandse Rijkswaterstaat, zeggende dat Rijkswaterstaat Zee en Delta geen vergunningen aflevert voor PFAS-lozingen, zegt te streven naar een nullozing en stelt dat PFAS-producten op geconcentreerde stroom rechtstreeks naar de verbrandingsoven moeten worden gestuurd in plaats van te werken met verdunningen. Dat is dus een andere aanpak dan degene die wij hier vooropstellen. Nederland ligt hier vlakbij, als we kijken naar de Schelde. Hoe verklaar je die verschillende aanpak? Waarop baseren zij zich dan ten opzichte van onze aanpak? In verdere correspondentie zien we toch dat er discussie is over het al dan niet opleggen van een lozingsnorm.

Anja Van Geyt: Ze streven ernaar. Wij streven er ook naar. Dat is al een punt dat zeker is. Zij hebben ook technieken van omgekeerde osmose en indamping. Dan wordt het afgevoerd naar verbrandingsovens. Ik denk ook niet dat ze dat bij al hun lozingen doen want zoals ik vanmorgen uitlegde hebben zij ook een immissietoets, en die is gelijklopend met onze impact. Ook daar zit zo een BBT+-tool in. Dat doen zij ook op die manier. Ik denk wel dat onze aanpak gelijklopend is.

Concreet staan er in de vergunningen van Chemours strengere lozingsnormen, maar ik denk dat je dat niet volledig kunt vergelijken met het productieproces bij 3M. Zij produceren andere stoffen. Ik ken het productieproces van 3M ook niet volledig. Ik weet wel dat de stoffen die ze ginder produceren niet volledig te vergelijken zijn met deze bij ons.

Mieke Schauvliege: Ik wil ook nog even ingaan op BBT en no gold-plating. Wat is uw mening daarover? Ik hoorde daarnet spreken over drinkwaterkwaliteit en dat wij geen strengere normen gaan opleggen dan Europa wegens de no gold-plating. Ervaart u dat bij de vergunningverlening als iets dat u belemmert bij uw adviesverlening? Hoe ziet u dat? Hoe kan dat op een andere manier worden aangepakt?

Anja Van Geyt: In het algemeen is dat inderdaad iets dat belemmert, in die zin dat wij vaak discussies hebben, bijvoorbeeld met sectorfederaties. Die zeggen dat die stoffen bijvoorbeeld niet in een BREF aan bod komen en vragen waarom wij daar dan zo diep op willen ingaan. Of het gaat over BBT-ranges die uit de BREF komen, de zwakste of de strengste norm. Over die dingen hebben wij vaak discussies. Wij proberen dat te weerleggen met het artikel uit de kaderrichtlijn Water dat duidelijk zegt dat je verder moet gaan dan BBT als de kwaliteit van het oppervlaktewater dat noodzaakt. Ik denk dat mijn collega nog wel een aantal voorbeelden kan geven van die discussies die wij soms moeten voeren.

Lutgarde Hoebeke: Sinds de richtlijn Industriële Emissies (RIE) bindend is geworden, ondervinden wij dat het ook moeilijker is geworden om op Vlaams niveau een Vlaamse BBT-studie te doen, ook al is dat over diezelfde sector. Maar voor minder grote bedrijven is het moeilijk om bijkomende polluenten te behandelen. Men zegt dat Vlaanderen geen BBT's moet maken want dat wordt geregeld op Europees niveau. Maar er zijn natuurlijk andere grootteordes van bedrijven en andere problematieken. Wij vinden het toch nog altijd belangrijk dat dat moet kunnen. Dat is een voorbeeld waarbij we voelen dat bepaalde sectorfederaties veel te zeggen willen hebben, ook al slagen ze daar niet altijd in.

Ik geef een ander voorbeeldje. In de BREF staat dat er ecotoxiciteit moet worden gemeten. Wij in Vlaanderen voegen daar dan aan toe dat als je een bepaald niveau van toxiciteit meet, je de bron van de toxiciteit moet gaan onderzoeken. Dat vindt men dan bij bepaalde sectorfederaties al echt gold-plating. Het is soms wel verhinderend, ja.

Mieke Schauvliege: U spreekt over een grote techniciteit. U moet naar BBT-technieken en naar de toekomst kijken. Daarnet hoorde ik ook dat een van de elementen van de besparing is dat er moet worden ingeboet op expertiseopbouw. Ervaart u wegens een tekort aan middelen en mogelijkheden, tijdsgebrek om u in te lezen en medewerkers in te

werken om correcte adviesverlening te kunnen doen die in competitie kan gaan met bedrijven die sowieso voorkennis hebben?

Anja Van Geyt: Het is hier al aan bod gekomen dat bedrijven veel meer kennis hebben over hun eigen productieproces. Wij zijn voor een deel afhankelijk van de informatie die wij van hen krijgen. Wij zijn ook steeds meer afhankelijk van metingen die we van hen krijgen. Ons meetnet staat onder druk en is systematisch afgebouwd. Bijvoorbeeld om ons Wezer-stappenplan goed te kunnen toepassen, hebben we echt wel metingen nodig, zowel van afvalwater als van oppervlaktewater. Als wij dat niet meer zelf kunnen doen of steeds minder, dan moeten wij steeds meer een beroep doen op de bedrijven om die metingen zelf te doen.

Voor de BREF-studies kiezen wij door de beperkte capaciteit aan mensen er die BREF-studies uit waarvan we denken dat ze de belangrijkste impact hebben en die proberen wij zo ruim mogelijk op te volgen. Een BREF-proces is heel intensief. Mevrouw Hoebeke heeft dat van textiel opgevolgd. Dat is zeer intensief om op te volgen. Daarvan denken wij dat we wel kunnen wegen op het beslissingsproces dat in Europa gemaakt wordt. Dat hopen en proberen wij althans.

Mieke Schauvliege: Hebt u de indruk dat u nog kwaliteitsvol werk kunt leveren, gelet op het totaalpakket aan opdrachten dat uw team moet verzetten?

Anja Van Geyt: De adviezen die wij leveren, zijn altijd kwaliteitsvol. Ik vind het zelf jammer dat we de laatste jaren minder proactief kunnen handelen, bijvoorbeeld zelf de lozingsvoorwaarden voor bedrijven actief herzien. In het maatregelenprogramma van het stroomgebiedbeheerplan hebben we nu wel een maatregel geformuleerd om via gerichte evaluaties de bedrijven met de grootste impact de komende jaren actief te gaan herzien. Dat plan hebben we nu. Op basis van ons Wezer-stappenplan hebben wij nu een tool in handen waarmee we dat objectiever kunnen doen.

Mieke Schauvliege: Ik wil nog even ingaan op de handhaving. Deze morgen werd uitgelegd welke rol de VMM speelt en hoe de samenwerking verloopt met de collega's van Handhaving. Mevrouw Carette, u legde uit dat het eigenlijk juridisch gezien niet mogelijk is om de gegevens die jullie verzamelen te gebruiken bij de handhaving. Klopt dat? Is dat juridisch of is dat technisch?

Ann Carette: Het hangt er van af met welke petje onze collega's de staalnames doen. Als je ook toezichthouder DABM bent, dan kun je vrij informatie laten circuleren en dan maakt die informatie ook deel uit van een pv en hebben die vaststellingen ook bewijskracht tot het tegendeel wordt bewezen. De gewone metingen van de VMM zijn metingen van deskundigen door erkende labo's, maar dat is ten titel van inlichting. De collega's van Handhaving willen hun handhavingsacties liever baseren op metingen die bijzondere bewijswaarde hebben dan op basis van metingen die louter een inlichting zijn.

Mieke Schauvliege: U zegt 'willen', of is het 'moeten'?

Ann Carette: Voor mij is het niet moeten, maar ik kan begrijpen dat voor een rechtbank, als heel je pv gebaseerd is op metingen die ten titel van inlichting gelden, buiten degene die een bijzondere bewijskracht hebben, dat wel een verschil kan maken in de beoordeling door de rechter. Je baseert eigenlijk de overschrijding van je vergunning op de staalnames en analyses die gebeurd zijn.

Mieke Schauvliege: Ik stel u die vraag omdat we hier de afgelopen weken mensen van Handhaving gehoord hebben. Het proces, nadat er overtredingen zijn, om er effectief toe te komen om onder andere 3M te bewegen tot anders handelen, is gigantisch lang. We zijn aan het zoeken naar manieren hoe dat proces korter en efficiënter gemaakt kan worden. Is het überhaupt een mogelijkheid, denkt u, dat jullie op een andere manier gegevens verzamelen zodat die voor de twee doeleinden kunnen worden gebruikt? Of betekent dat

voor jullie mensen meer kosten en meer last en is dat inefficiënter dan het van de eerste keer goed te doen, als ik het zo mag uitdrukken?

Ann Carette: Wij hebben nu al de werkwijze aangenomen dat de mensen die bij incidenten ter plaatse komen, in hun verslag schrijven welke toezichthouder van de VMM hen opdracht heeft gegeven om dat te doen, zodat de gegevens die zij verzamelen al die bijzondere bewijswaarde hebben. Om dat ook die bewijswaarde te geven, zouden we eigenlijk van onze andere staalnemers ook toezichthouders moeten maken, zoals bedoeld in het DABM. Het is een optie die genomen moet worden binnen de VMM om al die mensen ook toezichthouders te maken zodat de stalen die ze nemen en de analyses in het erkende labo ook in opdracht van een toezichthouder DABM gebeuren.

Zoals ik het zie, is dat louter een interne bijstelling. Ik ben uiteraard geen diensthoofd van die mensen en ik ben ook geen afdelingshoofd. Voor mij als juriste is dat een pure formaliteit, maar ik kan niet inschatten hoe de mensen op het terrein dat inschatten. Ik herinner mij, toen we de handhavingsbevoegdheid kregen, dat het in het begin niet zo evident was om mensen te vinden die die taak wilden opnemen. Meestal zijn mensen nogal bevreesd om toezichthouder te worden, terwijl je perfect afspraken kunt maken dat iemand toezichthouder wordt voor de analyses. Er is ook een backoffice en als er meer moet gebeuren, zijn er collega's die goede opleidingen hebben gevolgd die dan de rest wel overnemen. Voor mij is het eerder een puur formele procedure om ervoor te zorgen dat, als we een staalname doen, dat inderdaad altijd gebeurt door toezichthouders DABM zodat de collega's van de afdeling Handhaving daar sneller mee aan de slag kunnen.

Mieke Schauvliege: Dus het kan eigenlijk wel.

Ann Carette: Ja, volgens mij kan dat.

Mieke Schauvliege: Oké, dat is duidelijk.

Wat betreft de taakverdeling tussen de OVAM en de VMM met betrekking tot het grondwater, begrijp ik dat op het moment dat er vervuilingen zijn, men voor het saneringstraject kijkt naar de OVAM en voor de rest van de monitoring naar de VMM. We hebben in de hoorzitting met de OVAM vernomen dat er op dit moment zes mensen actief zijn bij de OVAM die al die bodemsaneringstrajecten controleren. Ik veronderstel dat zij ook voor de controle en de opvolging van de uitvoering van de sanering instaan en dus ook voor de controle van de kwaliteit van het grondwater dat uit die projecten komt. Als dit niet wordt opgevolgd of niet voldoende wordt opgevolgd, wat is dan de impact op de rest van het grondwatermeetnet?

Ann Carette: Daarvoor moet ik even naar de heer Van den Belt kijken, want ik weet niet hoe die informatie doorstroomt en welke impact dat heeft op de waterkwaliteit van het grondwaterlichaam in kwestie.

Kris Van den Belt: Dat heb ik daarstraks in mijn toelichting al gezegd. Het begint met de set parameters die wij in beschouwing nemen vanuit de globale aansturing van Europa om een toestandsbeoordeling van het grondwaterlichaam te doen. Zoals bij oppervlaktewater er oppervlaktewaterlichamen zijn, hebben wij onze grondwaterlichamen. Dat zijn grote pockets in de ondergrond waarvan je dus de status in zijn geheel moet bepalen. Dat is het uitgangspunt. Het klopt natuurlijk dat als je een puntverontreiniging hebt waarbij een polluent zich verspreidt in het grondwater, ook wij dat een onwenselijke evolutie vinden. Maar het uitgangspunt is dat het wel degelijk wordt opgevolgd vanuit het beschrijvend bodemonderzoek (BBO) dat onder de regie van de OVAM wordt opgevolgd.

Gebeurt dit onvoldoende, dan is dat inderdaad een niet-bedoeld effect. De bedoeling is dat het wel gecapteerd wordt via de opvolging van het BBO. Maar het opvolgen daarvan kunnen wij niet opvangen omdat onze meetnetten gelokaliseerd zijn in functie van het opvolgen van die diffuse verontreiniging. Het meetnet heeft een plaats. In tegenstelling tot oppervlaktewater, kan je van het grondwater niet zomaar stalen nemen. Je hebt er

infrastructuur voor nodig. Je hebt meetfilters nodig. Die zijn niet zomaar op te nemen. Je kunt dat niet ad hoc zomaar snel gaan organiseren.

Mieke Schauvliege: Dat begrijp ik. U zei daarnet dat u bezig bent met het in kaart brengen van de waterkwaliteit van het grondwater en dat dat een actie is onder andere op PFAS, die in het PFAS-actieplan staat. Dat gaat over heel Vlaanderen. Ik hoorde daarnet ook vertellen dat de eerste resultaten niet zo hoopgevend zijn. Kunt u daar iets meer over vertellen?

Kris Van den Belt: De meetwaarden zelf zijn ter beschikking bij de DOV (Databank Ondergrond Vlaanderen). Er zijn metingen gebeurd in de buurt van 3M zelf. Je ziet duidelijk dat er daar hoge concentraties zijn. Maar verderop vinden we ook in het grondwater metingen in de range tussen de 100 en 200 nanogram per liter. Dat heeft ons getriggerd om te bekijken, ook in de schoot van de volledige PFAS-werking, wat nu de achtergrondwaarde is van die stof. Dat kunnen we alleen maar doen als we effectief op meerdere plaatsen gaan meten. Je zult natuurlijk altijd moeten kiezen welke locaties je neemt om effectief een achtergrond te krijgen. De puzzel moet nu worden gelegd tussen de hotspots die de OVAM heeft geïdentificeerd als zijnde potentiële hotspots voor PFAS-verontreiniging, en wat wij net daarbuiten gaan meten. Je wil weten wat er als achtergrond te vinden is en vanaf wanneer je in een context komt waar je boven de ruis zit en er bijkomende handelingen moeten gebeuren of bescherming moet worden gegeven. Dat is iets wat we nog in kaart moeten brengen. Dat is ook de dynamiek die Karl Vrancken tot stand wil brengen.

Mieke Schauvliege: Er zijn nu hele hoge achtergrondwaarden, als ik het zo mag zeggen.

Kris Van den Belt: Tussen 100 en 250 nanogram. Is dat heel hoog? We hebben eigenlijk weinig referentie om te zeggen wat hoog is en wat niet.

Mieke Schauvliege: Zullen de resultaten een impact hebben op grondwaterbemaling voor bouwwerken en dergelijke meer?

Kris Van den Belt: De resultaten van het achtergrondmeetnet, om het zo te zeggen, op zich misschien, ja en neen. We willen nu bij een bemaling vooral een aanpak uitwerken rond bemalingsactiviteiten in hotspotzones die we dus wel gaan ontdekken, om te bekijken hoe we daarmee omgaan en welke richtlijnen we kunnen geven aan de bemalingssector en aan lokale besturen die bemalingen moeten vergunnen – klasse 3- of klasse 2-vergunningen – om aansturing te geven wat betreft hoe om te gaan met die situatie. Die bemalers worden natuurlijk ook geconfronteerd met die problematiek. Er moet dus nu een keuze worden gemaakt hoe we ermee omgaan. Dat zijn we volop aan het ontwikkelen om te bekijken wat de pistes zijn. Waar we vooral op willen sturen, is het toepassen van de bemalingscascade waarvan we, ook al in het kader van droogte eigenlijk, het traject hebben verankerd in de VLAREM-trein 2019, die al principieel is goedgekeurd. Daar zeggen we: "Begin met zo weinig mogelijk te bemalen, dus te zorgen dat je generiek in Vlaanderen de bemalingsnoodzaak zoveel mogelijk reduceert door peilgestuurd te werken, waar het kan in gesloten bouwkuipen enzovoort, om de hoeveelheid water die je moet oppompen, maximaal te reduceren." Wij hebben dat willen uitzetten in het kader van droogtestress. We willen die cascade nu zeker ook afdwingen in die hotspotgebieden waar zo weinig mogelijk bemalen eigenlijk de sleutel is. Dat is de eerste pijler waarop willen inzetten.

Mieke Schauvliege: Wordt hierbij ook nagedacht op het moment dat men in hotspots moet bemalen omwille van lopende bouwprojecten, over wie de kosten van de zuivering van dat bemalingswater op zich moet nemen?

Kris Van den Belt: Daar zal over nagedacht moeten worden, maar ik heb daar nu nog geen concreet antwoord op. Ik denk dat bij de OVAM moet worden uitgeklaard in hoeverre er al een saneringsplichtige geïdentificeerd is en in welke fase de identificering van de hotspot staat, dus waar het echt vandaan komt en hoe dat moet worden opgevangen.

Mieke Schauvliege: Denkt u dat deze problematiek zich zou voordoen in de omgeving van 3M, op basis van de resultaten die u hebt?

Kris Van den Belt: Dat heeft zich voorgedaan. Het dossier-Lantis heeft eigenlijk aangetoond dat het zich voordoet.

Mieke Schauvliege: Ik bedoel verder dan Lantis, dan de Oosterweel.

Kris Van den Belt: In principe: ja. We weten nu waar de verontreiniging van 3M zich situeert in de ondergrond. Als daar bouwwerken gebeuren, zal dat een aandachtspunt vormen om te beseffen wat we gaan doen met het bemalingswater en om het evenwicht te zoeken in het oppompen en lozen op oppervlaktewater, of te zoeken naar wat de beste piste is voor het milieu in zijn geheel, over de compartimenten heen, en wat de beste aanpak is. Daar zullen we een richtingskader voor moeten geven, maar het zal vooral maatwerk zijn, denk ik, waarbij we lokaal moeten zeggen wat de opties zijn en wat de beste benadering is.

Ann Carette: Wat de kosten van bemaling betreft, is degene die de bemaling doet, degene die daar de kosten voor moeten dragen. Dus als er gesaneerd moet worden en vooraleer je iets met dat bemalingswater kunt doen, ben jij de exploitant en moet jij daar de kosten van betalen. De vervuiler betaalt. Dat zit daar sowieso in. Maar niets belet uiteraard dat die bouwheer zegt dat hij doorgedreven acties moet ondernemen, dat hij daar extra kosten door heeft en dat het voor hem schade is. Als hij een aansprakelijke kan vinden, kan hij proberen het geld daarop te verhalen. Maar als je in een situatie van een bodemsaneringstraject zit, dan is het uiteraard de bodemsaneringsplichtige die dat allemaal financiert. In onze regelgeving is ook voorzien – het gebeurt niet zo heel erg vaak maar het is perfect mogelijk – dat een saneringsplichtige niet de burgerrechtelijke aansprakelijke is voor de verontreiniging en kan die zich tot de burgerrechtelijke aansprakelijke richten. In 90 procent van de gevallen blijven de kosten van de sanering bij de saneringsplichtige liggen.

Er is ook wat rechtspraak. Je zou kunnen zeggen dat men een site heeft die moet worden gesaneerd. Er is een saneringsplichtige, maar de sanering is begonnen. Het is een grote sanering en ondertussen wil iemand daar een bouwwerk realiseren. Dat grondwater is heel erg verontreinigd. Het in principe de bedoeling om die bouwwerken niet te laten doorgaan tot alles netjes gesaneerd is. Er is onlangs weer een arrest van de Raad van State gekomen. Het was een zaak met een milieuvergunning in. Het was een Gentse zaak waar een bedrijf jarenlang solventen zomaar buiten had gekieperd waardoor er een gigantische grondwaterverontreiniging veroorzaakt werd, die zich heel erg wijdverspreid had. Dat zijn allemaal dingen die ook spelen. Maar in essentie is het de exploitant, degene die de bronbemaling gaat doen, die voor de kosten moet instaan van alles wat daar moet gebeuren om die bemaling in overeenstemming met de regelgeving en de vergunning te kunnen uitvoeren.

Mieke Schauvliege: Ik heb nog een vraag over de actiefkoolfilters die gebruikt worden voor de zuiveringsinstallaties van Lantis en 3M. We hebben hier al verschillende keren gehoord dat die verwerkt worden bij DESOTEC en een deel bij Indaver. Nogal wat PFAS-houdend materiaal wordt verwerkt bij Indaver. Worden metingen van uitstoot van PFAS allerhande aan de schoorsteen bij Indaver goed opgevolgd?

David Knight: Zoals daarstraks gezegd, zijn er geen gevalideerde meetmethoden, noch voor de omgevingslucht, noch voor de emissies voor PFAS in zijn totaliteit. Daar is, net zoals voor de omgevingslucht, versneld werk van gemaakt. Momenteel wordt gewerkt aan een meetmethodiek om ook de emissies te meten en zullen er bij afvalverbranders testmetingen gebeuren om de PFAS op te sporen.

Een tweede bezorgdheid daarrond, is of die PFOS dan wel volledig verbrand worden en niet worden omgezet tot F-gassen. We zien bijvoorbeeld bij de naverbranding bij 3M zelf dat je daarna wel degelijk F-gasvorming hebt. Maar het grote verschil met Indaver bijvoorbeeld

is dat ze na die verbranding nog een bruinkoolfilter hebben staan die die resterende vervuiling zou moeten opvangen. Gelijktijdig met de metingen om te zien of er nog PFAS zouden vrijkomen, hebben we aan VITO, die dat onderzoek voor ons doet, gevraagd om ook onderzoek te doen naar die F-gassen en of die zeker volledig gecapteerd worden en je geen switch hebt van het ene probleem naar het andere.

Mieke Schauvliege: Ik heb een vraag over drinkwater. U verwees daarnet naar het 'no gold-plating'-principe, namelijk dat u wacht op Europese aanpassingen omdat u dat het eerlijkste vindt, als ik het zo mag zeggen. In Nederland doet men dat niet. Nederland ligt naast Vlaanderen. Hoe is uw visie daarover?

Kris Van den Belt: Het kan zijn dat ik het gemist heb, maar voor zover ik weet is er geen norm. De vertaling, de implementatie van de drinkwaterwetgeving is in Nederland ook nog niet gebeurd. RIVM heeft een beleidsadvies gegeven richting het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM), zeggende dat zij EFSA-gewijs die 4,4 nanogram per liter drinkwater naar voren schuiven als norm. Men onderbouwt dat door te zeggen dat dit een piste zou kunnen zijn puur vanuit volksgezondheidskundige afwegingen. Maar mijn Nederlandse evenknie zegt dat nog moet worden bekeken wat al dan niet haalbaar is wat betreft techniciteit en hoe men daarmee zal omgaan. Die vertaalslag is bij mijn weten nog niet gebeurd. Wij gaan dezelfde oefening maken.

Met no gold-plating wil ik vooral zeggen dat we moeten beseffen dat het gaat over een basisproduct. Drinkwater wordt geproduceerd in Wallonië, stroomt via Brussel naar Vlaanderen. Als we allemaal verschillende normen beginnen te hanteren, wordt dat een heel moeilijk verhaal. Wij zijn als lidstaat de onderhandeling over een richtlijn opgestart. We zeggen dat heel die 'emerging substances' een zeer belangrijk punt voor ons is, maar we vragen om het op Europees niveau te trekken en te zorgen voor een Europese dynamiek zodat je een Europees normenkader kunt uitbouwen dat state of the art, maar wel Europees is, en dat we zo weinig mogelijk verschillen in lokale normstellingen creëren want dat is moeilijk te verantwoorden en is ook niet wenselijk. Dat is in tegenstelling tot milieu. Daar heb je lokale situaties, de ecosystemen en karakteristieken zijn anders. Als je naar de menselijke gezondheid kijkt, kan men moeilijk argumenteren dat wij beter bestand zijn tegen PFAS dan de Nederlanders bijvoorbeeld. Wij willen vooral zeggen dat het op Europees niveau moet worden behandeld. Die initiatieven op Europees niveau zijn nu gestart. Een watchlistmonitoringsysteem is nu ingebed in de kern van de richtlijn zelf. De commissie heeft daar ook bijkomende taken gekregen.

Mieke Schauvliege: Maar in Vlaanderen is er nog geen initiatief genomen om die vertaling te maken.

Kris Van den Belt: We zijn volop bezig. De discussies en het op scherp stellen van wat we doen met de EFSA 4, lopen. Het debat loopt met het agentschap Zorg en Gezondheid om die EFSA-aanbeveling over de volledige compartimenten voeding, biota enzovoort te bekijken. Het volledige debat loopt nu in de totale PFAS-werking. Er zijn verschillende werkgroepen opgericht. De werkgroep handelingenkader is er. Er is de werkgroep voeding. Het topic drinkwater wordt op tafel gelegd om te kijken wat de juiste benadering is over de compartimenten heen om te zorgen dat we logisch bezig blijven. Dat loopt. Het uitsluitsel is nog niet bekend.

Mieke Schauvliege: Dan heb ik nog een reeks vragen over uitstoot via de lucht. Ik hoorde vanmorgen een verklaring dat de VMM heel performant en snel heeft gehandeld op het moment dat het duidelijk was dat er een mogelijke depositie was. Dat moment wordt eigenlijk op 2020 gelegd. Maar al in 2017 zijn er door Lantis kaartjes verspreid en is er overleg geweest waarbij duidelijk is aangegeven dat er een probleem is met depositie want men vond tot op 3 km van de vervuilingsbron verhoogde hoeveelheden PFOS, tot 8 microgram per kilogram in de bovenste lagen van de bodem. Waarom is dat geen moment geweest om in actie te schieten vanuit de VMM? Dat is toch een heel duidelijk signaal? Ik

kan begrijpen dat de kennis evolueert en dat men in 2006 nog niet helemaal gealarmeerd was, maar 2017 was toch een enorm kantelmoment. Waarom is de VMM toen niet gestart met de oefening die nu heeft gelopen?

David Knight: De eerste keer dat wij als kern lucht binnen de VMM hebben vernomen dat er een probleem was in de wijde omgeving, is pas dit jaar, dus in 2021. Er is inderdaad een memo van Lantis verschenen rond de periode 2017. Die is niet tot bij de kern lucht gekomen. Als je die memo leest – dat was de vergadering waar mevrouw Van Geyt naar verwees, dat ging toen over grondwaterproblematiek – staat daar ergens een passage in rond atmosferische depositie. Maar heel die nota gaat over PFOS, een product dat al sinds begin jaren 2000 niet meer gebruikt werd. Dat was dus een historisch gegeven. Je zou dan nog kunnen zeggen dat die PFOS in de grond zit, die wordt nog verder verspreid en dat is dan ook een vorm van atmosferische depositie. Maar zoals ik daarstraks gezegd heb, maakt dat deel uit van een bodemonderzoek en een bodemsaneringsproject. Zoals ook door de OVAM uitgelegd, werd dat in dat bodemsaneringsproject aangehaald en dan wordt er onderzocht of er een probleem is met de verspreiding. Wij hebben nu pas de informatie gekregen dat dat probleem er was. Maar dat was niet het onderwerp van gesprek in 2017, waardoor daar ook geen gevolg aan is gegeven. Was het beter geweest dat dat tot bij ons was gekomen en hadden we er dan werk van gemaakt? Dat is moeilijk in te schatten. PFOS is een problematiek die niet in het vizier zit van de luchtproblematiek. Maar ik kan niet in het verleden kijken. In ieder geval hebben we dat nu doorgesproken met de OVAM. We hebben afgesproken dat als er in de toekomst nog zo'n depositieverhalen opduiken, we daar best van op de hoogte zijn – los van het feit dat dat ook door de erkende bodemsaneringsdeskundigen wordt onderzocht – en dat we daar ook structureel overleg over gaan organiseren zodat zulke dossiers ons niet meer ontglippen.

Mieke Schauvliege: U was dus niet op de hoogte, zegt u. Hier in deze commissie heeft Gert Osselaer van Lantis verklaard dat hij bijzonder ongerust was over die verspreiding van PFOS tot 3 km, tot in het woongebied van Zwijndrecht, en dat dat de reden was waarom Lantis zelf de administraties heeft gealarmeerd, zowel de OVAM als de VMM. Het is dus toch wel zeer bijzonder, als dat de zorg was van Gert Osselaer, dat dit niet doorstroomt tot het team lucht van de VMM?

Anja Van Geyt: Ik kan daar alleen maar op zeggen dat de vergadering waar ik bij was, op 21 september, uitsluitend over de problematiek van de bodemverontreiniging ging. Daar heeft men het niet gehad over eventuele depositie van lucht. Ik heb alle documenten intern verspreid aan een aantal mensen van wie ik dacht dat ze betrokken waren, maar inderdaad niet rechtstreeks aan de collega's van lucht. Samen met mij heeft op dat moment niemand anders dat gedaan omdat de focus lag op onze rol als adviesverlener voor de lozing van verontreinigd bemalingswater en voor de problematiek van grondwater. Daar lag de focus op. Of het achteraf bekeken een verschil zou hebben gemaakt, dat weten we niet.

Mieke Schauvliege: Ik heb een vraag over de resultaten van het rapport van 18 oktober over de PFAS-concentraties in de lucht. Wij hebben dat rapport bekeken en ook naar de verschillende meetpunten gekeken. Er is een meetpunt ZD08 waar de bewoning het dichtst bij de 3M-fabriek is. Daar zijn verhoogde waarden gemeten. Het is onduidelijk of dat door werfcondities is of gelinkt is aan de uitstoot van de fabriek zelf. Maar voor de toetsingswaarde is rekening gehouden met de REACH-guidance en 20 kubieke meter per dag voor een persoon van 70 kilogram, met andere woorden een ademhalingsvolume van 0,29 kubieke meter per dag per kilogram. Wij hebben hier op de hoorzittingen van toxicologen gehoord dat de hoeveelheid stof die je per kilogram binnenkrijgt vooral van belang is voor toxiciteit. Uit de documentatie van het Environmental Protection Agency (EPA) vinden we dat zwangere vrouwen tot bijna 50 kubieke meter ademhaling per dag kunnen hebben. Ook bij kinderen is dat anders. Een kind van 1 tot 2 jaar bijvoorbeeld zou gemiddeld 8 kubieke meter per dag lucht inademen en een kind van 1 tot 2 jaar weegt grosso modo 10 kilogram, dan komen we op zo'n 0,8 kubieke meter per dag per kilogram. Dat is drie keer meer dan de waarde die gehanteerd werd. Met andere woorden, er zijn

normen gebruikt voor een gemiddelde leeftijd, maar wat met de doelgroepen kinderen en zwangere vrouwen, als we kijken naar die monitor? Is daar rekening mee gehouden of op een of andere manier over nagedacht?

David Knight: Ik wil eerst en vooral zeggen dat de Oosterweelwerken aan de gang zijn volgens vergunningsvoorwaarden en dat in die vergunningsvoorwaarden automatisch de VLAREM-bepalingen gelden en dat daar stofmaatregelen moeten worden toegepast. Sowieso.

We zijn bezig met een bijstelling van de vergunning van Lantis waarbij nog bijkomende maatregelen worden opgenomen, waaronder die monitoring. Wij willen die zaken zo snel als mogelijk in gang zetten, boven op wat normaal gebeurt bij dergelijke activiteiten. Dat proces willen we ook zo snel als mogelijk laten doorgaan zodat die bijstelling zo snel als mogelijk kan gebeuren. Daarom is aan VITO gevraagd om een toetsingskader uit te werken. VITO heeft gezegd dat zij op zo'n korte termijn enkel een tijdelijk toetsingskader konden voorstellen. De hoeveelheid inhalatoire blootstelling die er zal zijn en hoeveel intake er is door middel van lucht en door de andere compartimenten bijvoorbeeld, is allemaal nog niet duidelijk. Dat moet veel beter worden onderzocht om tot een definitieve toetsingswaarde te komen.

Belangrijk is hierbij te vermelden dat we uitgegaan zijn van 20 procent van de bijdrage van lucht in plaats van 100 procent zoals in de Lantis-versie werd voorgesteld. We zijn dus al een factor 5 verlaagd qua strengheid, als ik het zo mag zeggen. Een ander aspect dat men hier niet mag vergeten is dat de EFSA-normen afgestemd zijn op een chronische blootstelling, dat wil zeggen een blootstelling van langer dan een jaar. Wat wij nu gaan doen, is het volgende. De waarden die worden gemeten op weekbasis of meerdere weken, toetsen aan zo een waarde, klopt niet helemaal. Er moeten afspraken over gemaakt worden hoe dat het beste getoetst wordt. In mijn ogen is een glijdend gemiddelde het beste. Je kunt dat vergelijken met de normen in Hoboken bijvoorbeeld. Je hebt daar een jaargemiddeldenorm voor lood. Af en toe wordt die overschreden. Maar zolang dat jaargemiddelde oké is, dan is het goed. Op die manier moet ook naar die EFSA-normen worden gekeken. Dat zijn chronische blootstellingsnormen. Op die manier denk ik dat we met dit toetsingskader al vrij safe zitten en dat we, door het extra onderzoek dat er gaat gebeuren in het verdere traject, ook rekening houden met en eventueel kunnen verfijnen naar andere doelgroepen. Maar in dit tijdskader was dat niet nodig. In mijn ogen, rekening houdend met alles wat ik gezegd heb, wordt nu toch een vrij streng kader toegepast.

Mieke Schauvliege: Ik heb nog een paar vragen over de lozingsnorm. U hebt daarnet helemaal uitgelegd hoe het bepalen van die norm in zijn werk gaat: BBT, afstemming voor immissie. Als ik kijk naar de norm die aan Lantis is opgelegd, namelijk 1 microgram per liter, zegt u dan dat u de milieudoelstellingen zeker haalt met deze norm, of niet?

Anja Van Geyt: Neen, de milieudoelstelling is heel laag voor PFOS. PFOS is een prioritaire stof voor Europa en is bovendien aangemerkt in de richtlijn als 'ubiquitous substance' of alomtegenwoordige stof. Dat wil zeggen dat op het moment dat de norm werd ingesteld de Europese Commissie al erkende dat deze norm overal in de Europese Unie een probleem zou zijn.

Mieke Schauvliege: U zegt dat u die milieudoelstellingen niet met 1 microgram zult halen. Wel met 0,1 microgram?

Anja Van Geyt: Neen, ook niet met 0,1 microgram.

Mieke Schauvliege: Het zou dus eigenlijk nul moeten zijn?

Anja Van Geyt: Ja. Daarom zeggen we dat de enige goede manier om dat aan te pakken, substitutie is van alle PFAS door andere stoffen waar men dan wel zeker van is dat ze inderdaad milieuvriendelijker zijn. Want dat is wat er gebeurd is. PFOS zijn uitgefaseerd en PFAS zijn in de plaats gekomen, waarvan men op dat ogenblik dacht dat het veel beter

was voor het milieu. Naarmate er meer en meer informatie over vrijkomt, moeten we vaststellen dat die niet zoveel beter zijn.

Mieke Schauvliege: Ik wil toch nog eens terugkomen op de totstandkoming. Uiteindelijk bent u akkoord gegaan met een norm van 1 microgram per liter. Dat was het standpunt van de VMM, na gesprekken. Maar in mailverkeer lezen we toch dat het mogelijk was om tot 0,1 microgram per liter te komen, ook financieel. Er zijn financiële analyses gemaakt van wat het zou kosten om tot die 0,1 microgram per liter te komen ten opzichte van 2,5 microgram per liter. Ik begrijp nog altijd niet goed, als het technisch en financieel haalbaar is, waarom de VMM dan niet de 0,1 microgram per liter heeft opgelegd.

Anja Van Geyt: Het dossier is bestudeerd met die studie die gevraagd was door onze dossierhouder op de buitendienst. Die heeft geconcludeerd dat het financieel niet haalbaar was.

Jan Van der Meulen: Ik denk dat het altijd de bedoeling geweest is om naar die 1 microgram per liter te streven en dat door de uitgebreide rapportage die door Lantis uitgevoerd wordt en ook aan ons bezorgd wordt, blijkt dat die 0,1 nu wel haalbaar is. Maar het streefdoel is altijd 1 microgram geweest, voor zover ik weet.

Mieke Schauvliege: Dan ga ik toch nog even een mail bovenhalen. Daarin lees ik dat de exploitatiekosten voor een lozingsnorm van 0,1 microgram per liter en 2,5 microgram per liter respectievelijk 485.000 euro en 1.283.000 euro zijn. Er zijn berekeningen gemaakt. Er is een BBT die aantoont dat het wel kan. Het zijn natuurlijk meerkosten. Daar ga ik niet over discussiëren. Maar toch wordt daarvan afgeweken.

Anja Van Geyt: Onze dossierhouder heeft toen geoordeeld dat de kosten en de hoeveelheid actieve kool die extra zou moeten worden ingezet, disproportioneel waren. Dat is wat ik vanmorgen ook al zei, namelijk dat het door ons soms moeilijk te beoordelen is en dat we daarvoor nu de VITO-BBT-tool hebben laten ontwerpen. We hopen dat dat ons een houvast biedt om discussies zoals deze objectiever te kunnen voeren.

Mieke Schauvliege: De kostprijs – ik somde een aantal cijfers op – betekent natuurlijk meerkosten door het opleggen van de norm van 0,1 microgram per liter. In welke mate heeft BAM geprobeerd om die norm hoger te krijgen dan 0,1 microgram per liter? Hoeveel druk hebben zij daar op uitgeoefend?

Anja Van Geyt: Bij mijn weten was de oorspronkelijke vraag 2,5 microgram en hebben wij de drie mogelijkheden die er waren op een rijtje gezet. De conclusie was dat de 1 microgram per liter als maximale norm zou gelden. Dan weet je dat er sowieso lager moet worden geloosd om nooit boven die maximale norm te komen. Dat is toen het oordeel geweest.

Mieke Schauvliege: De vergunning. Neen, ik ga dat straks …

De voorzitter: Collega Schauvliege, ik hoor u spreken over 'straks'. U bent bijna een uur bezig. Ik zou u toch willen vragen om stilaan af te ronden.

Mieke Schauvliege: Ik ga afronden met nog twee vragen, een over 3M zelf en de huidige vergunning die verleend is. Er is afgelopen maanden een nieuw vergunningsproces geweest. U gaf daarnet aan dat er een bijstelling geweest is. Nu zou er voor PFOS een norm van 1 microgram per liter gelden. Voor de andere stoffen PFBS en PFBA zou er ook een bijstelling gekomen zijn. Kunt u mij vertellen wat het advies van de VMM precies was over de normering voor PFBS en PFBA?

Jan Van der Meulen: Ik ga eerst even terug naar de hervergunning van 2020 waar er normen toegestaan zijn voor een overgangsperiode van 2 jaar, waarna voor PFOS onmiddellijk 1 microgram per liter zou gelden. Voor PFOA had 3M al een verlaging van 220 µg/l naar 40 µg/l gevraagd. Dan zijn de meeste andere stoffen ook verlaagd. Omdat er

weinig data beschikbaar waren voor PFBS en PFBA, omdat dat de eerste keer was dat die stoffen als individuele stoffen aangevraagd werden want vroeger zaten ze in de SOF-parameter (soluble organic fluorine) vervat, zijn er hoge waarden voor vergund, weliswaar voor een beperkte termijn. In die vergunning was ook opgenomen dat in oktober 2021 een overleg georganiseerd moest worden door 3M met de adviesverlenende instanties om hun toekomstplannen en toekomstige normen, die zouden moeten ingaan vanaf 1 juli 2022 voor te stellen. Dat overleg zal volgende week vrijdag plaatsvinden want het is in het gewijzigde vergunningentraject overeind gebleven. Wij hebben voor de herziening die de provincie gevraagd heeft, zoals ik vanmorgen ook al heb toegelicht, in onderling overleg beslist om ons te baseren op de beschikbare analyseresultaten met de zuivering die al gedeeltelijk aangepast was. De derde actiefkoolfilter stond er weliswaar nog niet toen wij ons advies hebben uitgebracht. Dat was 650 microgram per liter.

Zoals ik ook gezegd heb, heeft het departement 3 of 4 weken later geadviseerd. Dan zijn er een paar evoluties geweest. Zo kwam er ook het rapport van Greet Schoeters waaruit bleek dat PFBS ook een problematische stof is. Het hervergunningstraject was gebaseerd op de MER-screening van een erkend MER-deskundige, waaruit bleek dat voor PFOS er een negatieve invloed zou zijn met de nieuwe norm van 2 microgram per liter die 3M vooropstelde, die dan al verstrengd was naar 1 microgram per liter. Voor een aantal andere PFAS zou er ook een negatieve invloed zijn, onder andere PFBS, vandaar die verkorte termijn. Die MER-screening is toen gebeurd op basis van Italiaanse en Nederlandse cijfers want voor die stoffen was er geen PNEC voorhanden, ook geen indelingscriterium en geen milieukwaliteitsnormen (MKN). Ondertussen zijn die waarden weeral achterhaald en veel strenger geworden. Volgende week zullen we met 3M rond de tafel zitten en zal er ook een toetsing op basis van de Wezer-toets gebeuren, op basis van de nieuwe waarden die gelden voor oppervlaktewater, waarvoor Europa momenteel bezig is met het uitwerken van een richtlijn.

De Afdeling Gebiedsontwikkeling, Omgevingsplanning en -projecten (AGOP) Milieu had bijkomende informatie en er was ook de bestuurlijke maatregel van handhaving die een verbod oplegde tot de lozing van PFBSA waarvan PFBS en PFBA afbraakproducten zijn. We zouden dus kunnen aannemen dat als die stof niet mag worden geloosd, die afbraakproducten ook niet mogen worden geloosd. Daar hebben zij een strengere norm van 20 microgram per liter gehanteerd. In de POVC hebben wij dat bijgetreden. Daarom zal dit vermoedelijk zo ook in de nieuwe vergunning worden opgenomen.

Mieke Schauvliege: Dus 650 microgram per liter ten opzichte van 20 microgram per liter. Dat betekent dat het inzicht van de Vlaamse overheid op 3 weken tijd enorm veranderd is.

Anja Van Geyt: Mag ik dit even toelichten? Eind juli, begin augustus hebben wij het dossier gekregen vanuit de Europese Commissie met een eerste voorstel voor milieukwaliteitsnormen voor PFAS. Dat was toch wel een belangrijk nieuw inzicht voor ons. Ik wil eerst iets zeggen over de status van dat dossier. Het is nog geen voorontwerp van de richtlijn. Het is slechts een eerste versie van een voorstel van normen. Dat is nu naar de Scientific Committee on Health, Environmental and Emerging Risks (SHEER) gestuurd, dat is het wetenschappelijk comité op Europees niveau. Dat is een groep experten die zich daar nog moet over buigen. Dat document is eigenlijk nog zeer preliminair, maar we proberen er toch al inzicht in te krijgen. In die zin is dat vernieuwend voor ons.

Ik wil het even toelichten. MKN's worden opgesteld en afhankelijk van de eigenschap en de structuur van stoffen gaat men naar verschillende routes kijken. Voor PFOS zijn er drie routes van belang: de directe toxiciteit, de secundaire doorvergiftiging naar de waterorganismen en ten slotte de secundaire doorvergiftiging naar de mens door het eten van waterorganismen. In dat Europese dossier heeft men de volledige doorrekening gedaan voor één stof. Voor PFOA is men dus tot een voorstel van een norm gekomen. Die zou 0,22 nanogram per liter bedragen. Die stof ziet men als referentiestof. Het gaat over een groep van 24 PFAS die men zou normeren. Voor al die andere stoffen gaat men vergelijken met PFOA. Men werkt met een relatieve potentiefactor die eigenlijk een maat

is voor toxiciteit, en de relatieve bioaccumulatiefactor die een maat is voor het accumuleren van die stof. Zo komt men voor elke stof tot een veilige waarde in water. De ene is al meer accumuleerbaar dan de andere. Daar stopt het verhaal niet. Nieuw is dat men voor het eerst rekening gaat houden met het cumulatieve risico. Bij de eindevaluatie moet men de verhoudingen tussen concentraties in het water en de veilige concentratie van alle individuele PFAS-stoffen optellen en dat getal moet kleiner zijn dan 1. Met andere woorden, we moeten altijd de totale druk van alle PFAS-stoffen samen gaan bekijken. We hebben nog niet veel metingen voor PFAS in oppervlaktewater, maar wel voor PFOS.

De concentraties in de Schelde zijn de volgende. De jaargemiddeldenormen tussen 2017 en 2020 variëren van 0,25 nanogram per liter tot 21 nanogram per liter. Dat wil zeggen dat de normen niet worden gehaald en dat eigenlijk de hele pot voor de som van alle PFAS daarmee al vol zit. Het komt er eigenlijk op neer dat we geen enkele lozing meer zouden kunnen vergunnen boven de rapportagegrens. Dan nog zit je met het probleem dat die rapportagegrens veel hoger ligt dan uw norm. Dat is wel nieuw inzicht dat ertoe geleid heeft dat collega Van der Meulen zich aangesloten heeft bij het advies van AGOP. Waarom dan precies 20 en geen 10 of geen 30?

Jan Van der Meulen: De 20 is ook niet wetenschappelijk onderbouwd. Dat is een norm die sowieso onhaalbaar zal zijn. We zullen moeten afwachten hoe daarmee zal worden omgegaan. Vermoedelijk zal het bedrijf in beroep gaan. Maar ondertussen gaat de hervergunningsprocedure voor de parameters die vervallen op 1 juli 2022, sowieso moeten worden opgestart. Dat proces zal voor het einde van dit jaar moeten worden opgestart. 3M is bezig met het nagaan van tertiaire technieken, vooral ionenwisseling en omgekeerde osmose. Ze zijn ook van plan het grootste deel van hun water te hergebruiken. We zullen zien binnen welke termijn het mogelijk zal zijn, maar sowieso zullen de normen vanaf juli volgend jaar sowieso serieus verstrengd worden. Ik denk dat ze zich daar wel van bewust zijn.

De voorzitter: De heer D'Haese heeft het woord.

Jos D'Haese: Bedankt voorzitter, en bedankt mensen van de VMM om in de voormiddag al uitgebreid en gedetailleerd te antwoorden op een heel aantal vragen.

Ik ga op een aantal zaken nog door, mevrouw Schauvliege heeft al veel aangeraakt.

Het stuk rond de waterkwaliteit en de lozingen bij 3M is mij nog niet heel duidelijk, om heel eerlijk te zijn. Ik heb begrepen dat de metingen die jullie doen een ander statuut hebben, en niet zomaar kunnen gebruikt worden voor handhaving door de Omgevingsinspectie, maar er zijn wel afspraken om data door te geven om te zorgen dat daar wel gevolg aan kan worden gegeven. Ik wil daarover twee zaken aankaarten.

Ten eerste, ik begrijp dat een aantal metingen van 2011 niet bij de Omgevingsinspectie zijn aangekomen. Dat hebben zij hier ook gezegd. Is daar een specifieke reden voor? Als we daarnaar kijken, dan zijn dat net de allerhoogste metingen van de reeks.

Jan Van der Meulen: Het is zo dat, ik denk sinds 2011, het MIP – het milieu-inspectie programma opgesteld is, waarbij wij overschrijdingen doorgeven aan Handhaving. Daarvoor moeten wij rekenen op tabellen, die wij krijgen, met vergunde en gemeten waarden. Er moet toen helaas iets misgelopen zijn, want die waarden van 3M zijn niet tot bij ons geraakt. Dat was een eenmalige, zeer hoge overschrijding – dat weet ik – maar die data hebben ons niet bereikt, zodanig dat we die toen niet hebben doorgegeven. In 2016 was er weer een overschrijding, en die hebben we in 2017 wel gemeld, door het MIP. Meer kan ik er niet over zeggen.

Jos D'Haese: Oké. Het is een beetje bizar, maar dat kan gebeuren, waarschijnlijk.

Anja Van Geyt: Ja, wat ik nog bijkomend kan zeggen is dat wij ons gebaseerd hebben op rapporten die wij maken tussen onze databank met de vergunde gegevens en onze

databank met de meetgegevens. De vraag van de Milieu-inspectie om input te geven voor hun inspectieprogramma is voor het eerst gesteld, denk ik, in 2011 of 2012. Wij hebben die rapporten dan met dat doel aangemaakt. Waarschijnlijk is daar iets misgelopen, maar het is geenszins zo dat dat met opzet niet doorgegeven is.

Jos D'Haese: Ik bedoel ook niet dat het met opzet is, maar het is toch wel bijzonder: jullie zitten mee in dat traject rond 3M, jullie kennen die waarden, jullie weten dat er een probleem is met die stof, en dan komt daar een overschrijding van bijna 30 keer de norm, en dat blijft liggen. Zelfs als jullie zelf niet kunnen handhaven, is dat toch een enorme gemiste kans om het leefmilieu te beschermen, en de mensen die daar wonen?

Anja Van Geyt: Ja, maar er is ook twee keer per jaar decentraal overleg tussen de collega's op de buitendiensten en de collega's van de afdeling Handhaving, en we weten ook dat bepaalde bedrijven jaarlijks bezoek krijgen van de afdeling Handhaving, en dat 3M zo'n bedrijf is. Zij gaan dus sowieso jaarlijks inspectie doen, en ik denk dat dat ook duidelijk aan bod komt op het decentraal overleg.

Jan Van der Meulen: Het is ook zo dat als wij die overschrijdingen doorgeven aan Handhaving, dat zij daar niet kunnen op verbaliseren.

Jos D'Haese: Dat heb ik begrepen. Zij moeten dan zelf nog gaan meten, niet?

Jan Van der Meulen: Het is voor hen een aanleiding om op bezoek te gaan bij die bedrijven en daar staalnames te gaan doen. Maar zoals mevrouw Van Geyt zegt, is 3M een bedrijf dat sowieso enkele keren per jaar door Handhaving wordt bezocht. 3M is een IPCC-bedrijf (Integrated Pollution Prevention and Control). Het is zo dat, ook als wij een hoge waarde vaststellen en dat melden, dit daarom niet inhoudt dat zij ook een overschrijding gaan meten.

Jos D'Haese: Dat begrijp ik. Enfin, ik vind het raar, maar ik begrijp hoe het komt dat het zo is. Maar ik neem aan dat die overschrijding van 30 keer de norm niet volledig is, dat zijn meestal momenten waarop er iets gebeurt …

Jan Van der Meulen: Dat was één piek.

Jos D'Haese: Dat wil ik zeggen. Het is één piek. Daarom is verwijzen naar een jaarlijkse controle volgens mij iets helemaal anders. Het is toch jammer dat we, als overheid – welke instantie het ook is – vaststellen dat er een overschrijding is, en dat het dan blijft liggen. Ik hoorde net zeggen: de gegevens van 2016 hebben we in 2017 doorgegeven. Dan is het voor hen natuurlijk veel te laat om te gaan controleren met eigen metingen, en dan blijft het toch altijd liggen. Er zijn toch veel gemiste kansen, als ik het zo mag zeggen.

Jan Van der Meulen: Ja, excuseer, maar we spreken nu over 2011, dat is al 10 jaar geleden. Het is wel zo dat als zoiets vandaag zou gebeuren, dat het onmiddellijk doorgegeven zou worden.

Jos D'Haese: Ook bij andere bedrijven?

Jan Van der Meulen: Ja

Jos D'Haese: Oké, dat is in elk geval een heel goede zaak.

Ik ga toch nog heel even door op de lozingsnorm. Er werd daarnet gesproken over de aanpassing van de lozingsnorm van 3M in 2020, en het verschil met die van Lantis, die ze al in 2017 hebben gekregen. U zei: er is een verschil tussen proceswater – dat veel complexer is, met meer organische stoffen – en het bemalingswater van Lantis. Dat is natuurlijk zo. Maar we hebben het hier over PFOS en PFOA, die ook bij 3M enkel van bemalingswater komen. Het verschil is volgens mij niet zo groot. Het kan zijn dat het daarna op het bedrijf terug gemengd wordt met proceswater, maar dat is de

verantwoordelijkheid van 3M. Maar als Lantis op korte termijn een waterzuiverings-installatie kan bouwen die tot 0,1 microgram per liter kan zuiveren, waarom zou 3M dat niet kunnen? Het gaat over hetzelfde bemalingswater, aan de andere kant van het hek. Of vergis ik mij? Is er nog een verschil in het bemalingswater waarover we het hier hebben? Het is geen proceswater. PFOA en PFOS toch niet.

Jan Van der Meulen: 3M pompt natuurlijk op vanuit de kern van de verontreiniging, terwijl Lantis meer vanuit de pluim zal pompen, waar de concentraties lager liggen. Er is ook het verschil dat het bemalingswater van 3M de ganse zuivering doorloopt en vermengd wordt met al het procesafvalwater. Dat is hun verantwoordelijkheid. Dat is onder andere ook een van de optimalisatietrajecten die voorliggen: het afkoppelen van het bemalingswater van de biologie, of zelfs de fysicochemie, en onmiddellijk aanpakken op de actiefkoolkolommen. Dat gaat uitgevoerd worden. Dat had misschien al veel vroeger moeten gebeuren.

Jos D'Haese: Dat is inderdaad de vraag: waarom is dat al niet veel vroeger gebeurd? Al in 2017 stond in jullie mails en brieven daarover: 'eigenlijk zouden we naar 0,1 moeten gaan, maar we zullen 1 geven'. Daar hebben we het daarjuist al over de reden daarvoor gehad. Maar 3 jaar later verlengen jullie een norm van 30 nog eens met 2 jaar.

Jan Van der Meulen: Maar dan is het nog altijd zo dat het bemalingswater aangepakt wordt voor de actiefkoolkolom, maar daar toch nog wel vermengd wordt met al het andere, want die korteketen-PFAS, en evenmin de langeketen-PFAS – want het is een heel complexe mix – zitten daar ook al bij. Die gaan ook een deel van het actieve kool innemen, dus de verwijdering zal nooit zo groot zijn. Maar we zien nu, door de plaatsing van de derde actiefkoolfilter, dat de norm van 1 microgram per liter niet meer overschreden wordt.

Jos D'Haese: Ja, daarnet werd er ook verwezen naar heel de problematiek van de korteketen-PFAS. Maar dat is toch een probleem van 3M, dat zij dat water vermengen? Zij kappen het bemalingswater bij hun proceswater. Het is hun beslissing om die twee te vermengen. Daar hebt u toch niets mee te maken? Dan moet u toch niet nog een overgangstermijn van 2 jaar geven, vanwege het feit dat dit vermengd wordt?

Jan Van der Meulen: Zij moeten nu nog bijkomende technieken – deelstroom-behandelingen en dergelijke – gaan invoeren. Ze moeten eerst nog gaan onderzoeken, of laten onderzoeken, hoe de verwijderingsrendementen daarvan zijn, en wat de mogelijkheden daarvan zijn. Zoiets vergt toch altijd een zekere termijn. De standaardtermijn om maatregelen te implementeren die wij voor bedrijven voorzien, ligt meestal rond de 3 jaar. Dat is hier dus al ingekort naar 2 jaar.

Jos D'Haese: We hebben de afgelopen weken diezelfde discussie gehad met de mensen van Omgeving. Ik heb toen ook gesteld dat het nu het ineens wel sneller kan, omdat er publieke verontwaardiging is. Dat duidt er dan toch op dat die termijnen te lang zijn? Daarnet werd hier door iemand gezegd – ik weet niet meer wie – dat de extra kolom actiefkoolfilter pas deze zomer gezet is, en dat dit wel rijkelijk laat is. Ik denk ook dat dat rijkelijk laat is. Als je er al twee hebt staan, dan is het geen 'rocket science' om er nog een derde achter te zetten. Zijn we het er dan over eens, of zijn we het er niet over eens, dat er toch een probleem is als die termijnen zo lang zijn, wanneer het gaat over zo'n hoge ladingen die worden geloosd in ons milieu? Of denken jullie dat we daar niets aan moeten veranderen? Voor mij is het een conclusie, na de gesprekken die we hier hebben gehad, dat die termijnen veel te ruim bemeten zijn. Dit is technisch – mijn excuses, ik ben geen ingenieur – maar het bemalingswater apart nemen, en dan de installatie erop zetten die Lantis in een hap en een slik gebouwd heeft, dat is technisch niet zo heel moeilijk. Dat is toch puur een financiële kwestie?

Jan Van der Meulen: Ja, dat is altijd een afweging tussen het technisch en financieel haalbare.

Jos D'Haese: Ik snap niet waarom jullie die afweging op die manier maken. Dat 3M ze zo maakt, dat snap ik, maar dat de VMM of Omgeving ze zo maken, dat snap ik niet.

Ik wil het nog over één zaak hebben. Nadat bij studies van de Universiteit Antwerpen de hoogste concentraties ooit van PFOS werden gemeten in vogeleieren, maakt de VMM – in het kader van het saneringstraject van 3M – de bedenking dat de vooropgestelde maatregelen ondermaats waren, gezien de grote kwetsbaarheid van het gebied. Dat ging over Blokkersdijk. De vaststelling dat er geen negatief effect was waar te nemen, vond men wetenschappelijk zwak. Verder werd gezegd dat 'een veel diepere wetenschappelijke studie zich opdringt, om na te gaan welke gevolgen die hoge concentraties PFOS hebben, en wat de mogelijke saneringsremedies zijn'. Dat onderzoek, waar hier om gevraagd werd, is dat ook effectief uitgevoerd geweest, bij jullie weten?

Jan Van der Meulen: Dat weet ik niet meteen.

Jos D'Haese: Dat weten jullie niet. Misschien kunnen we dat nog even nagaan?

Wat ik opvallend vind, is dat jullie in 2009 zeggen dat er een groot probleem is, dat er hoge overschrijdingen zijn waarvan de gevolgen niet gekend zijn, en dat er nieuwe maatregelen moeten genomen worden. Maar de soepelheid waarmee er daarna mee wordt omgesprongen, vind ik opvallend.

Jan Van der Meulen: Ik denk dat dat ook een voorwaarde was die door het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) opgelegd was. Ik denk dat er mogelijk een terugkoppeling geweest is, en dat er een nieuwe studie aan de UAntwerpen werd uitgevoerd, en dat dit meer door ANB zou opgevolgd worden.

Jos D'Haese: Oké, dat zullen dan verder nagaan.

Over de vergunningen voor Lantis zelf – ik ga niet te veel terugkomen op discussies die we al hebben gehad – zijn een aantal zaken volgens mij niet aangehaald.

Ten eerste is er de norm waarover jullie oorspronkelijk zijn begonnen. Jullie zijn niet gestart met 1 microgram, jullie zijn gestart met 0,1 microgram – in het vooroverleg, zoals dat dan heet – en 3M zelf had gezegd dat die haalbaar was. Eén dag voordat jullie technisch opvolgoverleg hebben gehad, op 28 september 2017, mailden zij aan BAM dat de vooropgestelde norm van 0,1 gram per liter technisch haalbaar is, maar dat het toch opportuun is om een hogere norm te bekomen in de discussie met de VMM. Zij doelden dan op het verkrijgen van een norm van 2,5 microgram. Jullie hebben die dan uiteindelijk op 1 microgram gezet. De 0,1 is ook in de praktijk haalbaar gebleken. Hadden jullie die informatie, dat zij wisten dat het technisch haalbaar was, of hadden jullie die niet? *(Opmerkingen)*

Jos D'Haese: Neen. Dus die informatie is alleszins niet doorgestroomd tot bij jullie.

U zei daarjuist ook dat er grote politieke druk is geweest dat het vooruit moest gaan, maar dat dit geen invloed heeft gehad op de beslissing. Het is natuurlijk moeilijk om daar de vinger op te leggen, maar in de mail waarin de norm wordt vastgelegd staat: "ondanks de vaststelling dat er een overschrijding is van de milieukwaliteitsnorm in de Schelde en de Palingbeek, hebben we begrip voor de noodzakelijkheid van de werken, en de bezorgdheid over de inzet van te grote hoeveelheden actief kool bij nog lagere lozingsnormen". Dan lijkt het er toch op dat het wel zijn effect heeft gehad, of dat het op z'n minst mee in rekening genomen werd dat het moest vooruitgaan?

Anja Van Geyt: Niet anders dan in andere dossiers, denk ik. We zitten altijd met die dubbele afweging van enerzijds impact, en anderzijds BBT. Wij zouden veel liever enkel maar advies geven over de impact. Dat zou het voor ons veel gemakkelijker maken.

Jos D'Haese: Dat is genoteerd.

In verband daarmee zei u dat de voorzitter van de raad van bestuur van BAM, de heer Van Herreweghe, rechtstreeks contact heeft opgenomen met de administrateur-generaal van de VMM in verband met die normen. Is dat de normale procedure, dat absolute toplui over de bepaling van normen contact opnemen met elkaar?

Anja Van Geyt: Ik denk niet over de bepaling van de normen, maar dat het eerder ging over de vraag met wie er contact moest opgenomen worden.

Jos D'Haese: Met alle respect, maar dat lijkt me toch iets dat een of andere secretaris of bodemdeskundige ook kan doen?

Anja Van Geyt: Er was ondertussen inderdaad al contact met de collega's …

Jos D'Haese: Het is juist daarom dat ik het opvallend vind, omdat nadat er al contact is geweest op uitvoerend niveau, op operationeel niveau, dat er dan op het niveau van de absolute top van die administraties contact met elkaar wordt opgenomen. Ik moet zeggen dat ik dat heel opvallend vind. Zeker in de hele vraagstelling over hoeveel druk er van wie op wie is geweest. Maar, oké.

Over de luchtkwaliteit hebben we het gehad, denk ik. Iemand zei – mijn excuses, ik weet niet meer wie – "we hangen voor een belangrijk stuk af van de informatie die het bedrijf zelf geeft, of er via de lucht iets buiten gaat of niet, en of wij daar dan verder op gaan werken." Dat is iets dat we hier al vaak hebben gehoord, dat men afhankelijk is van de informatie die een bedrijf aanlevert, opdat men dat bedrijf zou kunnen controleren. Daar zitten we in een vicieuze cirkel. Ik heb vorige week ook aan de mensen van Omgeving gevraagd hoe ze denken daaruit te geraken. Ik begrijp ook wel dat je niet aan elke schouw alle bestaande stoffen kan gaan monitoren. Is dat op te lossen met meer personeelsinzet, zodat er een beetje meer ruimte voor is? Moeten er strenge regels voor bedrijven zijn rond informatieverstrekking? Hoe geraken we uit die vicieuze cirkel? Ik wil wel geloven dat iedereen van goede wil is. Nadat we hier in de commissie een aantal mensen hebben gezien, is het heel moeilijk te geloven dat iedereen van goede wil is, jullie kennen ze ondertussen ook. Hoe geraken we daar door, dat onze administraties, die bedrijven moeten controleren, van die bedrijven afhankelijk zijn voor informatie op basis waarvan ze moeten controleren? Ik neem aan dat dit een discussie is die bij jullie ook wel speelt. Zijn daar al concrete ideeën, voorstellen of pistes voor?

David Knight: Wel, het klopt dat als wij een dossier voor ons krijgen, wij ons dan voor een heel belangrijk deel moeten baseren op de informatie die in het vergunningsdossier zit. Daarnaast zijn er nog bronnen die wij kunnen raadplegen, zoals de BREF-studies en de BBT-studies. Dat is allemaal werk dat kan gebeuren. Ik denk niet dat er een volledig waterdicht systeem bestaat, maar we kunnen dat systeem wel zo waterdicht mogelijk maken. Het klopt dat we erover gepraat hebben hoe dat zou kunnen.

Het is daarnet al aangehaald dat kennis en expertise belangrijk zijn. We moeten die expertise bijhouden, en we moeten die kennis kunnen ontwikkelen. Daar is minder tijd voor dan vroeger. Een tweede heel belangrijk aspect, is de MER, en de hervergunning. Bij het Departement Omgeving is de eeuwigdurende vergunning ook al aangehaald. Het is juist tijdens zo'n vergunningsproces dat alles nog eens naar boven gehaald wordt, dat er een uitvoeriger MER kan gebeuren. Een MER die echt goed in elkaar zit, die opgemaakt is door mensen met expertise, die dan op hun beurt goed gecontroleerd en geaudit worden op hun werk, dat alles samen moet maken dat het proces zo waterdicht mogelijk kan zijn. Het is voor een stuk bepaald door de mensen die erachter zitten, om dat te kunnen bewerkstelligen. Nogmaals, ik denk dat er geen waterdicht systeem zal zijn, en er zullen altijd nieuwe 'emergent contaminants' zijn. Maar dat zou al een heel stuk helpen om daar zeker niet meer op in te boeten en het eventueel te versterken.

Jos D'Haese: Oké, bedankt. Dat zijn al een heel aantal concrete pistes. Ik begrijp dat expertise een belangrijke zaak is. Als we nu rond PFBS en PFBA aanpassingen hebben omdat we FBSA hebben gevonden, terwijl die twee stoffen eigenlijk afbraakproducten zijn van FBSA, dan had iemand dat eigenlijk ooit al moeten doorhebben dat we waarschijnlijk met een afbraak daarvan zouden zitten. Maar goed, bedankt voor die suggesties.

Ik heb nog een heel concrete vraag. Ik ben heel blij dat jullie niet alleen bij 3M gaan meten aan de schouw, maar ook bij afvalverbrandingsinstallaties. Ik vind het waanzinnig dat we tot nu toe niet weten wat daar uit de schouw komt, terwijl het wel mag worden verbrand. Wij hebben hier vorige week gehoord dat de actieve kool die gebruikt is bij 3M, wordt afgevoerd naar de cementovens, omdat men daar op nog hogere temperaturen kan verbranden, wat waarschijnlijk een goede zaak is. Ik neem aan dat dat niet mee in jullie programma zit, aangezien het over de taalgrens ligt, of wel?

David Knight: Ja dat klopt. De cementovens werken wel op een nog hogere temperatuur …

Jos D'Haese: Nog 200 graden erbij, als ik het goed heb begrepen.

David Knight: Als het goed zit in Antwerpen, dan zal het waarschijnlijk wel goed zitten in Wallonië. Maar goed, als we merken dat het niet zo is, dan zullen we ook niet nalaten onze Waalse collega's daarvan op de hoogte te brengen.

Jos D'Haese: Het zijn natuurlijk wel andere processen, de temperatuur ligt hoger, maar de techniek van de verbranding – draaitrommelovens, naverbrandingsinstallaties – is waarschijnlijk wel anders dan in een cementoven. Het lijkt me dat we dat daar goed in het oog moeten houden.

David Knight: Dat klopt. Maar binnenkort hebben wij meetmethodes daarvoor, en kunnen die ook door anderen gebruikt worden.

Jos D'Haese: We zullen jullie helpen in het Waals Parlement, om te zorgen dat we daarmee dan ook vooruit kunnen geraken.

Ik heb een laatste vraag over het personeelskader. Ik ben heel blij met de openheid die er daarover is geweest vandaag. Ik denk dat het niet gemakkelijk is om dat op tafel te leggen, maar we hebben dat hier in opeenvolgende hoorzittingen heel scherp gehoord van verschillende mensen, van verschillende afdelingen. Er werd gezegd: "door de besparingen zijn we heel erg afhankelijk van de evoluties op Europees vlak." Er is ook gezegd – daarover hebben we het daarnet al gehad – : "we zijn heel erg afhankelijk van de informatie die ons wordt verstrekt door de industrie zelf." Is het ook zo dat je door de besparingen – als de VMM – afhankelijker wordt van de informatie die vanuit de industrie zelf komt?

Bernard De Potter: Ik kan daar niet zomaar een eenduidig antwoord op geven, zonder er een echte ernstige analyse van te maken. Het zal niet met tien mensen extra opgelost zijn. Het gaat vooral ook over competenties en dergelijke meer. Is het denkbaar om daar expertencolleges tussen te steken? Dat gaat alvast de tijd verlengen. Hoe kun je onafhankelijke experten vinden? Het gaat immers over bedrijfseigen dossiers. Men zal dus sowieso mensen wraken die er iets van kennen. Men kan moeilijk een concurrent als expert optrommelen. Het kan ook anders opgelost worden dan met extra personeel. Maar om nu 'on the spot' te zeggen dat dit dé oplossing is …

Jos D'Haese: Het gaat er niet over of dat de oplossing is, maar hebben jullie de afgelopen jaren gemerkt dat – doordat je ongeveer 20 procent van het personeel bent kwijtgespeeld – er daardoor een grotere afhankelijkheid is van de informatie die jullie aangeleverd krijgen vanuit de bedrijven? Is het een vaststelling dat er daardoor minder aan eigen kennisopbouw en onderzoek daarrond kan gedaan worden, of niet?

Bernard De Potter: Er is, zoals ik zei, sowieso ingeboet op kennisopbouw en vorming. Als we een sector willen analyseren en proactief gaan kijken waar er mogelijke knelpunten zitten, dan hebben we daar natuurlijk geen ruimte meer voor. Dat is helder, denk ik.

Jos D'Haese: Oké, dat is heel duidelijk.

Dank u wel voor al jullie antwoorden.

Bernard De Potter: By the way, leidend ambtenaren bellen of mailen soms wel naar elkaar om te vragen wie de juiste persoon is om op een vergadering aanwezig te zijn. Dat gebeurt dus wel.

De voorzitter: De heer Daniëls heeft het woord.

Koen Daniëls: In mijn eerste vraag, of tussenkomst, wil ik gewoon vaststellen dat ik een aantal collega's hier enkele keren het werkwoord 'lijken' in de mond hoor nemen. Collega's, we zijn een parlementaire onderzoekscommissie. Als de mensen hier antwoorden geven dat iets is op de ene of andere manier, dan is dat een feit. Ik wil er toch op wijzen dat wij geen 'hineininterpretierung' of andersoortige interpretaties moeten geven. Ik heb ook vastgesteld dat ik hier, tot twee keer toe, van acht mensen heb gehoord dat er geen politieke beïnvloeding is. Dat kan tellen. Dat is niet één iemand, dat zijn er acht. Dat wil ik toch nog even meegeven, ook in het kader van de vragen die we daarnet hebben gesteld.

Ik wil nog even dieper ingaan op een document. Dat is het document 'Bijlage 1. Terugkoppeling bedrijven VMM. Aanvulling AHH', dat ons bezorgd is. Dat is een Exceltabel. Die tabel gaat over metingen van PFOS, over de jaren heen. Als ik daarin lijn 112 neem, dan zie ik daar: 'Sector chemie. 3M, België', en daar zie ik wel al metingen vanaf 2011. Er staat een getal voor 2011, voor 2013, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020. Daar staan telkens getallen van waarden die voorkomen, en waaruit ik begrijp dat er wel al gemeten is vanaf 2011. Ik heb daarstraks de vraag gesteld vanaf wanneer er gemeten wordt. Toen is er gezegd dat er vanaf 2015 wordt gemeten. Daarom zit ik nu met de vraag: vanaf wanneer wordt er PFOS gemeten door de VMM?

Wim Gabriels: Ja, ik ben deze morgen wat onvolledig geweest in mijn antwoord. Het is zo dat het startpunt van de metingen, specifiek voor PFOS, verschillend is per meetnet. Voor oppervlaktewater ligt dat anders dan voor waterbodem en biota, en voor afvalwater ligt dat ook weer anders. Ik ben blijkbaar vergeten om de jaartallen voor afvalwater te vermelden. Daar zijn we inderdaad beginnen te meten in 2009.

Koen Daniëls: Oké, in 2009. De tabel die wij hebben start maar in 2011.

Wim Gabriels: Ja, in 2009 zijn we in het algemeen beginnen meten. Dat gaat dus over alle bedrijven.

Koen Daniëls: Oké. Dan wil ik daar even op verdergaan. Het is iets wat ik deze ochtend ook naar voren heb gebracht. Vanaf wanneer zijn er waarden? Als ik die tabel bekijk – waar ik daarnet naar verwees – daar zijn sommige vakjes blauw, en andere rood. Boven de tabel staat 'in rood aangeduid: waarden hoger dan 0,1 microgram per liter PFOS'. Als ik dan in die tabel kijk, zijn daar zaken in het rood aangeduid: Van Loon en zoon, afvalwater, dat staat voor 2011 al in het rood met 0,18. Maar als ik dan kijk bij 3M, dan stel ik in 2011 een waarde van 1.120 vast – wat volgens mij hoger is dan 0,1 – en dat staat dan in het blauw aangeduid. Mijn vraag is dus: hoe moet ik die tabel lezen? De waarde van 0,18 die wordt gemeten staat in het rood. Dat klopt, want 0,18 is meer dan 0,1. Maar de waarde van 1.120 die in het blauw staat, daarvan heb ik geen legende. Er staat niet in hoe ik de blauw gearceerde vakken moet lezen. Mijn vraag is: hoe moet ik dat interpreteren?

Wim Gabriels: Ja, die waarde van 1.120, dat gaat over dezelfde waarde uit 2011 die hier al eerder ter sprake is gekomen. Ik heb de tabel waarover u het hebt niet voor mij. Maar

inderdaad, als een overschrijding van de norm in het rood wordt gezet, dan zou die 1.120 daar uiteraard ook moeten bij zijn. Ik heb daar niet onmiddellijk een verklaring voor, ik heb de tabel hier niet bij mij.

Koen Daniëls: Oké. Ik zou wel graag schriftelijk uitleg krijgen bij die tabel. U kunt het in het verslag nagaan, ik heb ernaar verwezen. Het is document 21062018. Daar zou ik toch schriftelijke toelichting bij willen krijgen. Waarom stel ik die vraag? Het was daarnet al aan de orde, maar ik ben eigenlijk op zoek naar wanneer de VMM, heel concreet, heeft laten weten dat er iets mis is met PFAS en PFOS in Vlaanderen, bij 3M. Ik heb tot op dit moment eigenlijk nog altijd geen antwoord gehoord. Echt heel concreet: dan – op dat moment – hebben wij een nota gemaakt, gericht aan de minister, aan het kabinet, om te zeggen: hier is iets mis. Mijn vraag is dus: wanneer is er een nota naar een minister gegaan, met de mededeling dat er een probleem is met PFOS/PFAS in Vlaanderen, in oppervlaktewater, of in de lucht?

Wim Gabriels: Dus niet specifiek over 3M, maar in het algemeen? Dan moet ik verwijzen naar alle communicaties die de VMM doet. De resultaten zijn enerzijds beschikbaar op de website, maar anderzijds worden die ook gerapporteerd naar verschillende kanalen, in onze MIRA-website (Milieurapport Vlaanderen), en ook in de stroomgebiedbeheerplannen wordt daarover gerapporteerd, en wordt ook duidelijk vastgesteld dat PFOS voor 100 procent overschrijdingen zorgt in de Vlaamse wateroppervlaktelichamen.

Koen Daniëls: Ja, oké, maar … Het is goed dat dat op een website staat. Maar ik neem aan dat je niet kunt verwachten dat de minister op die website gaat kijken wat er aan de hand is. Het gaat hier niet over bijvoorbeeld een landbouwer die nog een aantal asbestplaten op zijn dak heeft liggen. We spreken hier – zoals u zegt – niet specifiek over 3M maar over Vlaanderen, en het gaat hier over 100 keer overschrijding. Moet ik dan uit uw antwoord begrijpen dat er geen specifieke nota naar de minister is gegaan, met de mededeling dat we een groot probleem hebben in Vlaanderen?

Wim Gabriels: Ik heb zelf geen weet van communicatie naar het kabinet, specifiek rond PFOS. Het is wel zo dat de stroomgebiedbeheerplannen, die ik aanhaalde, in openbaar onderzoek gaan en dat die door alle betrokken ministers ook gevalideerd worden, en dat die dus ook zeer duidelijk gecommuniceerd zijn. Daar staat voor alle alomtegenwoordige stoffen in wat daarvan de mate van overschrijding is. Het is niet enkel voor PFOS dat we in de waterlichamen een 100 procent mate van overschrijding zien.

Koen Daniëls: Ja, oké, dat is juist. In die stroomgebiedrapportages staan ook andere stoffen, die ook aan landbouw of aan gewasbeschermingsmiddelen gerelateerd zijn. Dat staat daar allemaal in. Dat is juist, daar ga ik niets aan afdoen. Maar het gaat mij over de bewustwording, de 'awareness', de mate waarin de VMM zegt: "hier is 100 procent overschrijding, dat is het communiceren waard, dat is het onder de aandacht brengen waard." Ik heb die vraag nu twee keer gesteld, en ik heb u niet horen zeggen dat er daar, voor die overschrijdingen, specifieke aandacht op gevestigd is vanuit de VMM.

Wim Gabriels: Niet apart voor PFOS, maar wel in het algemeen voor de alomtegenwoordige stoffen.

Koen Daniëls: Oké, dus eigenlijk wordt er gezegd dat er betreffende de waterkwaliteit in Vlaanderen overschrijdingen zijn voor x aantal stoffen, maar niet … Oké. Ik vind het niet onbelangrijk dat dat hier naar boven komt.

Een tweede onderwerp waar ik nog even verder op wil ingaan is 3M en jullie verwoede pogingen om van 3M chemische balansen, massaberekeningen te krijgen, om überhaupt te weten wat daar nog allemaal aan de hand is. Ik heb het toch goed begrepen dat – zowel in het verleden als na herhaaldelijk aandringen, en ook nadat 3M hier gepasseerd is – jullie tot op de dag van vandaag, 22 oktober, die documenten dus niet gekregen hebben van 3M?

Jan Van der Meulen: Wij hebben dat ook opgelegd als bijzondere voorwaarde, bij de wijziging van de vergunning, en we verwachten die informatie volgende week.

Koen Daniëls: Volgende week?

Jan Van der Meulen: Ja, volgende vrijdag.

Koen Daniëls: Dan verwachten jullie op 29 oktober die informatie?

Jan Van der Meulen: Dan hebben wij het overleg met alle adviesverlenende en vergunningverlenende instanties en met 3M, over het toekomstige vergunningentraject. Dan zullen zij die gegevens moeten voorleggen.

Koen Daniëls: En stel dat die er niet zijn? Wat is dan het gevolg?

Jan Van der Meulen: Dat zullen we dan zien. Daar zullen we dan zeker rekening mee houden in het vervolg van het vergunningentraject. Het is zo dat wij ons in principe eerder baseren op emissiegegevens. 3M heeft enorm veel processen, dat zijn heel veel batchprocessen, dat zijn heel veel verschillende zeer complexe reacties. Wij hebben ook niet voldoende informatie over hoe die verlopen, welke intermediaire stoffen, welke afvalproducten daarbij vrijkomen. Wij gaan er nu dus van uit dat zij ons die gegevens kunnen aanleveren. Wanneer die stoffen in het afvalwater voorkomen dan moeten zij dat melden, en dan moeten die ook genormeerd worden.

Anja Van Geyt: Ik wil daar nog aan toevoegen dat hun lozingsnormen gelden voor 2 jaar, daarna stoppen ze. Ik denk dat, als zij niet met duidelijke informatie komen hoe ze die stoffen kunnen zuiveren, dat zij dan daarvoor geen verlenging van hun lozingsvoorwaarden kunnen krijgen.

Koen Daniëls: Oké, dat is duidelijk.

David Knight: Sorry, ik wil daar nog even aan toevoegen dat hier wel verschillende processen door elkaar lopen. De collega's spreken hier over bijzondere voorwaarden. Dat is vooral met betrekking tot water. Daarnaast is er ook een traject lopende om te proberen de luchtemissiepoot in kaart te brengen. Het is niet zo dat massabalansen daar nu per se het antwoord op gaan geven. Het is vooral een analyse van de processen, welke reacties daar lopen, eventueel aangevuld met analyses van die batchprocessen, om effectief te gaan kijken welke PFAS daarin zitten, en wat de eigenschappen van die PFAS zijn. Aan de hand van die eigenschappen moet men dan inschatten of deze naar de lucht kunnen gaan, vaak aangevuld met indicatieve metingen. Dat is de informatie die we gevraagd hebben in de aanmaning, waarover eerder sprake, waarop we antwoord hadden verwacht tegen 15 oktober. 3M heeft daarvan gezegd dat ze dat niet kunnen aanleveren. Ze hebben wel informatie aangeleverd, maar in onze ogen nog lang niet voldoende om de analyse te kunnen maken. Wij vinden dat het allemaal sneller moet, wegens de urgentie van het probleem. Vandaar dat we ook voorstellen om een expertenteam aan te stellen, zodanig dat ze dat wel snel kunnen afhandelen. Maar dat zijn de parallelle processen die lopen.

Koen Daniëls: Dank u wel voor die verduidelijking. Dat is goed, denk ik. Het klopt dat er allerlei batchprocessen zijn, daar ben ik het mee eens. Maar, we zitten in het midden van een storm, en op een moment dat het bedrijf onder een microscoop ligt. Ik hoop dan toch dat het bedrijf weet hoeveel grondstoffen ze moeten bestellen – dat ze weten wat daarmee gebeurt – om te weten hoeveel product ze op het einde van de rit hebben om te verkopen, en hoeveel afval ze hebben? Het lijkt me, ten eerste, niet meer dan normaal dat ze daar zicht op hebben, en ten tweede, dat ze dat ook delen met jullie, zodat jullie in het kader van de metingen überhaupt weten waar je naar op zoek moet gaan, en kan gaan, en wat je kan verwachten qua stoffen. Zoals daarnet al is aangehaald, is het op dit ogenblik een kwestie van veronderstellen welke PFAS je moet zoeken, en welke niet. Maar ik neem aan dat dit voor jullie meetmethode gewoon onmogelijk is. Zoals u daarnet zei, bij drinkwater een norm 500 nanogram per liter voor alle PFAS: ja, dat zal wel, maar we kunnen ze niet

meten, en we weten niet eens waar we naar op zoek moeten gaan. Ik zie u knikken, dus dat is bij deze dan ook duidelijk.

Ik ga nog even verder op de kwestie van normering. Elke keer als hier andere mensen en experten langskomen zoals jullie, schrijf ik een nieuwe afkorting op van een soort van norm, richtwaarde, advieswaarde, of een instantie die een bepaalde waarde heeft. Dat lijkt me niet evident. Ik heb deze vraag al aan verschillende personen gesteld, ook aan de OVAM: is er ergens een tabel waarin, per stof, opgelijst staat welk orgaan een bepaalde norm, waarde, richtwaarde, drempelwaarde of gezondheidsnorm naar voren schuift? Bestaat dat überhaupt?

Anja Van Geyt: Ik heb geen weet van zo één tabel, maar dat wil niet zeggen dat die normen niet duidelijk zijn.

Koen Daniëls: Voor jullie zijn die normen dus wel duidelijk. Dus u weet: als we deze waarde aantreffen, dan is dat een overschrijding van de norm.

Anja Van Geyt: Als ze in de wetgeving zijn opgenomen.

Koen Daniëls: Als ze in de wetgeving zijn opgenomen. Ja, daar wil ik even op verdergaan. We hebben nog heel wat normen, voor bepaalde stoffen, die nog niet in de wetgeving zijn opgenomen. In het kader van PFAS en PFOS bent u ook een tijd met dat probleem geconfronteerd, waardoor u met de vraag zat welke waarde u moest nemen als 'veilig'. Dat waren dan die normen van 70 microgram – voor de veiligheidsberm van Lantis – en 3 microgram, 1 microgram en 0,1 microgram. Hoe gaat dat proces, als er geen wettelijke normen zijn, om dan te bepalen of af te leiden welke norm de VMM zal nemen?

Anja Van Geyt: Ik kan misschien antwoorden vanuit het luik van het oppervlaktewater. Enerzijds hebben wij een aantal normen die van Europa komen. Dat zijn de prioritaire stoffen. Anderzijds vraagt de kaderrichtlijn Water ook dat wij voor specifiek verontreinigende stoffen als lidstaat zelf de norm afleiden. Binnen de VMM hebben wij voor 170 stoffen een wettelijke norm afgeleid in de periode 2007-2008, zodanig dat dit in 2010 in de wetgeving is gekomen. Dat is gedaan binnen de VMM. Dat is al een vrij uitgebreide lijst in vergelijking met andere landen, die vaak veel minder stoffen hebben. Wij hebben daar ook duidelijk het indelingscriterium aan gekoppeld, zodat het vanaf dan ook duidelijk was vanaf wanneer bedrijven die stoffen moesten aanvragen. Als ze die niet in hun vergunning opnemen, dan mogen ze die niet lozen boven de rapportagegrens, en als die er niet is, boven de detectielimiet. Er zijn een aantal stoffen die nog niet tot die lijst van 170 behoren en, als zo'n stof voorkomt in een vergunningsaanvraag, dan leidt onze expert daarvoor een soort ad hoc PNEC-waarde af.

Nu moet ik ook wel zeggen dat we binnen de VMM op het moment staan dat we moeten vaststellen dat wij die normafleiding niet meer kunnen doen, dat we daarvoor de capaciteit en de mensen niet meer hebben. We zouden dat proces eigenlijk willen uitbesteden aan een wetenschappelijke instantie. Uiteraard blijven wij er verantwoordelijk voor. Dat zou ons in die zin ook wel helpen dat daarover dan geen discussie is met ons. Wij zijn degenen die advies moeten verlenen, die een lozingsnorm moeten voorstellen, en vaak merken we dan ook wel dat bedrijven gaan discussiëren – als de norm niet wettelijk is vastgelegd – over de PNEC-waarde die wij hanteren. Dat is iets dat we ook wel willen vermijden.

Koen Daniëls: Ja, oké, dat is duidelijk, en ik denk dat u daar ineens ook een advies meegeeft.

Is er bij het afleiden van die normen druk vanuit de politiek, de kabinetten, of verloopt dat intern met de experts, om die norm vast te leggen als er geen wettelijke norm is?

Anja Van Geyt: Om de milieukwaliteitsnorm zelf vast te leggen?

Koen Daniëls: Ja.

Anja Van Geyt: Neen, dat verloopt louter bij ons.

Koen Daniëls: Louter bij u. Oké, dank u wel.

Dan wil ik het nog even hebben over het slib, en de afvoer daarvan, bij 3M. Dat is het slib uit de bezinkingsbekkens, dat op de eigen terreinen wordt afgevoerd. We zien daar, in de stukken die we hebben van april-mei, dat het fluorgehalte veel te hoog was, en dat er geen interesse meer was bij landbouwers. De maïs werd vernietigd. Dat is het stukje aan de bomen, daartussen ligt een landbouwveld, bij 3M. Ik zie jullie verbaasd kijken, maar ik neem aan dat jullie de site wel kennen. Er is de populierenrij, daartussen ligt een veld waar een tijdlang maïs heeft gestaan. Maar op een bepaald moment hebben de landbouwers gezegd dat, door die fluor, de maïs niet meer groeide. Zo goed was die landbouwgrond daar. Maar ik heb eigenlijk een vraag over het afvoeren van slib, het afvoeren van materiaal en het meetnet van de VMM. Is het meetnet van de VMM in staat om verspreiding van materiaal te meten? U zult nu zeggen: 'niet in de bodem, want dat is het terrein van de OVAM. Wij doen enkel lucht en oppervlaktewater'. Maar PFOS en PFAS verspreiden zich door uitloging. Kunnen jullie dat detecteren, als er zwaar vervuild slib wordt uitgevoerd van de 3M-site naar een bepaald gebied? Is dat nadien detecteerbaar in het oppervlaktewater, of is dat niet zo?

Bernard De Potter: Ik denk niet dat we op dit moment het antwoord kunnen geven, maar ik denk dat dat geen evidentie zal zijn.

Koen Daniëls: Nee. Ik stel die vraag om te weten of het meetnet van de VMM in staat is om dergelijke niet toegelaten afvoer of verwijdering van materialen te detecteren. Om vast te stellen dat er iets misgaat. Ik weet dat jullie rond de haven van Antwerpen toestellen voor luchtanalyse staan hebben, en ik weet dat jullie dat kunnen detecteren als daar iets fout loopt. Bepaalde producten kunnen gedetecteerd worden. Dat staat ook op de website, en je kunt dat daar zien. Mijn vraag in dat kader is, als er op een bepaald moment in een bepaald gebied, bijvoorbeeld in Oost-Vlaanderen, plots hogere waarden komen in het oppervlaktewater, of dat dan kan gedetecteerd worden. Maar ik hoor u eigenlijk zeggen dat dit niet evident is.

Kris Van den Belt: Ik wil nog wel iets toevoegen. Volgens wat ik er van weet, zit je dan in het kader van de afvalverwerking. De OVAM levert dan een grondstofverklaring af voor het mogelijk kunnen afzetten van die producten. Ik denk dat het op die manier zal moeten opgevangen worden. Nogmaals, ons meetnet is niet georiënteerd om al die activiteiten te kunnen opvolgen. Als je naar grondwater kijkt: je hebt niet overal meetpunten om dat dan te kunnen gaan doen. Dat is ook niet de bedoeling. De bedoeling is eigenlijk dat uw grondstofverklaring – wanneer iets als grondstof verspreid mag worden – zodanig opgebouwd is dat je dat veilig kunt doen.

Koen Daniëls: Ja, dat gaat ervan uit – en daar wil ik naartoe – dat een bedrijf, vooraleer het iets doet, dat aanvraagt, en daar documentatie over heeft. Maar ik ga terug naar de tijd toen 3M het, luidens verklaringen van landbouwers, daar niet zo nauw mee nam. En dan is zulk document er uiteraard niet. Daarom stel ik mijn vraag: kan zoiets gedetecteerd worden door het meetnet van de VMM?

Bernard De Potter: Nogmaals, ik ben geen wetenschapper, mijn antwoord is puur op gezond verstand gebaseerd: het gaat over dermate kleine concentraties, en ons oppervlaktemeetnet is uitgedund door de besparingen, waardoor we maar om de x tijd op bepaalde plaatsen gaan meten, dus je zult een grote toevalstreffer nodig hebben om dat te detecteren.

Jan Van der Meulen: Ik wil nog iets toevoegen. Ik denk ook dat het slib van die chemische bedrijven wordt ingedikt en samengeperst. Ik denk dat dat zal afgezet worden op een stortplaats, of verbrand bij Indaver. Het is niet de bedoeling dat dergelijk slib …

Koen Daniëls: Wij hopen dat. Ik hoorde laatst een landbouwer die zei "wij gingen gewoon met de beerkar …"

Jan Van der Meulen: 'Gingen', maar over wanneer spreekt u dan?

Koen Daniëls: Het bedrijf produceerde vanaf de jaren 80 hoor, we zijn hier in deze onderzoekscommissie bezig aan de reconstructie van het verleden. Daarover zijn we bezig.

Jan Van der Meulen: Oké, maar nu gebeurt dat in elk geval zeker niet meer.

Koen Daniëls: Maar als het vandaag zou gebeuren, zouden jullie het dan opmerken? Dat is mijn vraag. Stel dat vandaag een landbouwer of een andere firma een slang in de bezinkingsput gooit, ze zuigen het slib op, ze nemen het mee, en spuiten het ergens uit.

Kris Van den Belt: Dat kun je niet oppikken, want je meetnet is daar niet op georganiseerd. Je weet ook niet waar je moet meten. Dat is onmogelijk.

Koen Daniëls: Ik stel de vraag omdat er, als er in de Waaslandhaven op een bepaald moment bepaalde producten, vluchtige gassen, vrijkomen, er wel alarmen afgaan. Dat weet ik heel goed, want ik woon daar vlakbij. Daar is jullie meetnetwerk dus wel toe in staat.

Kris Van den Belt: Omdat je dan natuurlijk weet naar waar je moet rijden. Dan weet je waar je naartoe moet gaan.

Koen Daniëls: Neen, het gaat over de vaste palen die er staan. Dat is het luchtmeetnet. Daarover gaat mijn vraag. Collega's, wij hebben een luchtmeetnet dat dit op verschillende plaatsen in Vlaanderen wel doet, en het wordt vrij snel gedetecteerd als er iets in de lucht hangt. Op oppervlaktewater – en daarover gaat het voor mij: uitgevoerd slib loogt uit in oppervlaktewater – hebben we dat dus niet zo fijnmazig.

Wim Gabriels: Als er ergens PFOS in slib wordt gestort, en dat loogt uit naar oppervlaktewater, en wij meten toevallig daar op die plaats in dat oppervlaktewater, dan zullen wij daar inderdaad PFOS meten, maar dat zegt ons niets over de herkomst van die PFOS op die plaats. Je kunt dus niet de link leggen naar de herkomst, heel lokaal dan, als daar inderdaad slib zou gestort zijn.

Koen Daniëls: Oké, ik ga over naar het laatste blokje. Dat is de samenwerking tussen de verschillende administraties. Daar is het al een paar keer over gegaan. Jullie hebben net geantwoord op mijn vraag dat een databank waar alles inzit, zodat we niet allemaal hetzelfde nog eens gaan meten, een goede zaak zou zijn. Die is er niet, maar die komt er wel, ook voor de vergunningen.

Ik wil daar nog even dieper op inzoomen. Als alles in die databank zit, wat is dan cruciaal om – als de VMM – te kunnen signaleren dat er iets mis is? Hoe moet dat eruit zien? We hebben vorige keer die vraag ook gesteld aan de OVAM, en zei zeiden niet van alles een stofnaam en een bepaalde formule te hebben. Als ik kijk naar de lijst die we gekregen hebben van 3M: daar staan 27 stoffen op, en daar staat bijvoorbeeld het product C5003 tussen. Ik heb geen idee wat dat is. Wat hebben jullie nodig om een dergelijke databank functioneel te kunnen inzetten?

Anja Van Geyt: Voor de identificatie van een stof is het CAS-nummer een heel duidelijke manier (CAS: Chemical Abstracts Service).

Koen Daniëls: En als er nog geen CAS-nummer is?

Anja Van Geyt: Volgens mij is er altijd een CAS-nummer, niet?

Koen Daniëls: Op de lijst die we gekregen hebben van 3M – ik kijk ook naar jullie, collega's – staan er geen CAS-nummers bij. Dat zijn producten die, ja, ik weet niet?

Dus zonder CAS-nummer kunnen jullie niet verder?

Anja Van Geyt: Ik denk dat het CAS-nummer de enige manier is om verschillende databanken met elkaar te laten spreken. Zo weet je dat je over dezelfde stof spreekt.

Koen Daniëls: Oké. Mijn laatste vraag: wanneer de OVAM overschrijdingen vaststelt in de bodem, worden jullie daarvan automatisch en direct verwittigd?

Bernard De Potter: Ik heb daar geen weet van. Automatisch? Onmiddellijk?

Koen Daniëls: Neen. U hebt daar geen weet van. Ik denk dat dat een van de kernproblemen is. Dus als de OVAM in de bodem een bepaalde overschrijding vaststelt – PFOS en PFAS worden uitgeloogd, worden meegenomen, dat hebben we vastgesteld – dan worden jullie niet op de hoogte gebracht van het feit dat er potentieel een effect naar oppervlaktewater zou kunnen zijn. Die informatie krijgen jullie niet?

Anja Van Geyt: Wij zijn betrokken in de procedure van het bodemsaneringstraject. Als daar een lozing bij te pas komt, dan geven wij daar ook adviezen. Maar dat is op het moment dat er een bodemsanering is.

Koen Daniëls: Ja, dat is dus bij bodemsanering en lozing, u hebt twee woorden gebruikt. Maar niet automatisch bij een bodemverontreiniging.

Kris Van den Belt: Dat is ook wat we hebben uitgelegd over de verantwoordelijkheden. Ik denk dat de OVAM dat dan ook een stukje opvolgt. Het effect op grondwater wordt in het kader van heel de opvolging van de bodemverontreiniging opgevangen. De communicatie naar ons toe zou beter kunnen, denk ik. In functie van bronbescherming voor drinkwaterwingebieden is dat bijvoorbeeld een traject dat al een aantal jaren is ingezet, om door uitwisseling van data van de OVAM over hun bodemsaneringsprojecten en dergelijke, die informatie wel tot bij ons te krijgen. Er zijn initiatieven lopend. Nogmaals, aan het vraagstuk van databankkoppeling en -ontsluiting wordt gewerkt om dat te verbeteren. Maar, as such, blijft de opvolging van het grondwater een taak van OVAM, omdat het vertrekt vanuit een puntbronverontreiniging.

Bernard De Potter: Nu, in het kader van recente gebeurtenissen en het onderzoek onder leiding van Karl Vrancken, en de hotspots die in Vlaanderen geïnventariseerd worden, krijgen wij van de OVAM wel dagelijks informatie over die verslagen. Maar dat is, bij mijn weten, recent.

Koen Daniëls: Dat is recent. Dat is dan al een goede evolutie. Ik heb aan de OVAM de vraag gesteld over lucht, en dat zeiden ze: "Lucht, dat zit niet bij ons. Het is pas als de lucht zand meevoert, en dat zand valt op de bodem, dan pas is het voor ons, dan is het bodem." Ik heb verwezen naar het onderzoek van de VMM met de drie glazen bokalen die ik heb zien hangen. U hebt dat uitgelegd, maar dat gaat ook over grond. Het zijn uiteindelijk stofkorrels, dat is grond die via de lucht wordt meegevoerd. Dat is het verschil met gas dat wordt meegevoerd: dat is 100 procent voor de VMM. Maar de zandkorrel die in die pot landt – ik zie mevrouw Hoebeke terecht lachen – dan zouden we hier een ongelooflijk debat kunnen krijgen of de zandkorrel in de lucht bodem is die opstijgt, of is dat lucht die neervalt? Het is die filosofische discussie waarin er nog wel enige stappen kunnen gezet worden, denk ik.

Tot daar, voorzitter.

De voorzitter: Mevrouw Rombouts heeft het woord.

Tinne Rombouts: Dank u wel, voorzitter. Ik zal heel kort zijn, want er is heel veel gezegd en ik denk dat er ook heel duidelijke antwoorden gegeven zijn. Mijn collega heeft net even stilgestaan bij de alarmprocedures en het eventuele doorseinen, dus daar ga ik ook overheen. Ook het feit dat wetenschappelijke inzichten toch wel heel evolutief zijn, en dat zelfs vandaag, zelfs deze zomer nog, op het moment dat we zaken aan het omzetten zijn, er wijzigingen binnenkomen, is heel duidelijk en scherp gesteld geweest.

Er is iets waar ik nog heel even bij wil stilstaan. Ook de normbepalingen zijn onderhevig aan wetenschappelijk inzicht. Maar anderzijds wordt daar ook wel meegegeven dat, naast milieukwaliteitsnormen, er ook wordt rekening gehouden met het economisch en technisch haalbare, om het maatschappelijke gegeven te laten blijven draaien. De BBT's in dezen zijn dus een cruciaal element voor u om u op te kunnen baseren en aan besluitvorming te doen. Dat is enerzijds beperkend. Anderzijds ga ik ervan uit dat de BBT inderdaad een evenwichtsoefening is, want anders zijn we niet met de BBT bezig, maar met innovatie. De vraag is waar de grens ligt om het haalbaar te maken. De politiek en de maatschappij moeten daarin zelf naar de juiste keuzes en het juiste evenwicht zoeken.

Ik wil nog even stilstaan bij de norm. In de vergunning voor Oosterweel werd de norm vastgelegd op 1 microgram per liter. Er is toen wel aangegeven dat men probeert naar een maximale zuivering te gaan. De collega's hebben daarnet verwezen naar het feit dat er zou zijn gesteld dat 0,1 microgram per liter technisch ook haalbaar zal zijn. U gaf aan dat u daarvan alleszins niet van op de hoogte was gebracht, in de gesprekken of in de onderhandelingen en dergelijke meer. Ik begrijp dat er in de vergunningen metingen zijn opgelegd. Met andere woorden, de zuiveringsactiviteiten die plaatsvinden rond Oosterweel worden dagdagelijks opgevolgd, want er moet een dagdagelijkse opvolging zijn. Die metingen en die resultaten krijgen jullie rechtstreeks door. Ik zie u ja knikken. Kunt u mij meegeven wat daarvan de resultaten zijn: gemiddeld en/of de hoogste en de laagste uitschieters in dezen? Zo kunnen we er zicht op krijgen waar we staan met de haalbaarheid …

Jan Van der Meulen: Die liggen onder de 0,1 microgram per liter.

Tinne Rombouts: Allemaal?

Jan Van der Meulen: Dat is wat mijn dossierbehandelaar heeft gezegd.

Tinne Rombouts: Permanent, zonder enige overschrijding?

Jan Van der Meulen: Ik vermoed van wel. Er zullen niet veel overschrijdingen zijn, als er al zijn.

Tinne Rombouts: Misschien is het wel interessant om daar wat klaarheid of zekerheid over hebben. U stelt inderdaad dat het allemaal permanent onder die 0,1 microgram per liter blijft. Hoe gaan we daarmee om in het leerproces van de BBT en de technische en economische haalbaarheid? Want er is een afweging gebeurd. Maar als uit de metingen blijkt dat men permanent, continu, altijd onder 0,1 microgram per liter blijft, heeft dat dan effecten op de verdere beoordelingen en/of op eventuele bijsturingen van vergunningen? Hoe gaat u daar dan mee om?

Jan Van der Meulen: Dat kan eventueel zo zijn. Maar mogelijks zijn er nu ook lagere inkomende concentraties. Dat moeten we naast elkaar leggen.

Tinne Rombouts: Oké. Ja, misschien ben ik te snel in mijn conclusie door te stellen dat nu, vandaag, alles nog onder de 0,1 microgram per liter blijft, aangezien de hogere concentraties mogelijk nog moeten komen? Oké. Dat is een terechte bedenking. Maar in die zin lijkt het mij zeker interessant om dat op te volgen.

Jan Van der Meulen: Ja, dat wordt ook opgevolgd. Want die metingen worden, denk ik, maandelijks bezorgd.

Anja Van Geyt: Ik denk dat er in de vergunning 'driemaandelijks' staat.

Jan Van der Meulen: Driemaandelijks. Dat is dan een hele hoop data die binnenkomt. Maar ik denk dat die allemaal rond de 0,1 microgram per liter schommelen.

Tinne Rombouts: De technische haalbaarheid moet ik dus misschien ook wel in dat kader zien, rekening houdend met vanwaar men vertrekt.

Anja Van Geyt: Met de zuiveringstechniek van actieve kool denk ik dat dat specifiek wel zo is. De inkomende belasting is belangrijk

Tinne Rombouts: Die is cruciaal om te weten wat de uitkomende belasting is.

Jan Van der Meulen: Maar die verwijderingsrendementen liggen rond de 90 à 95 procent. Dan is het ook afhankelijk van de binnenkomende belasting.

Tinne Rombouts: Ik wilde gewoon even weten hoe kort door de bocht ik mijn conclusies mag trekken. Als men stelt dat het technisch haalbaar is en gezien de huidige resultaten ... Maar ik moet dus opletten omdat de inkomende concentraties nog hoger kunnen liggen. Dat is heel duidelijk. Oké.

Er is nog een tweede element waarover ik een bijkomende vraag hebt. Ik heb daarstraks – een beetje uitlokkend – gevraagd of, indien u dubbel zoveel personeel had, alles zou zijn opgelost. Daarop is heel duidelijk aangegeven dat dat niet het geval zou zijn, omdat er ook dan nog prioriteiten zullen moeten worden gesteld. En misschien moeten we ook kijken naar andere methodieken van werken. Want u gaf ook aan dat er ondertussen 170 stoffen werden genormeerd, maar dat er nog heel wat stoffen bij komen. De evolutie en de innovatie gaan alsmaar sneller. Ik kan mij voorstellen dat er misschien nog een hele reeks bij komt, waarvoor u zal worden uitgedaagd. U stelt dat u dan misschien naar een uitbesteding van het proces moet gaan.

Maar de heer De Potter sprak ook over een werkschema waarbij die risicovolle stoffen meer geïntegreerd zouden moeten worden bekeken en dat we met de industrie dan mogelijk misschien toch naar andere werkschema's of werkprocessen zouden kijken. Kunt u mij daarover wat meer duiding geven? Op welke manier kunnen we inderdaad meer geïntegreerd naar die risicovolle stoffen kijken en vermijden dat we stof per stof werken? Ik ga ervan uit dat de privésector altijd sneller zal zijn op het vlak van innovatie. Kunnen we de dingen die we vergunnen eigenlijk wel voldoende controleren? Of lopen we als overheid altijd een beetje achter? En hoe kunnen we dat vermijden? Ik vrees dat we dat zelfs met een dubbele hoeveelheid personeel niet kunnen opvangen. Wat kunnen we daaraan doen? Welke suggesties kunt u doen? En wat moet ik verstaan onder die aangepaste schema's van de geïntegreerde aanpak?

Anja Van Geyt: Dat van die schema's kan Bernard misschien verduidelijken?

Tinne Rombouts: Ja, u kunt beiden het woord nemen. Maar misschien doet u het best uw mondmasker uit, want ik versta u niet zo goed.

Anja Van Geyt: Als uw vraag gaat over de volledigheid van alle chemische stoffen, hoe we die kunnen vatten en normeren, is het zo dat onze wetgeving op dat vlak wel sluitend is. Stoffen die niet in de vergunning zijn opgenomen, mogen niet worden geloosd boven bepaalde concentraties. Dat is dus wel een vangnet. Natuurlijk kun je noch van een bedrijf, noch van ons, noch van Handhaving verwachten dat we al die stoffen gaan meten. Anderzijds zijn er wel evoluties in methodes om effectgericht te gaan meten. Dat zijn nieuwe evoluties.

Lutgarde Hoebeke: Momenteel gebruiken wij in de wetgeving de acute toxiciteitstesten. Daarbij wordt de toxiciteit van het afvalwater in zijn geheel opgepikt. En dan heb je ook de effecten van metabolieten en mengseltoxiciteit mee. Maar voor een groep stoffen zoals PFAS is niet de acute toxiciteit het belangrijkste, maar gaat het meer om de hormoonverstoring, de carcinogeniteit, de immuuntoxiciteit.

Binnen de kaderrichtlijn Water, ik denk die van 2016, is er een oefening gedaan om te kijken of alle stoffen die toen al op de lijst van de prioritaire stoffen stonden, konden worden gelinkt aan bepaalde effecten en ook aan testen die die effecten oppikken. Dat is een heel lijvig document geworden. Er zijn al heel wat testen. Ze zijn wel nog niet allemaal gevalideerd en bruikbaar. Maar daar kwam toch al uit dat er, bijvoorbeeld voor hormoonverstoring, wel al mogelijkheden zijn, dat er wel al gevalideerde testen zijn, sneltesten, eenvoudige testen. Dat gaat dan over het wetenschappelijke niveau, het moet dan natuurlijk ook nog worden bekeken op het niveau van de Working Group Chemicals. Dat is een traag proces. Maar wij zijn altijd van mening geweest dat we dat zoveel als mogelijk moeten ondersteunen, vooral omdat een aantal van die hormoonverstorende stoffen eigenlijk nog niet individueel te meten zijn, aangezien de meetmethodes niet laag genoeg meten. Wij hopen – en wij zullen dat ook ondersteunen, het is ook een actie uit het actieplan – dat we daarmee kunnen verdergaan.

Dan heb je bijvoorbeeld een test voor carcinogeniteit die je toepast en dan zie je of er in het afvalwater in zijn geheel, met alles wat erin zit, een signaal van carcinogeniteit te vinden is.

Tinne Rombouts: Ik zal dat woord alvast noteren, want anders zal ik het ook niet kunnen uitspreken.

Lutgarde Hoebeke: Kankerverwekkend. Een bijkomend probleem is dat je voor die testen een meetlat moet hebben. Je moet weten welk niveau aanvaardbaar is. En dat is ook niet heel gemakkelijk, het is een oefening om dat af te leiden. Dat moet het liefst op Europees niveau worden afgeleid. Maar we zijn daarmee bezig. Het gaat traag, maar we zullen het wel blijven ondersteunen.

Kris Van den Belt: Ik wil nog iets toevoegen. Hetzelfde verhaal geldt voor drinkwater. Het is een proces. Het enige dat je kunt doen om risico's holistisch te bekijken, is effectgericht meten, bijvoorbeeld naar genotoxiciteit. En er bestaan inderdaad screenings, dat klopt. Voor drinkwater zetten we verder zeer sterk in, op het zeer breed – wat wij kwalitatief noemen – screenen van water. Wij geven de opdracht om brede chemische screeningstechnieken in te zetten. Water-link bijvoorbeeld heeft zich gespecialiseerd in LC/GC MS-technieken (Liquid Chromatography / Gas Chromatography-Mass Spectometry) die enorm veel stoffen kunnen identificeren, waarbij ze de minste chemische verandering in spectra gaan bekijken: vanwaar komt die piek en hoe kunnen we die identificeren? Die benadering is belangrijk voor de drinkwatervoorziening en wordt nu stelselmatig opgelegd – of beter, spontaan ingevoerd. Zulke zaken kunnen aanvullend werken op het bestaande stofgerichte meten, door bedrijven te verplichten om breed te screenen, om meer kwalitatieve screenings te doen en daar ook resultaten van op te leveren. Dat is ook een benadering die ik gebruik in het kader van de regulering van drinkwater.

Lutgarde Hoebeke: Ik wil daar graag nog iets aan toevoegen. Bij VITO heeft er dit jaar een onderzoek gelopen om die PFAS-groep als groep te detecteren. Ze worden omgezet naar precursoren. Volgend jaar wordt dat vervolgd. Maar ook voor die PFAS heeft men voor volgend jaar een onderzoekstaak om naar 'non-target' of 'suspect screening' te gaan, met databanken kijken naar pieken en dergelijke. Dat is semikwantitatief. Maar je hebt wel een idee van de totale load PFAS in het water. Bij VITO, bij het referentielabo, is men daar dus ook mee bezig.

Anja Van Geyt: Ik kan daar misschien nog iets aan toevoegen. Bijvoorbeeld, voor FBSA, de stof die deze zomer bij 3M gedetecteerd werd en niet vergund was, is het natuurlijk wel zo dat korteketen-PFAS er nu nog niet goed worden uitgehaald. Met de klassieke actieve kool kan men dit nog niet zuiveren. Het is de bedoeling dat er een performante zuivering komt. We zijn benieuwd of we volgende week zullen horen of die er ook zullen worden uitgehaald.

En als die zuiveringstrein in orde is, dan haalt men er eigenlijk niet alleen die vergunde stoffen uit, maar ook de hele groep van stoffen. Het zal nooit mogelijk zijn om al die stoffen individueel in vergunning op te lijsten. Je moet ervan uitgaan dat, als je verschillende stoffen met structuren en eigenschappen hebt in je vergunning, en men een geschikte zuivering heeft, men er dan heel veel stoffen zal uithalen.

Tinne Rombouts: Oké. Ik begrijp dat er vooruitgang is. U stelt dat we ervan moeten uitgaan dat bij een zuivering de gelijkaardige stoffen er inderdaad ook uitgaan. Er wordt nu verder onderzoek gedaan naar hoe we kunnen meten en de hele PFAS-groep in beeld kunnen brengen. Dat is inderdaad een positieve vooruitgang. Maar dat is ook een vooruitgang op basis van de wetenschap die we vandaag hebben. En die loopt dus altijd achter. Daarover ben ik een beetje bezorgd. Ik wil niet telkens een piek van crisis of bezorgdheid, omdat er iets vergund werd of er een innovatief product is en we achterlopen op de zaken. Dat is mijn bezorgdheid.

Ik hoor dat jullie meer naar effectmeting willen gaan. Ik kan mij daar wel iets bij voorstellen. Als ik het goed begrijp, zullen we het eindproduct meten en zien of er een probleem is en dan gaan zoeken vanwaar dat probleem komt. Dus dan moeten we terugkeren. Ook dan zal de wetenschap weer uit de kast moeten komen, om te proberen te achterhalen vanwaar dat effect dan komt. Ik probeer het kruispunt te zoeken tussen enerzijds de informatie en het moment waarop een bedrijf iets innovatiefs doet en producten op de markt mag brengen of processen in gang mag zetten en anderzijds een overheid die dat toch zo kort als mogelijk en zo snel als mogelijk kan opvolgen om de zaak mee in het oog te houden. Dat blijf ik moeilijk vinden.

Het is inderdaad goed om verder in te zetten op die effectmeting. Maar ik zoek toch nog iets in het hele proces en in de informatiedeling, waarbij we natuurlijk altijd afhankelijk zijn van het bedrijf, of die de informatie op een correcte manier deelt. Ik begrijp dat er nu ook bijvoorbeeld wordt gevraagd om de processen die alle producten doorlopen, de procesgang en met andere woorden ook de afgeleide stoffen, meer in beeld te brengen. Moeten we daar dan misschien eerder in het proces, bijvoorbeeld bij de vergunningverlening, meer aandacht voor hebben, ja dan nee? Ik ben op zoek naar die dingen, om na te gaan waar we de keten toch wat meer sluitend kunnen maken, zodat het werk haalbaar en beheersbaar blijft voor de overheid, maar er toch sneller op kan worden ingespeeld.

Lutgarde Hoebeke: Het REACH-proces heeft de bedoeling om de bewijslast bij de bedrijven te leggen. Zij moeten de risico's in kaart brengen die verbonden zijn aan de stoffen, die ze vervaardigen of in de handel brengen. Maar die informatie komt niet op de goede manier bij ons. MSDS-fiches (Material Safety Data Sheet) bijvoorbeeld zijn vaak onvolledig. Daar is er nog heel wat werk aan de winkel. Als je dan extended SDS-fiches vraagt, krijg je die vaak niet. Dat is heel moeilijk, wegens de vertrouwelijkheid. Dat REACH-systeem is dus echt wel aan verbetering toe. Dat is ook gekend. In de BREF-Textiel heeft men nu gepoogd om de informatie uit REACH en uit de kaderrichtlijn Water zoveel mogelijk naar dat IED-proces (Industriële Emissies), dat BREF-proces te sluizen. Maar dat ging eigenlijk ook niet gemakkelijk. In de draft staat nu wel een BBT-maatregel rond 'chemical inventory', die stelt dat een bedrijf een register moet bijhouden van zijn chemische stoffen, met de eigenschappen op basis van de SDS-fiches, met de risico's. Zij moeten ook evalueren of er betere alternatieven zijn en moeten daarin substitutie overwegen. We hebben daar nog geen ervaring mee, maar ik denk wel dat het een positieve evolutie zal teweegbrengen.

We vragen nu ook aan bedrijven lijsten van de producten die zij gebruiken, met daarin de toxiciteit, de persistentie, of ze voldoende worden verwijderd in de biologische zuivering. Indien dat niet het geval is, kun je een deelstroombehandeling afdwingen of het afvoeren naar een erkende verwerker. Maar het feit dat er in die ene BREF nu toch al een BBT-maatregel wordt opgenomen, zal in de toekomst de zaken in andere BREF's waarschijnlijk wel vergemakkelijken.

Er is bijvoorbeeld ook bekeken of we alle 'substances of very high concern' van de kandidaat zorgwekkende stoffen in een 'frontloading' van BREF's kunnen evalueren. Want dat leek ook niet gemakkelijk te zijn. Maar die REACH-info en die kandidatenlijsten zijn uiteraard wel een interessante bron van informatie. Er staan bij ons ongeveer 200 stoffen op die kandidatenlijst, die continu verandert. Het is niet mogelijk om al die dossiers in detail te gaan bekijken en daar de juiste informatie uit te halen, om dan de juiste metingen te doen. Daarvoor hebben wij niet voldoende personeel. REACH is een heel complex systeem.

Anja Van Geyt: Het achternahollen is inderdaad ook onze grote frustratie.

Tinne Rombouts: Ik probeer inderdaad een beetje te achterhalen waar de knelpunten zitten en waar je efficiëntiewinsten zou kunnen boeken. Ik ben blij dat u het aanstipt, want ik moet toegeven dat ik, op het moment dat we de REACH-toelichting kregen, ook wel wat bezorgdheden en vragen had. Want dat is toch een Europees kader dat ons bescherming moet bieden. We zouden op een vlotte manier – en niet door alle REACH-dossiers te onderzoeken, in elke land opnieuw – moeten kunnen achterhalen wat we moeten meten. Dat maakt mij wel wat bezorgd. Want de vraag is inderdaad welk instrument je in handen krijgt om te handelen op het terrein en welk personeel je daar dan tegenover moet zetten. Maar het moet haalbaar zijn. In die zin denk ik dat we dat eens nader moeten bekijken. Enerzijds op Europees niveau, maar anderzijds ook in onze eigen manier van omgaan met een aantal zaken, met een aantal bedrijven op zich. Wat kunnen zij eventueel nog extra doen om het toch beter controleerbaar en beheersbaar te maken?

Ik zie dus zeker een aantal verbeterpunten, waar we nog verder op zullen ingaan.

Lutgarde Hoebeke: Ik heb nog een kleine opmerking. U weet waarschijnlijk al dat er binnen REACH een globale restrictie wordt voorbereid voor de totale groep van PFAS?

Tinne Rombouts: Uiteraard, dat werd ons ook toegelicht. Maar het maakt mij vooral bezorgd omdat PFAS al heel sterk zijn opgenomen in REACH en we toch meemaken wat er vandaag gebeurt. We moeten eigenlijk vaststellen – u hebt daar ook naar verwezen – dat Vlaanderen hier een voortrekkersrol aan het nemen is. We werken zelf meetmethodes uit en we zetten zelf punten op de agenda op Europees niveau, omdat we hier bepaalde zaken ervaren. In tegenstelling tot wat vandaag de perceptie is in Vlaanderen, leveren we hier net pionierswerk, hoewel PFAS bij REACH ook al op de agenda stonden. Dat maakte mij net bezorgd.

Bernard De Potter: Ik ben absoluut geen specialist. Maar het komt mij toch voor dat men momenteel in de productontwikkeling heel wat digitale simulaties heeft om enerzijds voornamelijk het werkzame karakter te verbeteren, met name in waterafstootbaarheid of het bestand zijn tegen hoge temperaturen enzovoort. Ik heb daarbij een open vraag, namelijk of men in wezen de digitale simulatietechnieken in een vroegtijdig stadium zou kunnen inzetten om de impact op het milieu in kaart te brengen? Voor geneesmiddelen is dat helemaal uitgetekend, met de 'clinical trials'-procedures: stap één, stap twee, stap drie. Het duurt dan ook jaren vooraleer een geneesmiddel op de markt kan komen. Er is daar een enorme 'product line'. Voor bepaalde categorieën valt het volgens mij te overwegen om soortgelijke zaken te doen. Ik denk niet dat de bedrijven die productontwikkeling doen, daar zo enthousiast over zullen zijn. En ook de consument, die soms zit te wachten op nieuwe producten, zal misschien wat langer moet wachten. Dat is ook altijd een afweging in dezen. Maar via digitalisering kan men toch ergens een virtuele

ruimte simuleren en mogelijk iets vroegtijdiger bepaalde effecten in kaart gaan brengen. Maar ik geef toe dat ik mij hier nu wel op glad ijs begeef.

Tinne Rombouts: Het is inderdaad een aandachtspunt. Misschien is het niet volledig uitgeklaard…

Bernard De Potter: Zo kan men bijvoorbeeld de lay-out van bepaalde wegen en steden in 'street canyons' simuleren en nagaan hoe het design een impact heeft op de concrete luchtverontreiniging in een stad. Dat is al concreet mogelijk. Voor productontwikkelingscycli wordt het al iets geavanceerder. Maar de mensen van VITO of imec zouden kunnen zeggen of ik nu Star Trek aan het vertellen ben of wat daarvan wel realistisch is.

Tinne Rombouts: Dank u wel. U doet een terechte aanvulling die we zeker nader moeten bekijken. Want inderdaad, we stellen vast dat er, in vergelijking met de medische sector, een groot verschil is in zekerheden. Anderzijds – het is al aangehaald – moet innovatie inderdaad een kans krijgen. Maar onder welke condities moet dat dan? Dat is zeker iets om mee te nemen. Dank u wel.

De voorzitter: De heer Gryffroy heeft het woord.

Andries Gryffroy: Ik zou graag even terugkomen op uw 'glad ijs'. Hoe zit het in andere landen? U verwijst waarschijnlijk naar een 'environmenal risk assessment' (ERA) in de farmaciewereld. Bestaat dat in andere landen ook? Past men dat bijvoorbeeld toe in de VS, Zuid-Korea of Japan? Dat kan leuk lijken, maar u begrijpt ook dat als we dat bij ons zouden toepassen, maar de rest dat niet doet, we onszelf wat buitenspel zetten. Ik wil dus wel wat met u meeglijden op dat glad ijs, maar ik zou toch willen weten of daar al onderzoek naar geweest is, ook in andere landen.

Bernard De Potter: Ik probeer even om analogieën te vinden die ik in een vroeger verleden in bepaalde productontwikkelingsprocessen heb gezien en die mogelijk zouden kunnen – mogelijk zouden kunnen – getransponeerd worden naar dit soort processen. Ik heb geen weet van concrete gegevens. Als we naar Europa kijken, dat nog altijd een eenheidsmarkt is, dan weet ik dat men vanuit de 'zero pollution strategy' een naar de kartering van de integratie van milieueffecten, het Europees Milieuagentschap (EMA) alvast de opdracht gekregen heeft om de 'state of the environment' op een andere manier naar voren te brengen. Het zou mij ook verwonderen dat het Joint Research Centre (JRC), het onderzoeksbureau van de Europese Commissie, op dit moment niet bezig is methodologieën te ontwikkelen om ecotoxiciteit verder te screenen en om de relatie emissie-immissie beter in kaart te brengen. Maar opnieuw, dat is puur een vermoeden. Ik ken het portfolio van het JRC niet vanbuiten. Dat zou eens opgezocht moeten worden. Het zou mij zeer sterk verwonderen mochten zij geen opdrachten gekregen hebben om soortgelijke zaken te ontwikkelen in het kader van de zero pollution strategy.

We hebben daarnet gezegd dat het ons aan tijd ontbreekt om dat allemaal op te volgen.

De voorzitter: De heer De Roo heeft het woord.

Stijn De Roo: Ik had nog een kleine vraag. Het is al gegaan over de Europese aanpak. Mijnheer Knight, u hebt daarnet gezegd dat jullie helemaal niet traag geschakeld hebben, maar dat er net heel snel een nieuwe methodiek is uitgerold. Bij mij kwam dat enerzijds positief over, in de zin dat er snel geschakeld is, waar u een aantal argumenten voor gegeven hebt. Anderzijds conflicteert dat enigszins met het feit dat jullie op Europees en internationaal vlak ook overleggen, maar dat er nog geen andere voorbeelden zijn van een meetmethodiek. Klopt wat ik zeg?

David Knight: Als ik het heb over het Europees proces of over het proces van de VN – het LRTAP-verdrag, waarbinnen heel wat kennis wordt verzameld rond luchtverontreiniging – dan is er in die processen nooit echt een signaal geweest dat PFAS een wezenlijk probleem vormen voor luchtverontreiniging (LRTAP: Long-Range Transboundary Air Pollution). Het

is pas de laatste jaren dat we daar artikels over terugvinden. Als je gaat googelen, wat we de laatste maanden ook fel hebben gedaan om meer informatie en voorbeelden te vinden, dan zie je dat die informatiestroom pas de laatste jaren doorbreekt. Dat komt door het speciale karakter van die PFAS. Enerzijds zijn die in de meeste gevallen niet vluchtig, waardoor men ze niet in de lucht verwacht. Het Europese beleid en LRTAP-beleid focussen vooral op vluchtige stoffen, de zogenaamde volatiele organische stoffen (VOS), of deeltjes. Hier zit je met een tussenweg. Die PFAS banen zich een weg, ook al zijn ze niet vluchtig. Dat gaat dan om micelvorming – dat is wat technisch. Die kunnen coaguleren in de stromen en vinden op die manier hun weg naar buiten. Dat maakt dat er wel incidenteel onderzoek naar is gedaan, zoals in Dordrecht of de VS, waar men slechts heel recent depositiemodellen heeft proberen te maken voor die PFAS. Maar de modellen die wij hebben, kun je niet zomaar toepassen op vluchtige stoffen om te gaan bepalen waar de deposities van stoffen die zich helemaal anders gedragen dan een normale vluchtige organische stof, zouden neervallen.

Dat is de verklaring daarvoor. Het is echt iets wat zich de laatste jaren aan het ontwikkelen is. Hoe meer cases er zijn en hoe meer dat onderzocht wordt, hoe duidelijker dat dat zal worden.

Wat ons wel bemoeilijkt, is dat er op verschillende plaatsen verschillende PFAS gebruikt worden. Men vraagt soms waarom men in Nederland al een norm heeft en hier nog niet, maar in Nederland gebruiken ze andere PFAS. Dat zijn wel vluchtige PFAS, de zogenaamde GenX. De emissies daarvan worden ook gerapporteerd door het bedrijf, en dan kun je daarmee aan de slag. Bij 3M is het nog maar de vraag of er iets vrijkomt. Daarom kun je bij de een al meer stappen vooruit zetten dan bij de andere. Al die PFAS hebben namelijk andere eigenschappen.

Stijn De Roo: Dank u voor uw antwoord.

Mijnheer De Potter, ik had ook voor u nog een vraag. Over de Europese samenwerking hebt u al een aantal zaken gezegd, maar de samenwerking op internationaal niveau, denkt u dat dat in de toekomst een meerwaarde heeft? Wat is uw visie daaromtrent?

Bernard De Potter: Dat zou ongetwijfeld een meerwaarde hebben, maar ik ga me opnieuw filosofisch uitdrukken: we kunnen met moeite stappen, laat staan dat we beginnen te lopen. Mochten we Europees al alles onder de knie hebben en alles kunnen opvolgen, dan zou dat al een grote meerwaarde zijn. Ik ga er dan van uit dat de Europese instanties wel bij machte zijn om in contact te komen met de collega's in de VS en andere werelddelen. Ik zou dus getrapt werken en ons al focussen op wat er in Europa plaatsvindt. We kunnen dat al met moeite opvolgen, laat staan dat we internationaal zouden gaan. Maar ik begrijp het natuurlijk. Die bedrijven hebben vestigingen in India, in Zuid-Amerika. Als er daar iets gebeurt, dan zouden we daar lessen uit kunnen trekken enzoverder. Dat klopt, ja, maar ja.

Stijn De Roo: Uw antwoord was duidelijk, dank u wel.

De voorzitter: De heer Daniëls heeft het woord.

Koen Daniëls: Ik had nog een vraag in verband met GenX. Dat is een vluchtige stof. Dat wordt meegedeeld door het bedrijf, waardoor ze het weten en ze het dus kunnen meten. Wat als bedrijven hun emissies niet meedelen. Handhaving stelde bij 3M bijvoorbeeld vast dat er in het lozingswater ook nog stoffen zaten die niet in de vergunning of de vergunningsaanvraag staan. Ze zijn niet meegedeeld. Die stoffen zijn dan eigenlijk per toeval ontdekt. Mijn vraag is: is het denkbaar dat we dergelijke stoffen kunnen opsporen in luchtdeposities? In de afvalpijp van 3M zijn die stoffen bijvoorbeeld vastgesteld, ook al waren ze niet meegedeeld. We zijn dus naar meer stoffen gaan zoeken dan in de aanvraag staat en dan was meegedeeld. Het waren stoffen waarvan experten zeiden, denk ik: 'Als we logisch nadenken, dan zou het kunnen dat die stoffen er ook in zitten, dus laat ons daar dan eens op meten.' Volgens mij is het zo gegaan. Is het mogelijk om zulke metingen te

doen in de lucht? In Nederland hebben ze een meetmethode voor GenX, een gasvormige PFAS. Kunnen wij die overnemen of niet?

David Knight: GenX is een samenstelling van verschillende PFAS die vluchtig zijn. Dat zijn verschillende PFAS die elk een verschillende meetmethode nodig hebben. Elke PFAS die je wilt onderzoeken behelst een eigen meetmethode. Momenteel is VITO bezig met een veertigtal PFAS die ze willen kunnen opsporen, de meest voorkomende. In Nederland heeft men ook labo's ingeschakeld die dan specifiek die meetmethode voor die specifieke parameter gaat ontwikkelen, en je kunt die niet zomaar overnemen om bij 3M te gaan meten. Je moet namelijk eerst weten wat er bij 3M in processen voorkomt. We hebben een deel van de informatie gekregen, voornamelijk rond eindproducten en contaminaties in de grondstoffen, maar wat er allemaal in dat reactorvat – om het zo te zeggen – gebeurt, dat weten we niet.

Kunnen we aan de hand van luchtkwaliteitmetingen detecteren dat er iets niet oké is? Ik denk dat er voorbeelden zijn van bepaalde campagnes, zoals rond pcb's en dioxines, zoals rond schrootverwerkende bedrijven, omdat uit de literatuur blijkt dat daar problemen mee zouden kunnen zijn, opdat we over het land zouden kunnen gaan meten of dat effectief zo is. Maar dat is vrij gericht. In het kader van die PFAS-problematiek is dat nu ook gebeurd. Een goed voorbeeld van screening is in eerste instantie de humane biomonitoring. We hebben zo gedetecteerd dat er een probleem is en dan is de kwestie om te gaan kijken hoe verspreid dat zit. Dat was ook het opzet voor 2022. Een eerste stap was om een meetmethodiek op te stellen, een volgende stap was om over heel Vlaanderen te gaan kijken wat we daar meten. Op basis daarvan kun je dan op plaatsen met verhoogde waarden gaan meten.

Zo'n meetnetwerk kost echter heel veel geld. Wij meten op dit moment bijna alleen het hoogstnodige van wat voor Europa nodig is. Veel meer is daar niet. Als we dat willen uitbreiden, hebben we meer budget nodig. De PFAS-metingen hebben we bijvoorbeeld uitgesteld tot 2022, omdat daar op de begroting van 2021 geen budget voor was. Hetzelfde geldt voor als we PFAS zouden ontdekken in de lucht: dan zouden we dat Vlaanderenbreed willen meten, maar daar is vandaag geen budget voor. Dat budget zal dus vrijgemaakt moeten worden, of er zullen andere zaken moeten sneuvelen, om dat toe te laten. Dat zijn zeer dure metingen die niet met een eenvoudig toestel te doen zijn. Ook voor de metingen nu bij Lantis hebben we op andere plaatsen toestellen moeten uitschakelen. Dus het is niet zo dat we het breed hebben.

In theorie kan het dus, maar het is een afweging hoeveel budget en mensen – mensen hebben we ook nodig, want die meetposten, het collecteren en verwerken van gegevens gaat ook niet zomaar – daarvoor uitgetrokken worden. En dat is een afweging die men moet maken, op een ander niveau dan het mijne.

De voorzitter: Dank u wel. Collega's, daarmee zijn alle vragen gesteld. Bedankt aan de vraagstellers, maar vooral ook aan de mensen van de VMM om al die vragen uitvoerig te beantwoorden.

Dan kunnen we hierbij de openbare zitting afsluiten.

Hannes ANAF,
voorzitter

Tinne ROMBOUTS
Willem-Frederik SCHILTZ
Mieke SCHAUVLIEGE,
verslaggevers